ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1992 ЙИЛ, 1 МАЙ, № 18 (3174) ЖУМА

ДЎСТ НАЗАРИ—ДИЛ МАЛҲАМИ

Олий мартабали меҳмон, Туркия Бош вазири Сулаймон Демирэл бош бўлган расмий делегациянинг жумҳуриятимизга ташрифи ўлкамизда баҳор сеп ёйган кунларга тўғри келди. Меҳмонларни мустақил Ўзбекистоннинг очиқ чеҳрали кишилари, истиқлол баҳорининг илк очилган чечаклари кутиб олишди.

Кутиб олиш маросимидаги самимият, йўл ёқаларида ҳамкор давлатларнинг жажжи байроқларини ҳилпиратиб турган шаҳарликларнинг кўтаринки кайфияти бежиз эмас: қон-қардош халқлар қадимий йўлларда яна яқиндан бирлашмоқдалар. Бу бирлик ҳалол ва дўстона муносабатларда намоён бўлмоқда. Сулаймон Демирэл бошчилигидаги делегациянинг 27 апрель куни Тошкентда Ўзбекистон парламенти аъзолари билан учрашувида бу айниқса яққол сезилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов қардошларга мурожаат қилиб «Тилимиз бир, дилимиз бир, динимиз бир» дея айтганида нафақат учрашувга йиғилганлар, балки бу дийдорлашувни алоҳида иштиёқ билан зангори экран қошида кузатиб ўтирган ҳар икки мамлакатда яшовчи оддий одамларнинг ҳам фикрини баён қилди.

Дарҳақиқат, Туркия Ўзбекистон истиқлолини ўз истиқлоли каби кутиб олди. Ўзбекистон эса иқтисодий тараққиёт йўналишида Туркия йўлини танлади. Тетапоя давлатимизни биринчи бўлиб Туркия тан олди, жумҳуриятимиз раҳбарлари эса мустақил давлат вакиллари сифатида биринчи марта Туркия сафарида бўлиб қайтдилар. Бугунги кунда ўша дастлабки учрашувда иқтисодий, маданий алоқалар юзасидан бошланган ҳамкорлик чуқур илдиз отмоқда.

Сулаймон Демирэл жаноби олийларига Тошкент шаҳрининг фахрий (ватандоши) унвони берилиши ва пойтахтимизнинг рамзий калити топширилиши ўзаро ишонч, ҳурмат ва эътибор ифодаси бўлди.

Туркия Бош вазири Туркия ўз мустақиллиги учун курашаётган кезларда ўзбек халқининг маънавий мададидан баҳра олганлигини алоҳида таъкидлаб, кўҳна Туркистон замини туркияликлар учун ҳам муқаддас эканлигини мамнуният билан изҳор этди. Эзгу мақсадимиз фойда кўриш эмас, қардош ўзбек халқига ёрдам беришдир, деди у.

Сиёсатда ҳам, иқтисодда ҳам, маданиятда ҳам самимият, ҳалоллик нақадар муҳим эканлигини назарда тутсак, Бош вазирнинг бу гаплари Шарқ сари, қадим маданият сарчашмалари сари юз бурган Ўзбекистон ҳақида бир ёқлама фикр юритувчилар учун муносиб жавоб бўлади, деб ўйлаймиз.

Давлат арбобининг ҳар қандай ташрифи нафақат сиёсий, балки маънавий аҳамиятга ҳам эгадир. Келдикетдилар давом этаверади, лекин юракдан айтилган бир фикр, баъзан ҳатто бир сўз хотираларда муҳрланиб қолади. Ана шундай сўз, назаримизда, Сулаймон Демирэл лафзидан Тошкентда Туркия республикаси элчихонаси очилишида айтилди. Халқимизда шундай ишонч бор, деди Бош вазир, ёмғир ёққан кун қутлуғ келади. Кўриб турибсизки, бугун табиатнинг ўзи бизнинг ишимизга хайрихоҳлик қилмоқда.

Ҳа, ёмғир Аллоҳнинг бандасига инояти, она табиатнинг наботот оламига эҳсонидир. Ҳар томчи ёмғирдан бир қиёқ кўкаради, ҳар томчи меҳр шабнамидан эса кўнгил ўсади. Туркия Бош вазири Сулаймон Демирэл бошчилигидаги делегация Ўзбекиситонда бўлган кунларда кўнгилларга ҳам меҳр ёмғирлари ёғилиб турди. Атоқли турк шоири Нозим Ҳикмат бир шеърида бундай деган эди:

Яхши кунлар кўрамиз,
гўдаклар,
Қуёшли кунлар кўрамиз
ҳали...
Шундай кунлар келаётир!

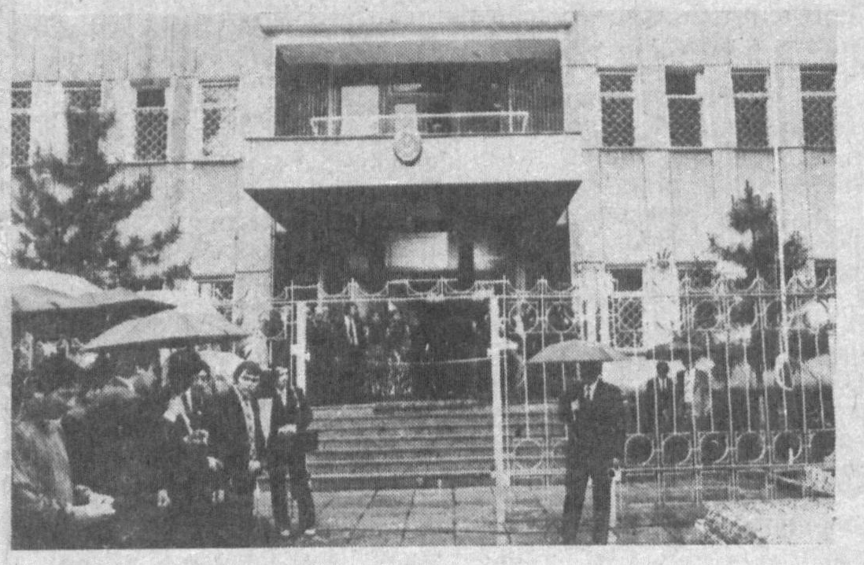

Элчихонанинг тантанали очилиши

Меҳмонларни кутиб олиш маросими — В. МОЛГАЧЕВ суратга олган

Али Оқбош ҳозирги замон турк шоири. У 1941 йилда туғилган. Истанбул университети адабиёт факультетида таҳсил олган. Ўнга яқин китобнинг муаллифи. Камина Али Оқбош билан Туркия сафарида танишдим. Ва унинг бир неча шеърларини турк туркчасидан ўзбек туркчасига табдил қилдим. Шулардан бир жуфтини муҳтарам газетхонларимиз эътиборига ҳавола этаман.

Азим СУЮН

Али ОҚБОШ

КЕЧАЛАР

Ҳей кечалар, кечалар,
Тош тишлаган чечанлар...
Оқшом тушур, ой келур,
Қуёш нерда кечалар?
Чақирсам тушарлармн?
Кўкда ҳам уйлар борми?
Суйдиму сайламадим
Юлдузлар —
гулчеҳралар.
Юлдузлар олай-олай*,
Боқиб-боқиб кулар ой!

*олай-олай — тўда-тўда.

Йўлин топсанг, эниб кел,
Дилда сўзим бир талай.
Юлдузли атлас чодир,
Ер қайси диёрдадир?
Ёз келди, у келмади,
Қулоғим еллардадир...

4 БЕТ.

МУҚАДДАС ЖУМЪА

Негадир, бугун — май байрами арафасида хаёлимдан узоқ бир қишлоқда юз берган фожиа ўтди: улар тўрт киши эдилар. Тагларида машина, машинада эса барча егулик ва ичгувлик нарсалар муҳайё. Фожиа шундаки, улар қайтиш пайтида ҳалок бўлдилар. Бу фожианинг туб сабабчиси байрамми ёки ичкилик? Албатта, ўша байрамда ичкилик ичиб машина ҳайдаган одамнинг ўзи-да, дейди кимдир. Лекин байрамларни ичкиликбозликка айлантириб юборган, бу йўлдан қайтармаган жамият-чи?

Шу пайтгача биз нишонлаган байрамларнинг барчаси ичкилик билан қўшилиб келди. Биз байрампараст ва майпарастларга айланиб қолган эдик. Байрамларимиз жуда кўп эди, лекин бу байрамларнинг асли қаердан, нимадан бошлангани билан кўпда қизиқмас, балки, билмас эдик. Биз учун энг муҳими — ўша байрам куни — якшанба (воскресенье) эди. Бироқ бу ЯКШАНБАлар бизга, ароқдан симобдай эриган кўнгилларимизга, тошдек юракларимизга нималар солиши, қандай орзу-ҳаваслар, эзгу-ниятлар бериши билан мутлақо ишимиз йўқ эди.

Ўзимиз учун муқаддас бўлган асл байрамлар — жумъалар, ҳайитлар, қадр кечалари, наврўзи олам эса умримиз дафтаридан тушиб қолаверди. Улар шу даражада шитоб билан тушдиларки, етмиш йил ичида биров билди, биров эса ҳали-да билганича йўқ. Ҳали-да ЯКШАНБАларга ружу қўйиб яшамоқдалар.

Қаршимда 1993 йил тақвими (календари) осиғлиқ турибди. Албатта, мазкур тақвимни тайёрлаганлар учун муҳими унда суврати туширилган санъаткор ёки биронбир чиройли манзара. Уларнинг байрам сифатида белгиланган қизил чизиқлар билан ишлари йўқ. Чунки бу ЯКШАНБАлар расмий равишда бекор қилинмаган. Тўғри, икки йилдан буён Рамазон ва Қурбон ҳайитлари, Наврўз байрами дам олиш куни деб эълон қилинди. Бу яхши. Аммо юқоридаги каби тақвимларда бугунгидай қизил рақамлар ҳамон тураверар экан, улар турли кўринишларда ўзларини албатта эслатадилар. Юқорида биз айтиб ўтган фожиалар қайтарилмаслигига ким кафолот беради. Зеро, гап бор: «Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас».

Ўз байрамларимизга қайтиш вақти келди. Ана шу муқаддас байрамларимиздан бири — жумъадир. «Бу хусусда Расулоллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар, дея ёзилади ҳадисларда: Биз бу дунёда энг охиргилармиз, қиёмат кунида эса ҳурмат-эҳтиром жиҳатдан энг биринчилармиз. Аммо, Аҳли китобларга биздан аввал китоб нозил қилинган. Ҳамда, уларга шу жумъа куни ҳафталик байрам сифатида фарз қилинган эди. Аммо улар жумъа кунини байрам қилмоқ тўғрисида келиша олмадилар. Бу кунни байрам қилмоқни Аллоҳ бизга муяссар этди. Барча биздан кейин байрам қилғайдир, яҳудийлар эртага, насоралар эрса, индинга байрам қилишғайдир».

Ота-боболаримиз пайғамбаримизнинг юқоридаги пандносиҳатларига кўра жумъа кунини байрам деб билишиб, шу куни ғусл қилиб, покланиб, янги кийимларини кийишиб, масжидларга ибодат қилгани боришган. Аллоҳга минг шукрки, жуда кўп кишиларимиз Исломнинг бу фарзини бу кун ҳам давом эттиришмоқда. Қуръонда «Жумъа намози ўқиб бўлингач, тирикчилигингизни қилингиз ва Аллоҳ таолодан ҳалол ризқ тилангиз!» деган ояти карима ҳам бордир. Улар ибодатдан сўнг ўз ишлари билан машғул бўлишади. Ота-оналарини зиёрат қилишади, касал ётганларни, ғарибу ғурaбоoларни, дўсту ёрларни йўқлашади.

Бугун ҳам юртимизда байрам. Бироқ бу байрамни биров тақвимда белгиланганидек, «меҳнаткашларнинг халқаро бирдамлик куни» сифатида, биров эса муқаддас Жумъа сифатида ибодат билан нишонламоқда. Аллоҳдан тилагимиз шу: барчамизни бу кунни муқаддас Жумъа байрамини ибодат билан ўтказаётганлар тарафига юргизгин.

Ёқубжон ХУЖАМБЕРДИ ўғли

БОЙМИРЗА ҲАЙИТ АСАРЛАРИ

«Ўзбекистонда ижтимоий фанлар» журнали (1992 йил, 1-сон) таҳрир ҳайъатининг саъй-ҳаракати билан Ўзбекистонда биринчи марта йирик шарқшунос олим, доктор Боймирза Ҳайитнинг тўлиқ асарлари рўйхати эълон қилинди. Бу рўйхатга кўз югуртиришнинг ўзи Боймирза Ҳайитнинг нақадар кенг қамровли олим эканлигини кўрсатади. У шарқшуносликнинг деярли барча — тарих, адабиёт, тил каби соҳаларида баракали ижод этган. Яна диққатга сазовор жиҳати шундаки, унинг асарлари дунёнинг барча йирик шарқшунослик марказлари: Анқара, Лондон, Деҳли, Карачи, Макка, Келн каби шаҳарларда нашрдан чиққан. Олим эллик йиллик илмий фаолияти давомида (1942—1992 йиллар) немис, араб, инглиз ва турк тилларида жамъи икки юз ўндан ортиқ китоб, рисола ва мақолалар ёзган.

Халқимиз тарихини ҳаққоний ёритувчи бу асарлар туфайли у аллақачон жаҳоннинг йирик олимлари қаторидан ўрин олишга муваффақ бўлган. У шунингдек Туркистон, унинг миллий қаҳрамонлари, халқлари тарихига оид саккиздан зиёд монография ёзган. Унинг 1987 йили Истанбулда нашр этилган «Советлар бирлигидаги туркларнинг ва исломнинг баъзи масалалари», «Турк дунёсинда рус империализмининг излари» (Анқара, 1975 йил) асарлари ҳужжатларга бойлиги, масалани ҳаққоний ёритгани туфайли алоҳида ажралиб туради. «Миллий Туркистон» журналида унинг кўплаб долзарб мавзуларда бир қанча мақолалари эълон қилинган. Жумладан, «Туркистон буюк Темур давридан Русия истилосига қадар», «Большевикларнинг миллий мафкурага қарши ҳукми», «Андижон қўзғолони», «Ленин меросхўрларининг Туркистондаги сиёсати», «Туркистонда мафкура майдонида кураш» мақолалари халқимизнинг оғир ўтмиши ҳақида қимматли маълумотлар беради. Б. Ҳайитнинг юртимиз истиқлоли ҳақида қайғуриб ёзган «Бизнинг истиқлол», «Биз нима нима учун курашамиз», «Миллий йўлимизда тўғри ҳаракат қилайлик» мақолалари мустақиллик ҳаракати тарихини ўрганишда юксак эътиборга моликдир. Олимнинг ўзбек ватанпарварлари ҳақида ёзган «Убайдулла Хўжа Абдуллахўжа», «Усмонхўжа Пўлатхўжа», «Мунавварқори — Туркистон жадидчиларининг отаси» каби мақолалари бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Унинг «Алпомиш», «Бобирнома», «Ҳозиқ», «Хоразмий», «Фарҳод ва Ширин», «Гул ва Наврўз», «Девони луғатит турк», «Сўфизода» сингари тадқиқотлари адабиёт тарихига оид. Ҳаёт бугунги кунда истиқлол орзусида ёзилган бу асарларни ўзбек тилида нашр қилишни тақозо этаётир. Зеро, Ўзбекистоннинг ҳақиқий тарихини ҳаққоний ёритишда Боймирза Ҳайит асарларининг хизмати катта.

Эргаш УМАРОВ

ЯНГИЧА ТАЛҚИН

Мовароуннаҳр мусулмонлари диний идораси раиси, муфти Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари Қашқадарё вилоятида бўлиб, қатор масжидларда учрашувлар ўтказди. Айниқса, Муллатўйчи Тошмуҳамедов номидаги вилоят драма театрида бўлиб ўтган учрашув шаҳар аҳли эътиборини ўзига тортди. Бу ерда режиссёр Баҳодир Назаров томонидан саҳналаштирилган драматург Тўра Мирзонинг «Амир Темур» спектаклини яна бир истеъдодли режиссёр Толиб ҳожи Ҳамид ҳожи ўғли қайтадан саҳнага қўйди. Муфти ҳазратлари асарга бош маслаҳатчилик қилди. Бу асар жумҳуриятда биринчи бор ислом дини йўлида талқин қилинмоқда.

Муфти ҳазратлари асарга оқ фотиҳа берар экан, Амир Темур образи тўғри талқин қилинаётгани, хусусан уни босқинчи деб эмас, балки ислом динини тарғиб этувчи маърифатпарвар, маданий обидалар яратувчи буюк шахс сифатида гавдалантирилаётганини маъқуллади.

Учрашувда шаҳар ҳокими М. Маҳмудов, вилоят маданият бошқармаси бошлиғи М. Ражабов, Ўзбекистон халқ депутати Ўрол Ўтаев қатнашдилар.

Бекач БЕГАНЖИЕВА

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ ҲУЗУРИДАГИ АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА МЕЪМОРЧИЛИК СОҲАСИДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ ҚЎМИТАСИДАН

Қўмита 1993 йил учун Ҳамза Ҳакимзода номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотларига номзодларнинг асарларини кўриб чиқиш учун қабул эълон қилади. Қабул муддати 1992 йил май ойининг бошидан 1 октябргача белгиланади.

Асарларни тақдим этиш ва уларга ҳужжатлар тайёрлашда Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йилги 6 февраль қарори билан тасдиқланган Низомга амал қилинади.

Асарларни тақдим этиш ва уларга ҳужжатлар тайёрлаш билан боғлиқ барча масалалар юзасидан қуйидаги манзилга мурожаат қилиш мумкин:

Тошкент шаҳри, 70003, Туроб Тўла кўчаси, 1-уй, «Ўзбекистон Адабиёт маркази» Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотлари Қўмитаси (2-қават, 12А-хона).

Маълумот учун телефон: 45-72-46.

ҚАЛАМНИ ҚАЙРАНГ, ҲАМКАСБ!

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов «Бозор муносабатларига ўтиш шароитида республика оммавий ахборот воситаларини давлат йўли билан муҳофаза қилишнинг биринчи навбатдаги чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонга имзо чекди.

Фармон нархлар ошиб бораётган шароитда вақтли матбуот ва бошқа оммавий ахборот воситаларининг молиявий аҳволини яхшилаш, моддий-техника негизини мустаҳкамлаш, уларнинг ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш ва фуқароларни ҳар томонлама ахборот олишга бўлган конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқаришга қаратилган.

Фармонга биноан шу мақсадларга 1992 йилда республика бюжетидан 100 миллион сўм миқдорида маблағ ажратилади, келгусида эса маблағ ажратиш режали йўлга қўйилади.

Чора-тадбирларни амалга ошириш юзасидан ҳукумат ва барча матбуот ташкилотлари вакилларидан иборат комиссия тузилиб, бир ҳафталик муддатда зарур ташкилий масалаларни кўриб чиқади.

Фармонга биноан комиссия вақтли нашрлар, давлат китоб нашриётларини, нашрларни, дарсликлар ҳамда болалар адабиётини босиб чиқариш учун зарур бўлган қоғоз билан таъминлаш, уларни қўшимча қиймат солиғидан озод қилиш, имтиёзли солиқ белгилаш, оммавий ахборот воситалари фойдаланаётган бинолар учун ижара ҳақини тўлашда имтиёзли тарифлар белгилаш масалаларини ўрганиб чиқади.

Фармонда матбуот ходимлари мансаб окладлари ва маошларини 1992 йил 1 майидан ўрта ҳисобда 50 фоиз ошириш ва бошқа бир қанча тадбирлар кўзда тутилган.

ТЕАТР: МИЛЛИЙ ШАКЛЛАНИШ БОСҚИЧИ

Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмасининг II қурултойи ҳар жиҳатдан уюшқоқлик, ҳамжиҳатлик ва маданий жиҳатдан юксак савияда ўтди. Республика Қўғирчоқ театри биносида ўтказилган қурултой сўнгги беш йил ичида ҳаётдан кўз юмган машҳур санъаткорлар, уюшма аъзоларини хотирлаш билан бошланди. Ўзбекистон халқ артисти Рихси Иброҳимова уларнинг муборак номларини ўқиб эшиттирди. Мовароуннаҳр мусулмонлари диний идорасининг раиси, муфти Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари ўтганлар руҳига тиловат қилди.

Қурултойни ўтказиш учун ҳайъат сайлашдан воз кечилди. Делегатлар таклифи билан Ўзбекистон халқ артисти Таъначберди Қурбонов, Ўзбекистон халқ депутати Иномжон Турсунов қурултойни олиб бордилар. Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмасининг икки қурултой оралиғидаги фаолияти бўйича уюшма раиси Бернора Қориева ҳисоботи тингланди.

— Театрларга кўп ҳуқуқлар берилди, — деди нотиқ ўз маърузасида. — Улар биринчи галда ижодий ишларини ўзлари ҳал этадиган бўлди. Лекин театрлар иқтисод масаласида ҳамон оқсамоқдалар. Бозор иқтисодиёти даврида театрларни ҳар жиҳатдан ҳимоя қилишга ҳукумат ёрдами зарур. Шунингдек, ўттиз фоизли солиқдан уюшмани озод қилишни ҳурматли президентимиздан илтимос қилиб сўраймиз. Маърузада «Наврўз-92» халқаро Тошкент фестивалининг яхши ўтганлиги ва бундай анжуманларни тез-тез уюштириб туриш миллий театрлар ривожига ижобий таъсир кўрсатиши таъкидланди. Уюшма Покистоннинг «Тобони» фирмаси билан ҳамкорликда самарали ишларни амалга ошираётганлиги унинг халқаро миқёсдаги фаолиятига кенг йўллар очаётир.

Тафтиш комиссияси ҳисоботи бўйича раис вазифасини бажарувчи Нoила Тошкенбоева маъруза қилди.

Музокарани Тошкент санъат институти ректори Т. Турсунов бошлаб бериб, театрларнинг иқтисодий аҳволини тубдан кўриб чиқиб, давлат ихтиёрига ўтказиш кераклигини айтди. Театрлар халқаро конфедерацияси котиби В. Шадрин ўз сўзида А. Ҳидоятов номидаги драма театри жамоасининг Америкага қиладиган ижодий сафари нега тўхтатиб қўйилгани хусусида гапирди. Таниқли актёр З. Муҳаммаджонов миллий руҳни шакллантиришда театрнинг вазифаси юксаклигини айтди. Режиссёрлар М. Равшанов, А. Абдуназаров, Ш. Юсупов, Р. Ёрнев, театршунос Б. Исломов, драматург Т. Мирзо, Хоразм театри директори К. Авазов ва бошқа сўзга чиққанлар театрларимиз олдида турган долзарб муаммолар, томошабин масаласи, ижодкор маънавияти каби мавзуларга атрофлича тўхталдилар. Уюшма фаолияти қониқарли деб топилди. Қурултойда уюшманинг янги Низоми тасдиқланди.

Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмаси президенти этиб бир овоздан таниқли санъаткор Бернора ҚОРИЕВА сайланди.

Қурултой ишида Республика Бош вазири ўринбосари Э. Самандаров, Ўзбекистон маданият ишлари вазири вазифасини бажарувчи З. Ҳакимов қатнашдилар.

Ўз мухбиримиз

СУРАТДА: қурултой қатнашчилари — С. МАҲКАМОВ олган суратлар

АСРЛАРГА ТЕНГДОШ НАВОЛАР

Миллий мусиқа санъатимизда танбур, қўшнай, сурнай ва сато каби якка созлар ижрочилиги ўзининг қадимийлиги, нафислиги билан ажралиб туради.

«Асрларга тенгдош наволар» туркумидан мазкур миллий созлар ижрочиларининг навбатдаги кўрик-танловида саккизта вилоят ва Тошкент шаҳридан олтмишга яқин созандалар қатнашди.

Кўрик танловга Деҳқонбой Ҳусанов, Мирза Тоиров, Аҳмаджон Собиров, Абдурасул Шокиров, Саидхўжа Тўрахўжаев каби санъаткор ва мусиқашунослар ҳакамлик қилишди.

Санъаткорларнинг дастур ва ижрочилик маҳорати ҳақида сўз кетганда кўрикда асосан ёшлар иштирок этишди. Бироқ улар фақат кўрик учун номигагина тайёрланиб келганга ўхшайди. Сатода нимагадир ҳамма «Самарқанд ушшоғи»ни чалишди. Танбур ижрочилари бир оз дурустроқ қатнашди. Лекин сурнайчилар «Тўй чақириқ» ва термалардан нарига ўтишмади. Тўғри, сурнай жуда мураккаб соз. Уни ҳамма ҳам қиёмига етказиб ижро этолмайди. Айниқса, классик куйларнинг ижроси катта куч ва қувват талаб этади.

Қўшнайчиларнинг анча пухта тайёргарлик кўрганлиги бутун кўрик давомида сезилиб турди.

Конкурс якунида сато созн бўйича 1-ўрин Тошкент вилоятидан Шуҳрат Зокироага берилди. Иккинчи ўринга андижонлик ижрочи Илҳом Мамадалиев сазовор бўлди. Танбур чертишда бухоролик Фазлиддин Туловга тенг келадигани топилмади. Жиззахлик Маҳкам Муртазоқулов ва андижонлик Баҳром Мирзаевлар эса иккинчи ва учинчи ўринларга эга бўлишди. Қўшнайчилар орасида ҳам бухороликлар устунлик қилди. Вилоятнинг маҳоратли ижрочиси Ботир Арслонов биринчи, хоразмлик Даврон Қурязов иккинчи ўринга лойиқ деб топилди. Сурнайчилардан фарғоналик Ҳабибулло Нурматуллаев биринчи ўринни эгаллади.

Кўрик танловга Тожик маданияти маркази ҳомийлик қилиб, ғолибларга ўзининг эсдалик совғаларини топширди.

Иброҳим АБДУРАҲМОНОВ

АМЕРИКАДА ЎЗБЕКИСТОН ТАШВИШЛАРИ

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»НИНГ АҚШДАГИ МУХБИРИ ХАБАР ҚИЛАДИ

1992 ЙИЛ ҲАР БИР КАБИСА йили каби Америка Қўшма Штатлари учун энг серташвиш, энг сершовқин йиллардан саналади. Чунки бу йил Америка халқи ўз президентини сайлайди. Турли партиялар вакиллари «Мени сайланг! Мени сайланг!» дея меҳнаткашларга ваъдалар беришдан бўшамаяптилар. Матбуотнинг асосий қисми шулар билан банд. Лекин шунга қарамай, Ўзбекистон, Ўрта Осиё мавзуи Америка матбуоти саҳифаларидан тушиб қолаётгани йўқ.

Ўзбекистон мустақил бўлганидан бери АҚШнинг етакчи матбуот воситалари («Нью-Йорк Таймс», «Вашингтон пост», «Волл Стрит Жорнал», «Чикаго Трибюн» ва бошқалар) ўз саҳифаларида жумҳуриятимизга оид масалаларни кенгроқ ва чуқурроқ ёритишга ҳаракат қиляпти. Агар ўтган йиллари америкалик мухбирлар Ўзбекистон ҳақидаги ўз мақолаларини асосан Москов рўзномаларида эълон қилинган, ҳақиқатдан йироқ хабарларга суяниб ёзишган бўлса, бу йил босилиб чиқаётган мақолаларнинг аксариятини америка мухбирлари Тошкентда, Самарқандда бўлишиб, ҳақиқий аҳволни ўз кўзлари билан кўриб ёзишган. Бироқ бундай сифат ўзгариши секинлик билан бораяпти. Бунинг сабаблари кўп.

Дунёнинг энг муътабар, буюк мамлакатида элчихонамизнинг, ҳеч бўлмаганда, консуллик идорамизнинг йўқлиги Ўзбекистон билан алоқа қилмоқчи бўлган америкалик ишбилармонларга ҳамда бу мамлакатда яшовчи ватандошларимизга анча қийинчиликлар туғдиряпти.

Ўзбекистон Мустақиллик эълон қилган ва жумҳуриятимизнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлиб, байроғи БМТ биноси олдида кўтарилган кунлар Америкадаги ўзбеклар ўртасида байрамга айланди. Кўпчилик Ўзбекистонга боришга, юртимизга иқтисодий ёрдам беришга ошиқмоқда. Аммо Вашингтондаги Ўрусия элчихонаси уларнинг ҳужжатларини расмийлаштиришни пайсалга соляпти, турли-туман тўсиқлар қўйяпти.

Чикагода яшовчи, асли келиб чиқиши қашқадарёлик бўлган Ғиёсиддин ота Насафий, отанинг икки ўғиллари (Сирожиддин, Нажмиддин) ва икки набиралари (Жалолиддин, Жамолиддин) Ўзбекистонга, ўз ота-боболари ватанига бориш учун виза ололмай 1991 йил ноябрь ойидан бери оворадирлар. Ғиёсиддин отанинг барча ўғил-набиралари олий маълумотли муҳандис бўлиб, ўз билимларини Мустақил Ўзбекистон тараққиёти йўлида сарфлашмоқчи.

Америкадан виза олиш мумкин бўлмаганидан сўнг Нажмиддин Насафий охири Туркиянинг Истанбул шаҳрига кетди ва ўша ердаги Ўрис консуллигидан кўп машаққатлар билан виза олишга эришибди.

Ғиёсиддин ота ва уларнинг ўғил-набиралари Ўзбекистонда бўлаётган инқилобий воқеалардан четда туришни ўзларига эп билмаяптилар. Бу оила аъзолари ўтган йили ишлаб топган пулларидан минг доллар ажратиб, шуни ўзбекистонлик ҳеч кими йўқ қарияларга ёки ота-онасиз болаларга дори-дармон учун сарфлашмоқчи. Ғиёсиддин ота «Бу пулни кимнинг номига юборайлик? Ёки бу пулга дори-дармон сотиб олиб, қайси ташкилот манзилига жўнатсак, тўғри бўлади?» деб менга мурожаат қилдилар. Мен Ғиёсиддин отага «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигига мурожаат қилишни таклиф этдим (Отанинг хатларини мақоламга илова қиляпман).

АҚШда Ўзбекистонга моддий ёрдам кўрсатмоқчи бўлганлар жуда ҳам кўп. Лекин улар бу мамлакатдан юбормоқчи бўлган моддий ёрдамлари ўзининг ҳақиқий эгаларини топишига тўла ишонмаяптилар. «Йўлларда, номаълум ерларда, номаълум ташкилотларда қолиб кетади» деб ўйлашяпти.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги масалаларга ҳалол ёндашиши, мустақиллиги, ягона имони Эрк ва Ҳақиқат бўлганлиги боис хорижий мамлакатларда, шу жумладан, АҚШда ҳам машҳур.

Мустақилликнинг асосий омиллари — мустақил ташқи сиёсат, мустақил иқтисод, мустақил пул бирлигига эришмас эканмиз (мустақил чегара, мустақил қўшинлардан ташқари) бизнинг мустақиллигимиз фақат қоғозда бўлиб қолишини кўп ватандошлар айтишмоқда. Биз ҳатто 75 йилдан бери исм-шарифимизга қуллик занжири сифат осилган **-ов, -ев, -овнч, -евич, -ова, -ева, -овна, -евна** каби қўшимчалардан ҳам озод бўла олганимиз йўқ. Онгимиздаги қуллик асорати ҳали бизни тўла тарк этгани йўқ.

АМЕРИКА ҚЎШМА ШТАТЛАРИДАГИ ўзбеклар бир нарсага ҳайрон. Улар айтишяпти: «Ўзбекистон мустақил бўлди. Ўзбекларнинг оёқости қилинган қадриятлари секинлик билан бўлса-да, тикланяпти. Аммо нима учундир исмлардаги ортиқча қўшимчалардан қутулиш ҳаракати сезилмаяпти. Ўзбеклар бугун тўсатдан пайдо бўлган миллатми, уларнинг бу соҳада ўз анъаналари йўқми?»

Аччиқ ҳақиқатни ўзида акс эттирган бундай сўроқларга қандай жавоб бериб бўлади? Мен бундай фикрдаги ватандошларимизга Пиримқул Қодировнинг (ҳозирги Пирим Қодир) ўн етти кун АҚШда бўлганларидан сўнг «Америка кўзгуси» («Халқ сўзи», 252-сон) мақолаларининг охирги қисмини ўқиб беряпман: «Ўзбекистон озодликка чиққан табаррук йилда мен ўз исмимни «қул» ва отамнинг исмини «ов» қўшимчаларидан озод қилгим келди». Ва яна ўзим қўшяпман: мана Ўзбекистон Олий Кенгаши ноиби, алоҳида бир қўмитанинг раисики, исмини ўзбекчага мослабди, зора бошқалар ҳам ундан ўрнак олсалар!

Америка Қўшма Штатларида яшовчи ўзбеклар ота-боболари юртига пул ишлаш учун эмас, балки холис ният билан боришмоқчи. Айримлар турли фабрикалар қуришмоқчи, бошқалар ишбилармонликни (бизнес) ўргатишмоқчи, яна бошқалари ўзбек деҳқони не-не машаққатлар билан етиштирган пахта, ипак хом ашёсини жаҳон бозорига олиб чиқишда кўмак беришмоқчи. Ахир биз пахта етиштириш бўйича дунёда (АҚШ, Хитой, Мисрдан кейин) тўртинчи ўринда турамиз. Олтин ишлаб чиқариш, табиий ипак етиштириш бўйича ҳам олдинги ўринлардамиз. Бу ҳол пахта ва олтиннинг жаҳон бозорларидаги нархларига таъсир этишимизга имкон беради. Бунинг учун хорижий тилларни, жаҳон иқтисодини яхши эгаллаган, жаҳон пахта бозоридан, дунё бозорларидаги олтиннинг ўзгариб турувчи нархларидан хабари бор мутахассислар керак. Мана шундай мутахассислар хориждаги ватандошларимиз орасида анчагина.

Нью Жерси штатида истиқомат қилувчи, асли марғилонлик Акбархўжа аканинг бир неча штатларда шахсий дўконлари бор. Акбархўжа ака АҚШдаги энг обрўли ва ўзига тўқ ватандошларимиздан. Анча вақтдан бери Ўзбекистонда бир фабрик қуриш хаёли билан юрибдилар. Акбархўжа аканинг яна бир ниятлари — бир неча ўзбек ёшларини АҚШга олиб келиб, ўз ҳисобларидан ўқитиш.

Бу ажойиб, доно ватандошимиз билан мен кўп марта учрашдим, узоқ суҳбатлашдим. Боболари 1931 йили қулоқ сифатида қамоққа олинганидан сўнг, оиланинг бошқа аъзолари билан бирга ватандан чиқиб кетган Акбархўжа ака Шарқий Туркистонда, Ҳиндистоннинг Бўмбай ва Афғонистоннинг Кобул шаҳрида яшаганлар. Йигирма йилча аввал АҚШга келиб, муқим яшаб қолганлар. Афғонистонда яшаётганларида ўзбеклар ичида биринчи бўлиб ўз қизларини Лондонга тиббиёт дорулфунунига ўқишга юбориб, у томонлардаги мусулмонларни лол қолдирганлар. Мен Акбархўжа акадан бунинг боисини сўрадим. У киши: «Улуғ бобомиз Улуғбек ҳазратлари илм олиш ҳар бир мусулмон аёли ва эркаги учун фарздир, деб айтганларига амал қилганман, холос. Асли аёлнинг илм олиши муҳимроқ, чунки илмли аёл бўлажак авлодни ҳам илмли қилиб тарбиялайди», деб жавоб бердилар.

АМЕРИКАДА ЎЗБЕКИСТОН ТАШВИШЛАРИ билан яшаётган Акбархўжа ака, Ғиёсиддин отага ўхшаш ўйлаб ватандошларимизнинг тажрибалари мустақиллигимиз йўлида асқотмайдими? Етмиш беш йил давомида хорижий давлатлар билан алоқа ўрнатиш йўлларига қўйиб ташланган сунъий ғовлар олинадими? Ўзбекистонга келиб-кетишни енгиллаштирадиган тадбирларни қачон жорий этамиз?

Хайрулла ИСМАТУЛЛА,
Индиана университетининг профессори
Блумингтон

> Мана, бугун наврўзи олам,
> Дўстларимга гуллар тутарман.
> Қайлардасан, севгили эркам...
> Қўлимда гул, сени кутарман,
> Умрим бўйи чорлаб ўтарман.
> — Сен баҳорни соғинмадингми?

БАҲОРНИ СОҒИНГАН ЭДИК

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

АБДУЛЛА ОРИПОВНИНГ МАЗКУР ШЕЪРИ ёзилганига ўттиз йил бўлди. Бу йиллар давомида шеър бир неча марта нашр этилди, уни ҳар ким ўзича тушуниб ўқиди, хонандалар қўшиқ қилиб куйлашди. Шеър эълон қилинганида мен ҳали мактаб ўқувчиси эдим. Очиғи, ўша пайтдаёқ уни ёд олган, ўзимча ўқиб юрардим. Табиийки, уни ошиқнинг ўз маъшуқасига мурожаати тарзида тушунганман, қабул қилганман. Рости, шоир бу шеърни ёзганда нимани назарда тутган, қанақа мазмунни ифодалаган — ҳозир ҳам бу мен учун қоронғу. Балки чиндан ҳам ошиқнинг ўз маъшуқасига арзи-ҳолидир, эҳтимол шоир рамзий мазмунни назарда тутгандир. Лекин мен яқинда шу шеърни, унда такрор келувчи «Сен баҳорни соғинмадингми?» сатрини ўзгача бир тахлитда тушундим, мажозий маъно англадим, яъни бу шеър ошиқ йигитнинг севгилисига мурожаатидан кўра кенгроқ, чуқурроқ мазмунга эгалигини илғадим.

Гап шундаки, яқинда пойтахтимизнинг Сирғали туманига бордим. Қайтаётганда икки тарафлама йўлнинг ўртасидаги улкан панноларга эътибор бердим. Уларнинг ҳар бирига шу шеърнинг икки сатри ёзилган, яъни Сирғали марказидан то шаҳар айланма йўлига келгунча «Сен баҳорни соғинмадингми?» шеъри ёйиб чиқилган эди. Унинг устига шеър мисралари жуда ҳафсала билан, чиройли қилиб ёзилган, гуллар билан безатилган. Бу иш кимнинг хаёлига келган бўлса, шаҳарнинг катта кўчасидан улкан панноларга «Ўзбекистон — Ватаним маним» деб куйлаган шоирнинг шеърини сатрма-сатр ёзиб чиқишни ташкил этган бўлса — унинг отасига минг раҳмат. Бу ишни қойилмақом қилиб бажарган рассомнинг қўли дард кўрмасин. Мен бу туманда саккиз йил яшаганман. Ҳозир мен айтаётган паннолар ўша пайтларда ҳам бор эди. Лекин у пайтда уларда нималар ёзилганини, нималарнинг сурати акс этганини айтиб ўтирмасам ҳам бўлар, шундоғам барчага аён...

Шеър сатрларини улкан панноларда ўқиб, шоир «Сен баҳорни соғинмадингми?» деганида табиат баҳорини эмас, юртимиз, халқимиз учун ҳурлик, уйғониш шабадасини олиб келувчи озодлик, эркинлик баҳорини назарда тутган экан, деган фикр хаёлимга келди. Шеър ёзилганидан сўнг орадан ўттиз йил ўтиб, республикамиз ўз мустақиллигига эришди, айни кунларда озодлигимизнинг илк Баҳори нафасидан баҳра олаётирмиз...

Ҳа, мен ҳам, сиз ҳам, у ҳам — ҳаммамиз Баҳорни соғинган эдик, жуда соғингандик. Минг қатла шукрлар бўлсинки, ўша биз соғинган Баҳор бугун бизга насиб этиб турибди. Ўша Баҳорнинг келиши шарофати ила бугун биз бутун дунё мамлакатларига ўзимиз мустақил қадам қўяяпмиз. Илгаригидай акамизга эргашиб, у юр деса юриб, шу ерда шошмай тур деса, унинг келишини пойлаб ўтирмаймиз энди. Ўша Баҳор туфайли ер юзининг юздан зиёд давлати республикамизни мустақил давлат сифатида тан олди, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига ва бошқа халқаро уюшмаларга аъзо бўлдик...

Туркиядан, Америка Қўшма Штатлардан ва бошқа мамлакатлардан ёрдам келгани, Мингбулоқдан отилиб чиққан нефтни жиловлашда америкалик мутахассислар билан ҳамкорлик қилишимиз, Худонинг уйи ҳисобланмиш Каъбатулланинг олтин эшиклари Президентимиз бошлиқ республикамизнинг расмий делегациясига очиб берилиши — буларнинг ҳаммаси ўша Баҳор туфайлидир.

Биз бу Баҳорни узоқ, қарийб бир ярим аср кутдик. Шу боис уни соғинганимиз, унинг йўлига интиқ бўлганимиз тайин. Унга етолмай, уни кўролмай, аммо кўриш орзусида не-не алломаларимиз қурбон бўлиб кетдилар. Шу боис бу Баҳорнинг қадрига етмоқ, у юртимизда доим қолишини таъминламоқ ҳаммамизнинг — ёшу-касбимиздан қатъий назар — шу кундаги энг асосий ишимиз, бош вазифамиздир.

Айни кунларда мустақилликнинг илк баҳорида турибмиз. Демак, олдинда муаммолар, машаққатлар анчагина. Буни ҳар биримиз тушуниб етишимиз, шунга тайёр туришимиз, наинки тайёр туриш, балки уларни бартараф этиш йўлларини қидиришимиз ва барчамиз якдиллик, ҳамкорлик билан унга ўзимизнинг улушимизни қўшишимиз даркор.

Шулардан келиб чиққан ҳолда айрим муаммолар хусусида ўзимнинг кузатувларим ва шахсий мулоҳазаларимни айтмоқчиман.

МУСТАҚИЛЛИК БАҲОРИ ТУФАЙЛИ ўтмишимизга, тарихимизга, меросимизга, динимизга муносабатларимиз ўзгаряпти. Халқимизнинг маънавий мероси бўлган, бироқ ундан ўзимиз бебаҳра бўлиб келган асарлар — Қуръони Карим, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ва Имом Бухорий ҳадислари, Абулғозий Баҳодирхоннинг «Шажараи турк», Ибн Арабшоҳнинг «Амир Темур тарихи», Аҳмад Яссавий «Ҳикматлар»и, Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг», «Темур тузуклари», Шарафиддин Али Яздийнинг «Зафарнома», Абу Тоҳирхожа Самарқандийнинг «Самария», Наршахийнинг «Бухоро тарихи», Муҳаммад Юсуф Баёнийнинг «Шажараи Хоразмшоҳий», Исҳоқхон Жўнайдуллахожа ўғли Ибратнинг «Фарғона тарихи» каби ўнлаб нодир китоблари нашр этилди. Бу асарларни ўқиб-ўрганиш бизга шу маҳалгача бир ёқлама ўргатиб келинган тарихимизни ҳар томонлама чуқур, асли ҳолича ўрганишимизда катта ёрдам бермоқда. Яқиндагина узоқ тарихимизда биринчи марта соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 656 йиллигини кенг нишонладик.

Тарихимизда ҳар бири алоҳида бир машъал каби порлаб турган буюк сиймоларимизнинг номларини эъзозлашга киришдик. Бунинг учун, юқорида эслатганимдай, уларнинг асарларини нашр этиш билан бирга, туманларга, хўжаликларга, кўчалар, театрлар ва мактабларга уларнинг муборак номларини бермоқдамиз.

Бу каби қутлуғ ишлар қалбимизни ифтихор ва севинч ҳислари билан лиммолим этади.

Жойларни тарихий шахслар номи билан аташ борасида қилинаётган ишларни кузатиб, бир ўй босади мени. Тасаввур қилинг: бир неча кун овқат емагансиз, сув ичмагансиз, демак, ҳам ҳам очсиз, ҳам чанқагансиз. Шундай пайтда бирданига бир неча хил овқатни аралаш-қуралаш қилиб есангиз, коса-косалаб сувни симирсангиз «нима бўлади? Оқибати ҳаммага маълум. Шу боис қорни оч одамга оз-оздан овқат берилади, сувни ҳам меъёрида ичкизилади.

Биз тарихимизда ўтган буюк инсонлар номини қадрлаш, ўзлигимизни англаш бобида ана шундай очмиз, чанқоқмиз. Шунинг учун ҳозир кўчаларга, хўжаликларга, мактабларга Алишер Навоий, Бобур, Амир Темур сингари улуғларимизнинг номларини қўя бошладик. Баъзи жамоа ва давлат хўжаликларига Амир Темур номи берилганини эшитамиз. Кимга қандай билмадиму, шахсан мен Амир Темур номи билан жамоа ёки давлат хўжалиги ёнма-ён туришини тасаввур қила олмайман. Буюк Темурнинг номи камида туманга ёхуд бирон-бир шаҳарга, ҳарбий ўқув юртларига берилишини истайман. Қолаверса, миллий ҳарбий академиямиз тузилиб, унга буюк соҳибқироннинг номи берилса, деб орзу қиламан.

Бу гаплардан муддао шуки, буюк ўтмишдошларимизнинг номини қўйишда шошма-шошарлик қилмасдан, уларнинг ўзларига яраша иш тутайлик. Токи уларнинг номларини қадрсизлантириб қўймайлик. Ҳар бир туманда Навоий, Темур, Улуғбек, Бобур номидаги жамоа ёки давлат хўжалиги бўлиши шарт эмасдир балки. Ахир бизнинг тарихимизда алломаларимиз оз эмас-ку. Уларнинг ҳаммаларини баравар эъзозлашимиз, улуғлашимиз, қадрлашимиз даркор.

Бу сатрларни ўқиб кимдир «Ахир совет тузуми даврида ҳар қадамда Маркс, Энгельс, Ленин, Калинин, Фрунзе ва бошқалар номи билан аталувчи кўчалар, боғлар, хўжаликлар, мактаблар бор эди-ку, энди уларнинг ўрнига ўзимизнинг алломаларимиз номини берсак нима қилибди», дейиши мумкин. Мен ўзимизнинг буюк зотларимиз номларини ҳар қанча улуғлашга тайёрман, Аммо масаланинг бошқа томони борки, уни эсдан чиқармаслигимиз керак. Совет даврида йўл қўйилган хатоларни энди такрорламайлик, улардан тегишли хулоса чиқарайлик. Бинобарин, ўша пайтларда ҳар қадамда компфирқа ва совет ҳукумати намояндаларининг номи учраши ғашимизга тегарди, нотўғри бўлганини билардик, фақат бу гапларни очиқ айта олмас эдик. Бугун ҳар ким ўз фикрини очиқ-ойдин айтиши мумкин бўлгани ва буюк ўтмишдошларимиз сиймосига заррача гард юқишини истамаганим учун жойларга ном беришда маълум бир шахслар атрофида ўралашиб қолмайлик, демоқчиман. Шу нуқтаи назардан қараганда, топонимик комиссияларнинг аъзолари бу масалага жиддий эътибор бериб, ўз вазифаларига масъулият билан ёндашишлари, бажараётган ишлари бугун ёки эрта учун эмас, балки асрлар давомида қолишини ҳис этиб ёндашишлари зарур. Тарихимизда номлари кенг жамоатчиликка маълум ва ҳали кўпчиликка маълум бўлмаган сиймоларимиз озмунчами? Менингча, тарихчи олимлар, ёзувчилар, шоирлар, адабиётшунослар — барча зиёлилар билан маслаҳатлашиб тарихимизда ўз изини қолдирган алломаларнинг рўйхатини тузиш мақсадга мувофиқдир. Шундан келиб чиққан ҳолда туманлар, шаҳарлар, кўчалар, хўжаликлар, боғлар, мактаблар, кутубхоналар, театрлар ва бошқа муассасаларга ном беришни маълум бир тартибга солмоқ лозим. Шунда Темур Малик, Мангуберди, Сулаймон Боқирғоний, Аҳмад Югнакий, Юсуф Хос Ҳожиб, Ал-Фарғоний, Саккокий, Лутфий, Шоҳруҳ Мирзо, Ҳусайн Бойқаро, Махмур, Гулханий, Турди сингари ўнлаб, юзлаб буюк сиймоларимиз эсимиздан чиқиб қолмайди. Бундан ташқари халқ достонларининг қаҳрамонлари — Гўрўғли, Авазбек, Равшанбек, Алпомиш, Барчинойлар, Тўмарис, Широқ каби афсонавий қаҳрамонлар номларини ҳам абадийлаштириш мумкин.

Шу фикрдан келиб чиққан ҳолда яна бир масалага диққатни жалб этмоқчиман.

Республикамиз шаҳар ва қишлоқларида Ленин, Фрунзе, Дзержинский, Калинин, Киров, Куйбишев ва бошқа инқилобчиларнинг ҳайкаллари, шунингдек, Октябрь инқилобига, коммунизмга алоқадор ёдгорликлар олиб ташланмоқда. Ана шу ёдгорликлар қаерда, нима қилинаётганини билмайман, бироқ менда бир фикр бор. Ўша ҳайкаллару ёдгорликларни бир жойга жамлаш, балки бир музей шаклига келтириш мумкиндир. Ҳар бир ёдгорлик остига у қачон, қаерга ўрнатилганини ва қай вақт олиб ташланганини аниқ ёзиб қўйиш лозим. Ўша музейда совет даврида нечта шаҳар, туман, хўжалик, корхона, мактаб, институт, театр ва ҳоказолар Маркс, Энгельс, Ленин, Октябрь, коммунизм, КПСС съездлари, СССРнинг фалон йиллиги, Москва, Ленинград, Фрунзе, Куйбишев, Дзержинский, Калинин ва бошқа номлар билан аталганини кўрсатувчи ҳужжатларни ҳам сақлаш мумкин. Айтайлик, номини ўзгартирган театр ёки колхоз эски муҳрини шу музейга топширсин. Республикамизнинг эски байроғи ва гербн ҳам шу ерга қўйилсин. Булар халқимизнинг етмиш йил давомида қизил империя зулмида яшаганидан далолат бериб туради. Нарх-наво ошганидан гоҳо асабларимиз бузилса-да, озиқ-овқат, кийим-кечак танқислигидан бироз қийналсак-да, ўз эркимиз ўзимизга тегканидан, энди бировнинг қўлига қарам эмаслигимиздан бошимиз осмонга етмоқда. Бошқача айтганда, мустақиллигимиз ва уни мустаҳкам ўз қўлимизда сақлаб қолиш учун ҳар қанча оғирчиликка ҳам тайёр турибмиз. Буни келгуси авлодларимиз ҳам билсинлар. Муайян йиллардан кейин ҳозирги иқтисодий қийинчиликлар ҳам изва тушар, халқимиз ибораси билан айтганда, кўрмагандай бўлиб кетамиз. Мустақиллигимиз осонликча қўлга киритилмаганини ҳозирги авлод билади, аммо, дейлик, бугун туғилган чақалоқ воя етгач, бир вақтлар унинг кўчаси Куйбишев номи билан аталганини, қишлоғи Фрунзе ёки Свердлов туманида жойлашганини, мактаби ҳовлисида Чапаевнинг бюсти турганини қаердан билади? Шунинг учун тарихга алоқадор ҳар бир нарсани асраш даркор, токи у келгуси авлодлар учун далил сифатида хизмат қилсин. Қолаверса, биз буюк ўзгаришлар даврида яшаяпмиз, очиғини айтганда нечоғли тарихий аҳамиятга молик воқеалар рўй бераётганини ҳали ҳамма ҳам тўла англаб етгани йўқ. Президентимиз Саудия Арабистонидаги ватандошларимиз билан учрашув ўтказганида бир юртдошимиз сўзга чиқиб, Ўзбекистон қон тўкмай буюк инқилоб қилди, мустақилликни қўлга киритди, бу Аллоҳнинг халқимизга кўрсатган беназир марҳаматидир, деди. Шундай экан, ушбу тарихий кунларнинг, воқеаларнинг моҳиятини ҳали авлодларимиз кўп таҳлил этадилар, бугун яшаб турган ота-боболари жуда улкан ишларни амалга ошириб кетганликларини, бу тарихий ўзгаришларнинг бошида кимлар турганини ўрганадилар, эътироф этадилар...

БИЗ БАҲОРНИ СОҒИНГАН ЭДИК. Ростини айтганда уни соғинганимизга анча бўлган эди. Аммо уни очиқ айтолмасдик. Ёзолмасдик. Шоирларимиз рамзий мисраларда, адибларимиз тарихий мавзудаги асарларида ёки салбий қаҳрамон тилидан изҳор этардилар ўз туйғуларини, дардларини. Мустақиллик, озодлик баҳорини соғинганимиз фарзандларимиз исмида ҳам акс эта бошлаганди. Агар йигирманчи-ўттизинчи йилларда туғилган болаларга Маркс, Мэлс, Сталина, Коммуна, Инқилоб, Октябрь, Фрунзе, Эрнст, Энмарк, Тельман сингари номлар қўйилган бўлса, олтмишинчи йилларнинг охири, етмишинчи ва ундан кейинги йилларда туғилган болаларга Темур, Алишер, Улуғбек, Бобур, Беҳзод, Шердор, Шоҳруҳ, Мадина, Шерзод, Шаҳриёр, Сардор, Жалолиддин каби исмлар қўйилди ва қўйилмоқда...

Ҳа, биз Баҳорни соғинган эдик.

Бугун шукроналар айтамизки, интиқ бўлиб кутган баҳоримиз келди. Энди унинг қадрини жойига қўя билайлик.

Лекин, минг афсуски, айрим жойларга борганда баъзи ишларни кўрганда ҳали кўпчилик бу Баҳорнинг аҳамиятини, қадрини тўла тушуниб етмаганига амин бўлади одам. Бу нарса айрим жойларда туманлар, хўжаликлар, мактаблар, кўчалар номларидан ҳамон эскича турганида сезилиб қолмоқда. Октябрь, Ульянов, Ильич, Комсомол, Фрунзе, Киров, Куйбишев, Ленинград, шу каби бошқа номлар билан аталувчи туманлар, хўжаликлар, кўчалар ҳалигача мавжудлигини қандай тушунмоқ керак? Мазмунидан қатъи назар эскириб, йиртилиб кетган, кўринишининг ўзиёқ одамнинг энсасини қотирадиган «Слава труду», «Человек славен трудом» деганга ўхшаш шиорлар, катта-катта ёзувлар ҳали кўп жойларда турибди. Ахир, уларни қачон алмаштирамиз?

Соғинган Баҳоримиз келди!

Унинг қадами қутлуғ бўлсин.

Мақолани Абдулла Ориповнинг шеъри билан бошлаган эдим, унинг яна бир шеъридан олинган сатрлар билан якунламоқчиман:

> **Баҳоринг муборак бўлсин ушбу дам,**
> **Менинг Ўзбекистон — дилбар Ватаним.**

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

АҚШДАН МАКТУБ

ЎЗБЕКЛАР ВА ДУНЁ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» муҳаррирнятига
Бош муҳаррир Аҳмаджон Мелибой ўғлига
Ассалому алайкум, азиз Ватандошлар!

Авваламбор, Сизларга хат йўллаб, вақтларингизни олаётганлигим учун маъзур тутинг. Мен асли насаф (ҳозирги Қарши)ликман. Туғилган еримиздан, ота-боболаримиз нашъу намо сурган ердан чиқиб кетганимизга бу йил олтмиш сана бўлди. Олтмиш санадан бери Ватан орзуси қалбимизда яшади, бирор сония юртимизни унутганимиз йўқ, жисмонан хорижда бўлсак ҳам, қалбан Туркистонимиз, Ўзбекистонимиз, Қашқадарё вилояти бирлан бирга яшадик.

Ўтган йили рўзномангиз ўзбек олими Хайрулла Исматулланинг оиламиз ҳақидаги мақоласини босиб чиқарди («Чикагодаги ўзбек оиласи», 1991 йил, 1 феврал). Шундан сўнг бизнинг оила Ватанимиз ўғил-қизларидан юзлаб самимий хатлар олди. Имконниятдан фойдаланиб, барча хат ёзган ватандошларга ташаккур айтмоқчиман.

Мана шулар сабаб биз рўзномангиз мухлиси бўлиб қолдик.

1991 сана тарихий сана бўлди. Ватанимиз Мустақиллик эълон қилди! Бу қутлуғ айёмни биз қанчалик кутганлигимизни билсангиз эди. Буни сўз билан айтиб бўлмайди.

Она юртимиз Ўзбекистоннинг Бирлашган Миллатлар Ташкилотига қабул қилинниши ҳамда юртимиз байроғининг шу халқаро анжуман биноси олдида биринчи март куни кўтарилиши эгилган бошимизни кўтаришга, дол бўлган қаддимизни ростлашга чақиргандек бўлди. Ватанимиз босиб олинганидан кейин поймол этилган ғуруримизни тиклаш пайти келганлиги ҳақида бонг урилгандек бўлди.

Барча халқимизнинг, сизлар қатори хорижий мамлакатларда бизга ўхшаб Ватан севгиси билан туну кун нафас олаётган миллатдошларимизнинг олдида турган энди вазифа мана шу Туркистонимиз, Ўзбекистонимиз мустақиллигини янада мустаҳкамлашдан иборатдир. Бир тан, бир жон бўлайлик. Ҳассамизни бир олдирдик, энди эҳтиёт бўлайлик. Йиқилганни суяш, хато қилганни тузатиш, беморга меҳр-шафқат кўрсатиш авлодларимизнинг ақидасидир. Биз ҳам шу йўлдан борсак, кам бўлмаймиз.

Ўзбекистонимизда бўлаётган буюк тадбир, ҳаракатлардан бизнинг оиламиз ҳам четда туришни ўзига эп билмади. Халқимиз топган гул, топмаган бир боғ пиёз, дейди. Қарайдиган кишиси йўқ, хаста қарияларнинг ёки ота-онасиз қолган гўдакларнинг корига ярар деган мақсадда оиламиз бир минг Америка долларини ажратди. Биз бу пулни кимга юборишни сўраб Хайрулла Исматуллага мурожаат қилганимизда, у киши сизнинг ҳафталигингизга мурожаат этишни таклиф этдилар.

Мазкур таклиф бизга маъқул келди.

Сизлардан ўтиниб сўраймиз: оз бўлса-да, кўпдек кўргайсиз. Бизнинг оиламиз ҳам савоб ишлардан четда қолмасин. Пулни кимнинг номига, қайси манзилга юборишни маслаҳат берсангиз.

Ҳаммамиз ҳам Мустақил Ўзбекистонга тезроқ бориш ниятидамиз. Фақат расмиятчилик бизни ушлаб турибди. Ҳужжатларимизни Ўрусия элчихонаси орқали тўғрилаш имконияти қийинлашди. Яқин кунлар ичида Америкада Ўзбекистон элчихонаси очилиши билан Ватанга ўзим учиб боришга тайёр турибман.

Яратганга минг бор шукур! Ватан тупроқларини кўзга суртадиган кунлар ҳам келди!

Сизларга Ҳақдан саломатлик, бахт-саодат, юртимизга фаровонлик тилаб қолувчи

Ғиёсиддин НАСАФИЙ
АҚШ, Чикаго шаҳри, Иллинойс штати
1992 йил, 16 март

ҚОҒОЗ ШУНЧА ҚАҲАТМИ?

ТАКЛИФ ҚИЛАМАН

Рўзғор каттами-кичикми, бундан қатъий назар, унинг кам-кўсти, ташвиши ҳар доим рўзғорбоши зиммасида бўлади. Шу уйдаги жон борки, унга ишонади, талаб қилади, йўл-йўриғига киради. Шунга қараб рўзғорбоши кўп нарсаларни баҳамжиҳат ҳал қилади. Бугунги мустақил Ўзбекистон ҳам рўзғорга ўхшайди. Энди унинг қусури, кам-кўсти, не ташвиши бўлса, ўзиники. Ўзи сайлаган президентиники. Орқа-ўнгимизга қараб, ўйлаб кўрсак, то бир мушт бўлиб, жипслашмагунимизча, бирор ишимиз бароридан келмайди.

Собиқ иттифоқчилар томонидан жумҳуриятимиз кейинги уч-тўрт йил орасида роса таланди. Бир мисол: то саксонинчи йилларгача бизнинг чапдаст йигитларимиз Ўрусия шаҳарларидан, Болтиқбўйи жумҳуриятларидан машина, унинг зарур қисмларини сотиб олиб келишарди. Чунки биздагига нисбатан у ерларда арзон эди. Саксонинчи йиллар ўртасига келиб, манзара ўзгарди. Тилга олинган ёқлардан гуруҳ-гуруҳ бўлиб келишиб Ўзбекистондан истаган нархда, истаганча машина, телевизор, кир ювиш, тикиш машиналарини, турли рўзғорбоп анжомларни, гиламу полосларни, заргарлик буюмларини, кийим-кечакларни кўз олдимизда олиб кетишди. Биз сотганимизга хурсанд бўлдик. Харидор нега кўпайди деб ўйламадик. Қоп-қоп қоғоз пулни йиға бошладик. Мустақил бўлиш фикри билан яшаётган болтиқбўйиликлар, молдованлар, бошқа миллат вакиллари сездирмай, ўз ҳудудида чакана бойлик йиғмади. Чунки курашга шайланган одам ўзига ишонмаса, майдонга чиқмайди. Олдин тайёргарлигини кўради.

Кеч бўлса-да, ташиб кетишларнинг йўллари бекилмоқда. Бу борада анча-мунча ишлар қилинмоқда. Бу қоғозга бўлган эҳтиёж. Қоғоз қаҳатчилиги. Нашриётларимиз инқирозга юз тутди. Рўзномаю ойномаларнинг аҳволи кун сайин оғирлашиб бормоқда. Ўрусиядан олинадиган қоғоз нархига чидаб бўлмайди. Мактаб дарсликлари, бадиий адабиёт, болалар китобларининг нашри оғир аҳволда. Айтиш мумкинки, адабиётимиз жар ёқасида турибди. Маънавий қашшоқлик бошланди. Агар бугун унинг олди олинмаса, эртага кеч бўлади. Унинг ўрнини ҳеч қандай бойлик қоплай олмайди. Ижодкорлик ўлади. Китобхонлик йўқолади. Саводимизга путур етади. Шусиз ҳам шўро даврида қатағонга учраган истеъдодлар, тузукроқ қалам ҳақи ололмай, қора қозонини тузукроқ қайната олмай юрган қаламкашлар борига шукур қилиб келгандилар. Энди қоғоз нархи ошиши билан биргина илинж — китоб чиқариш умидидан ҳам мосуво бўлиб турибдилар.

Нашриётларимиз бўлса, яшаб қолиш учун бозоргир китоблар нашр қилишга ўтди. Ноширлар олдига борсанг, уларнинг ҳасратидан чанг чиқади. Бирга қўшилиб йиғлагинг келади. Шунга қарамай, турли рўзномалар, китоб нашр қилувчи кооперативлар кўпайиб кетди. Ким қанча қоғоз жамлаган бўлса, фойдаланиб қолишга шошаяпти. Менимча, тўпланган қоғозни ҳукумат ўз назоратига олиб, ҳисоб-китобини қилиб бориши керак. Зарур ва нозарур нашрлар ҳам кун тартибига қўйилиши лозим. Ўқувчилар учун баҳо қўйиш варақаси тўтиё бўлиб турган бир пайтда маҳалла рўзномасини чиқариб турсак, унча ярашмас. Мен буни мисол тариқасида айтаяпман. Аҳвол шу зайлда кетаверса, эртага кучукбозлар, каптарбозлар ҳам йиғилиб олиб ўз нашрини рўйхатдан ўтказади. Уларда ҳам тўпланиб қолган муаммолар анчагина.

Ҳозирги кунда қоғоз нархи ошиши билан республикамиз дўконларидаги бурноғи йиллар нашр қилинган китоблар ҳам маълум шахслар томонидан ташиб кетилмоқда. Ҳарқалай, мен шуни кузатдим. Тошкентдаги Бош алоқа биноси (Главпочтамт)нинг посилка-совғалар қабул қилиш бўлимида бўлиб, бошимдан ҳушим учди. Бу ердан совға-салом тариқасида собиқ иттифоқнинг турли бурчакларига жўнатилаётган китоб тахламларини бир кўрсангиз эди. Бунақа бўлимлар республикамизда қанчадан-қанча. Унутмаслик керакки, Ўрусия, бошқа республикаларда китобнинг нархи бизникидан ўн чандон баланд. Мана, сизга савдогарликнинг янги йўли.

Шу билан бирга, ҳозирги кунда катта-кичик маҳкамалар, муассасалар, жамоа, шўро хўжалиги идораларида, омборхоналарида доҳий ва доҳийчаларнинг қайта-қайта нашр қилинган томликлари, асарлари тиқилиб ётибди. Уларни тезда рўйхатга олиб, қоғозни қайта ишлаш корхонасига топшириш керак.

Қоғоз қаҳатчилиги билан бир қаторда жумҳуриятимизда қоғозчалик хор бўлган мато топилмаса керак. Қассобдан тортиб, оддий писта сотувчигача ҳар куни қоғоз ишлатади, идораю идорачалар учун тайёрланаётган ҳужжатлар-чи?. Ўтган йили йирик пулларни алмаштириш учун тузилган комиссиянинг ишлатган қоғозлари, ҳисобчиларнинг қайдномалари, тузилган далолатномалар, эҳ-ҳее...

Эндиликда даражасидан қатъий назар, ҳар бир раҳбар ўз хўжалигидаги қоғозга ҳам жавоб бериши, тежабтергаш, авайлаб ишлатилишига бош бўлиши керак. Ахир, қоғоз маънавиятимиз бойлигидир. Ана шу чора-тадбирлар амалга ошса, биз қоғозга зор бўлмаймиз. Қоғозига отасининг нархини қўйиб, бизни чирқиллатмоқчи бўлганлар паст тушади, чунки қоғоз ғарамларини еб бўлмайди...

Сафар БАРНОЕВ

Муаммолар ва мулоҳазалар

Ҳуқуқсизлик оқибатлари

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

1. ЖОН ШИРИНУ, БИРОҚ...

ОДИЛ ЁҚУБОВНИНГ «Қачон одам бўламиз?» («ЎзАС», 1992 йил 2 февраль) мақоласидаги бир жиҳат юрагимни «жиз» эттиргандай бўлди. Гап шундаки, ҳурматли ёзувчимиз яқиндагина фан номзодлигига мушарраф бўлиб, Тошкент Техника дорулфунунида ишлаётган ўғли Талабалар шаҳарчасида қонли фожиалар рўй бераётган маҳалда қўнғироқ қилиб, шу кун ётоқхонада тунаб қолаётганидан уйига хабар берганидан бизни огоҳ этади ва қуйидагича мулоҳаза юритади: «Қани энди кўзга уйқу келсин-чи! Хаёл қаёқларга олиб қочмайди: бири-биридан ташвишли, бири-биридан оғир ўйлар юракни эзади. Биз нега, не сабаб бу аҳволга тушиб қолдик?..»

Айни пайтда бу саволга жавоб беришдан олдин ёзувчи тўполонлар ичида қолган фарзандининг аҳволи қандай кечганини тезроқ айтадими, деб энтикаман. Аммо бунинг ўрнига ёзувчи Михаил Горбачев бошлаб берган қайта қуриш, ошкоралик, демократиялаш сиёсати ўзининг халқ депутати, жумҳурият Ёзувчилар уюшмасининг раҳбари сифатида бир қанча самарали ишларни амалга оширишига имкон берганини батафсил сўзлайди. Айниқса, демократик ўзгаришлар рўй берганини, хусусан, «Бирлик» халқ ҳаракати, «Эрк» демократик партиясининг туғилишига кўмаклашганини алоҳида ғурур билан таъкидлайдики, мен бунга хайрихоҳман. Энг муҳими, О. Ёқубов «Улуғбек хазинаси», «Диёнат», «Кўҳна дунё» каби йирик асарлари билан ўзбек миллий насридан мустаҳкам ўрин олган фақат жумҳуриятимиздагина эмас, собиқ Бутуниттифоқ, шу билан бирга чет элларда ҳам эътибор қозонган забардаст адибдир. Унинг Ёзувчилар уюшмасига раҳбарлик қилган пайтларда ҳам анчагина ижобий ишларни бажарганига шак келтириш ноинсофлик бўлур эди. Аммо ўзининг шу аснодаги фаолиятини Одил Ёқубов шундай талқин этадики, гўё ҳеч қандай жиддий нуқсонларга йўл қўйилмаган.

Хўш, аслида шундайми?

Биринчидан, кейинги ўттиз-қирқ йил ичида жумҳурият Ёзувчилар уюшмаси раҳбарияти нуқул совет ҳокимияти, компартия сиёсатини баланд пардаларда тараннум этгани учунгина юксак мукофотлар, унвонлар олган ижодкорларга суяниб фаолият кўрсатди. Шуларга илтифот кўрсатилиб, ўшаларга мавжуд имтиёзлар бериб турилди, чинакам истеъдод эгаларидан айримларигина қўллаб-қувватланди, холос. Иккинчидан, уюшма аъзолигига айрим истеъдодли ёш ижодкорлар билан бирга кўпгина ўртача, паст савиядаги қаламкашлар қабул қилиниб, ёзувчилар ташкилоти сифат жиҳатиданмас, асосан сон, миқдор жиҳатидан ўсиши таъминланди.

Ишончим комилки, Одил Ёқубов шунга ўхшаш камчиликлар мавжудлигини яхши биларди, бироқ уларни бартараф этиш учун курашга журъат этолмади. Борди-ю, журъат этганида мансабидан ажралиб қолиши ҳеч гап эмас эди. Социалистик жамиятда мансаб кўпгина имтиёзлар, имкониятлар бериши сир эмас. Зотан, инсон хом сут эмган банда, биринчи галда ўзининг тақдирини, оиласини ўйлайдики, бундан Одил Ёқубовни истисно қилиш мумкин эмас. Наинки бизнинг забардаст ёзувчимиз, ҳатто бутун дунёда шуҳрат қозонган Чингиз Айтматов ҳам юксак лавозимидан муваффақиятли ижод қилиш, яхши яшаш, оила иқтисодий эҳтиёжларини қондириш учун фойдаланганини, ҳамон фойдаланаётгани ҳаммамизга аён-ку!

Йўқ, мен буларни бутунлай ёмонламоқчимасман, аксинча, мустаҳкам иқтисодий замин бўлмаса, чинакам бадиий ҳамда илмий ижоднинг муваффақиятли давом этиб, улуғвор зафарлар билан якинланиши амримаҳоллигини айтмоқчиман. Ахир, Ясная Полянасиз, мўл-кўл бойликларсиз Лев Толстой даҳолик чўққисини забт этолмасди-ку!

Социалистик жамият инсоннинг ҳаёти учун сув билан ҳаводек зарур бўлган икки муҳим омилни, яъни шон-шуҳрат билан мол-мулкни ҳалол меҳнат, мардона кураш орқали қўлга киритиш имкониятини бермагани учун инқирозга юз тутиб, ҳалокатга учрамоқда. Шундай вазиятда истеъдодли зиёлилар, хусусан, ёзувчилар, олимлардан Одил Ёқубов ёки Эркин Воҳидов, Пиримқул Қодиров ё Абдулла Ориповнинг аксар ҳолларда мансабдорлар даврасига кирганлигини, муайян раҳбарлик вазифаларини бажаришаётганини танқид қилишнинг ўзидан ҳеч қандай наф йўқ. Ахир, улар ҳам мавжуд имтиёзлардан фойдаланишга ҳақли-ку! Зотан, ҳозирги пайтда қалам ҳақи кундан-кунга камайиб кетаяптики, бунга умид қилиб яшаш мумкин эмас. Аммо муайян мансабдаги машҳур ёзувчиларимиз, шоирларимиз ўз эҳтиёжларини қондириш билан бирга ўзгаларнинг манфаатларини ҳимоя қилишлари, айниқса, меҳнаткаш халқнинг, оддий зиёлиларнинг сўзда эмас, амалда мустақилликка эришишлари учун курашишлари ҳам фарз, ҳам қарздир. Ҳарҳолай, Одил Ёқубов, онда-сонда Эркин Воҳидов рўй бераётган адолатсизликлар, фожиаларга ўз муносабатларини билдираяптилар, бироқ мавжуд имкониятлари, куч-қудратларини сафарбар этиб, фаоллик кўрсатишаяпти, дейиш қийин. Пиримқул Қодиров-чи? Биз у кишининг раҳбариятдан бошқа жиддий ижод соҳасида фаолият билан шуғулланаётганидан бехабармиз. Жамол Камол, Усмон Азим, Абдуқаҳҳор Иброҳимов, Омон Матжонлар-чи? Улар эндиликда аввалги курашчанлигидан воз кечгандай. Ҳолбуки, бу ижодкорлар ҳуқуқсизлик дарди, қарамлик касали, зўравонлик сиёсати, тоталитар тузум, коммунистик мафкура маҳсули эканлигини жуда яхши биладилар. Негаки, мазкур тузум ва мафкура таг-томири билан йўқотилиб, мутлақо янги ҳуқуқий давлат тузилмаса, зўравонликлар давом этаверади. Одил Ёқубов шунга диққатни жалб этиш ўрнига нуқул қачон одам бўламиз, дея жиғибийрон бўлаверади-ю, ҳеч қандай янгиланиш, покланиш ўз-ўзидан рўёбга чиқмаслиги тўғрисида сўзламайди, мақоланинг икки-уч жойида жигарбандимдан хабар келмаяпти, телефон сукут сақлаяпти, дейишдан нарига ўтмайди. Ниҳоят, қуйидагича тўхтамга келади: «Тонг пайти кўзим илинибди. Бир маҳал телефон жиринглади: Ўғлим! Соғ-саломат экан! Оллоҳга шукрлар қилдим.. Бироқ сал ўтмай виждон азоби қўзғалди: менинг ўғлим-ку соғу саломат экан, бошқалар-чи? Бошқа ота-оналарнинг жигаргўшалари-чи? Уларнинг қисмати нима бўлди?»

Агар ёзувчи ўша маъшум кечада кўрган-кечирганлари, билганларини рўй-рост ошкор этса, балки мазкур саволларга ҳаққоний жавоблар топиларди. Аммо олдинда инсон ҳаётига хавф солувчи ошкоралик чегаралари тургандики, уларни бартараф этиш учун мислсиз мардлик, жасорат кўрсатиш зарур эди. Хўш, мана шундай мардлик ва жасорат Одил Ёқубовда йўқмиди?

2. ОШКОРАЛИК ЧЕГАРАЛАРИ

БОЛЬШЕВИКЛАР, биринчи галда уларнинг сардори Ленин фақат пролетар диктатурасини, яъни йўқсиллар зўравонлиги, зулмини ўрнатмасдан социалистик жамият қуриш мумкин эмас, деган назарияни ишлаб чиқдилар ва шунга мувофиқ 1917 йил Октябрида давлат тўнтариши орқали ҳокимиятни қўлга олдилар-да, буни инсоният тарихида мисли кўрилмаган социалистик инқилоб, деб бутун дунёга бонг урдилар.

Шу тариқа ғирромлик, кўзбўямачилик сиёсати туғилиб, кейинги етмиш йилдан ортиқ вақт мобайнида кенг қулоч отди. Тағин қандай ривожлантирилиб, қандай мустаҳкамланди денг? Оғизда, тилда меҳнаткашларга ҳақиқий эркинлик, ҳурлик берилди, деб ҳайқирдилар, амалда эса улардан қайси бирлари «юқори»дан берилган буйруқларни «гулдурос, давомли қарсаклар» билан қабул қилмаса, ҳукмрон сиёсатга қарши чиқишга, ҳатто жиндай эътироз билдиришга уринсалар шафқатсиз жазоланиб, отиб ташланди, турмалар, сургунларда чиритилди. Оқибатда ошкораликнинг қонунлаштирилмаган норасмий, лекин қатъий чегараси белгиланди: совет ҳокимияти, компартиянинг Бутуниттифоқ, жумҳуриятлар, ҳатто вилоятлар билан туманлардаги сардорлари худодан ҳам юқори қўйилиб, беқиёс даражада илоҳийлаштирилди, уларнинг нуқсонларини очиш, танқид қилишга фақат ё мансабидан олинганидан ёки ўлганидан кейин киришилдики, бу анъанани етмиш йиллик тарихимизда биринчи бўлиб Горбачев, сўнгра Елсин бузиб, ошкораликнинг «коммунистик» чегараларини йўқотишга салмоқли ҳисса қўшдилар. Қаранг-а, ҳар икки арбоб шаънига шундай оғир, аччиқ, айни чоқда асосли-асоссиз, тўғри-нотўғри, исботланган-исботланмаган танқидий мулоҳазалар, таъна-ю танбеҳлар айтилаяптики, уларни Горбачев, Елсин «ҳазм» қилганлари, чидаётгани учун яна-да зўр ҳурмату муҳаббатга сазовор бўлишмоқда. Ахир, етмиш йиллик тарихимизда ким амалидан ўз ихтиёри билан воз кечиб, обрўсини сақлаб қолди? Горбачев эса шунга мушарраф бўлди. Ельцин ҳам ўзига оғир, хавфли «тошлар» отилганига қарамасдан сув билан ҳаводек зарур иқтисодий ислоҳотларни ўтказмоқда... Уларда бундай ўзгаришлар тобора кенг қулоч ёзмоқда.

Биздаги аҳвол қандай?

Бу саволга ёзувчи Нурали Қобул ўзининг «Ошга сиғиниш» («Халқ сўзи», 1992 йил, 16 январь) мақоласида шундай жавоб беради: «Жумҳуриятда шундай ҳолат кузатилмоқдаки, миллат учун жонини жабборга берадиган, унинг ўзлигини топиш йўлидаги саъй-ҳаракатига энг кўп ҳисса қўшиши мумкин бўлган шахслар кўринмас иплар воситасида ўраб қўйилмоқда. Байроқ ҳамон (етмиш йил мобайнида бўлганидек) ижрочи шотирлар қўлида. Шиор эса: олға, фақат менинг ортимдан! Бу ғайриинсоний иш услуби яхшиликка олиб келмайди. Бунақа нодемократик хатти-ҳаракат туфайли жумҳурият раҳбариятида, ўлка ва туманлар бошқарувида **соғлом, ишчан иқлим яратилмайди**» (таъкидлар меники — Н. Х.)

Йўқ, халқ ноиби ҳамда публицист сифатида фаоллик кўрсатаётган ҳурматли ёзувчимиз ҳаётимизнинг бир қанча жабҳаларида муайян ижобий ишлар қилинаётганини асло инкор этмайди, бироқ эълон қилинган давлат мустақиллиги шахс мустақиллиги, эркинлигини таъминлашга, маънавий ижодий тараққиётга қаратилмаётганидан изтироб чекмоқда, сўзда эмас, амалда соғлом, мусаффо, ишчан иқлим яратилмаётганидан ташвишланмоқда.

Шуниси муҳимки, унинг изтироблари, азобу қайғулари бамисоли занжирбанд шеър тўлғанишларига қўшилиб, Мукаррама Мурод қизининг «Маломат куни», Фарҳод Мусажоннинг «Алам», Хуршид Дўстмуҳаммаднинг «Айб оломонда эмас» (Бу мақолалар «Халқ сўзи»нинг 1992 йил, 26, 29 январь, 4 февраль сонларида чоп этилган), А. Мелибоевнинг «Ёвузликнинг илдизи», Ё. Хўжамбердиев, Ж. Наҳанов, М. Мамажоновнинг «Истиқлолга отилган ўқ» мақолалари («ЎзАС», 1992 йил, 24 январь) ва «Эрк» ҳафталигидаги бир қанча лавҳалар, мактублар, мурожаатларга кўчганлигини ҳис қилдим.

Табиийки, бу мақолаларда фақат ҳақиқат ифодаланган, уларда бирёқлама, баҳсталаб, ҳатто нотўғри фикрлар йўқ, деб даъво қилиш бемаъниликдир. Мавриди келганда масаланинг бу жиҳатини ёритишга шахсан ўзим ҳам эътибор бераман. Аммо умуман олганда ошкоралик, адолат, демократия олдида турган тўсиқлар парчалаб ташланмас экан, жанжалу тўполонлар, фожиаларга барҳам бериш мумкин эмас, деган хулоса келиб чиқадики, мана шу жиҳати билан улар қалбимизда хайрихоҳлик туйғусини уйғотади: «Ахир, қачонгача намойишлар тўрт девор ичида ўтади? Етмиш йил мобайнида ташаббус кўрсатиб, ишлашни, ишбилармонликни унутган, «берсанг ейман, урсанг ўламан» деб икки кўзини давлат берадиган арзимас ойликка тикиб қолган халқ соат сайин кўтарилиб бораётган нарх-наво тазйиқи остида ўша митинг ўтаётган тўрт деворни ёриб кўчага чиқиб кетиши лозим-ку» (Ё. Хўжамбердиев, Ж. Наҳанов, М. Мамажонов); «Йўқ, бизда ҳамон ошкора норозиликка рухсат йўқ, норози бўлсанг, марҳамат, бирор хонага кириб олиб дардингни тўкавер! Тушингни қудуққа ё сувга айтгандай... Гўё биз мустақил ўлкада яшай бошладикми, бас, норозилар бўлиши мумкин эмас. Бўлди, буёғи жаннат, жумҳурият миқёсида кўрилаётган тадбирларга, ҳали натижаси сезилмаётган бўлса-да, тасаннолар, ҳамду санолар айтиб турсанг етади!» (Х. Дўстмуҳаммад).

Албатта, нарх-наволарнинг осмонга кўтарилиб кетиши, иқтисодий танглик кучли норозилик туғдиради, бироқ ошкораликнинг «бўғилиши» бунга қўшилса, норозилик яна авжига чиқиб, ҳар хил «портлаш»ларга олиб боради. Агар талабалар ўз дарду талабларини бутун дунёдаги демократик, ошкоралик воситалари ҳисобланган тинч намойишлар, митинглар орқали намоён қилсалар, балки ҳаракатлар қонли фожиалар билан якунланмасди. Ахир, бундан икки-уч йил олдин ўзбек тилига давлат тили мақомини бериш учун кураш жараёнида бир неча бор кўп минг кишилик (намойишчилар сони баъзан юз мингга етган эди) намойишлар Марказий майдонда ўтказилганда ҳеч кимнинг қони тўкилмади-ку! Дарвоқе, Президентимизнинг митинглар, намойишларнинг тақиқланиши Конституцияга хилофдир, шунинг учун бу вақтинчалик тадбир, деганларига ҳам бир йилдан ошди-ку! Бинобарин, вақтинчалик тақиқдан воз кечиш пайти келмадимикан?

Қаранг-а, бу аслида Олий Кенгаш зудлик билан кун тартибига қўйиб, фақат ижобий ечиши лозим бўлган оддий савол, бироқ бунга матбуот орқали кўпчилик эътиборини тортиш учун муайян жасорат талаб қилинди ва бу жасорат юқорида номлари зикр этилган ёзувчиларимиз ҳамда уларнинг дарду аламларини намоён этишга кўмаклашган рўзномаларимизга тегишлидир. Аммо шунинг ўзи етарлими? Ахир, жумҳуриятимизда бир эмас, иккита ёзувчилар уюшмаси расман таъсис этилган, уларнинг аъзолари саккиз юздан ошиб кетди-ку! Саккиз юз ижодкор-а! Агар уларга ёзувчиликка даъвогарларни қўшсак, саноқ мингдан ортиб кетади-ку! Хўш, бунчалик сон миқдор сифатга, яъни жанговор кучларга айланиб, қачон ошкоралик тўсиқларини бартараф этиш учун курашга отланади?

Чинакам истеъдод — бу мустақил фикрлар, мусатқил фаолият кўрсатиш, яратиш, кашф этишдир. Яратиш, кашф этиш эса кураш, тўқнашувларсиз юзага чиқмайди, яккаҳокимлик сўзсиз бўйсунувчиларни, буйруқ ва кўрсатмаларни ҳеч қандай эътирозсиз якдиллик билан бажарувчиларни ўз иттифоқчилари, тарафдорлари деб ҳисоблайди ва уларни мустаҳкам таянчига айлантиради.

Негадир ёзувчилик билетига эга бўлиб, биз ижодкормиз, дея кўкрак кериб юрган саккиз юзга яқин қаламкашларимиз аксари зиёлиларга қўшилиб, ана шундай иттифоқчилар, хизматкорларга ўхшаб қолаяпти. Ахир, уларнинг қарийб тўқсон фоизи ҳозирда рўй бераётган яхши-ёмон воқеаларга ўз муносабатларини билдирмасдан оғизларига талқон солиб юрганларидан кейин бошқача хулоса чиқмайди-ку! Зотан, сукут сақлаш — ризолик аломати, деб бежиз айтилмагандир.

Биз етмиш йилдан ортиқ вақт ичида ҳар бир одам ўз тақдирини ўзи ҳал қилади, деб ҳайқирдик, аслида эса кимларнинг қайси соҳаларда қандай юксак натижаларга эришганини ёки эришмаганини «юқори»дан белгилаб, хоҳлаганда мукофотладик ёки жазоладикки, ҳозирги таназзулнинг асосий сабабларидан бири шу. Ҳолбуки, иш, изланиш, фаолият жараёнида кимлар ижобий ёки салбий натижаларни қўлга киритганини уларнинг ўзларига англатиб, сўнгра қўллаб-қувватлаш, мақташ ёки фош этиш — бу ҳуқуқий демократик жамиятнинг талабларидан биридир. Шунга кўра амалий фаолият кўрсатиш ўрнига нуқул амалдорларни мақташ билан шуғулланганимиз сабабли иқтисодимизгина эмас, маънавиятимиз, матбуотимиз оғир инқирозга учраб, ҳалокат ёқасига келиб қолганимизни қачонгача билиб билмасликка олиб лоқайд юраверамиз? Ахир, асарлар, китоблар, адабий-танқидий, публицистик мақолалар ёзсак, бироқ уларни чоп эттира олмасак, бу биз учун нонимиздан ажралиш, халқимиз учун маънавий очликка маҳкум этилиш, деган гап эмасми? Борди-ю, қорин очлиги билан маънавий очлик қўшилса, пировардида фақат ўзимизмас, балки бутун эл-юртимиз ҳалокати таъминланади-ку?

Тўғри, бундай хавф фақат жумҳуриятимизнинггина эмас, балки бошқа барча собиқ жумҳуриятлар, бугунги мустақил давлатлар чекига тушмоқда. Бироқ, бизникидай лоқайдлик, муросасозлик, барча миқёслардаги раҳбарларга талаблар қўйиш, фаолиятларини таҳлилу талқиндан ўтказиш ўрнига улар билан оғиз-бурун ўпишиш бошқа жойда бўлмаса керак. Айтайлик, ўрислардаги демократик ўзгаришлар шиддати кучли бўлгани учун Елсин «Комсомольская правда» рўзномаси қоғоз танқислигидан қийналиб, бир кун босилмаганда дарров таҳририятга қўнғироқ қилиб, эртагаёқ матбуотни ҳимоя қилиш, аҳволини яхшилашга қаратилган фармонни имзолайман, деб айтган ва гапнинг устидан чиққан.

Тўғри, бу фармон ўз-ўзидан рўёбга чиқмайди, бироқ танқисликдан қутулиш йўли очилди-ку! Бизда-чи? Ундан ортиқ рўзномалар, ойномалар муҳарририятининг жумҳуриятимиз раҳбариятига очиқ хати эълон қилинганига анча вақт бўлди, аммо бунга қандай муносабат билдирилгани тўғрисида ломмим дейилмаяпти.

ХЎШ, БУНДАЙ ЖИМЛИКНИ «бузиш» биринчи галда ошкоралик қўмитасининг вазифасига кирмайдими? Ахир, бу қўмитани шунчаки халқ ноиби эмас, машҳур шоиримиз Эркин Воҳидов бошқаради-ку! Агар улар—ўнлаб истеъдодли ижодкорлар, журналистлар қўшилиб курашга отланмаса, тескари кетаётган ишларимиз ўз-ўзидан ўнгланиб, ҳуқуқсизлик ўз-ўзидан барҳам топмайди-ку! Кураш учун кўп нарсалар етишмайди, айниқса мислсиз жасорат танқислиги сезилаётир. Бу гаплар фақат Одил Ёқубов ёки Эркин Воҳидовгагина эмас, балки ҳаммамизга тегишлидир. Хўш, энди нима қиламиз? Олма пиш, оғзимга туш, деб қўлни қовуштириб ўтиравермизми?

МАФКУРА АДАБИЁТИ ЎЛАДИ!

ГАЗЕТАМИЗНИНГ 10 АПРЕЛЬ СОНИДА ТАНИҚЛИ ЁЗУВЧИ ШУКУР ХОЛМИРЗАЕВНИНГ «АДАБИЁТ ЎЛАДИМИ?» САРЛАВҲАЛИ МАҚОЛАСИ ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ЭДИ. УНДА АДАБИЁТГА, БАДИИЙ ИЖОДГА ДОИР АЙРИМ МУАММОЛАР ХУСУСИДА, БИР ҚАДАР МУНОЗАРАЛИ ОҲАНГДА МУЛОҲАЗА ЮРИТИЛГАН. ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ ТАНҚИДЧИЛАРДАН, ИЖОДКОР ВА АДАБИЁТНИНГ КУЮНЧАК МУХЛИСЛАРИДАН БУ МАҚОЛАГА МУНОСАБАТ БИЛДИРИБ КЕЛАЁТГАН ХАТ-ХАБАРЛАРДАН АЙРИМЛАРИНИ «БАҲС» РУКНИДА ЁРИТИШНИ ЛОЗИМ ДЕБ ТОПДИ.

СЕВИМЛИ ГАЗЕТАМИЗ САҲИФАЛАРИДА Шукур Холмирзаевнинг кескинроқ бўлса-да, «Адабиёт ўладими?» дея бонг уришидан ажабланмаса ҳам бўлади. Зотан, бугунги воқелигимиздаги ўта шитобли ва зиддиятли ижтимоий-сиёсий, маънавий-руҳий ўзгаришлар адабиётда ҳам рўй бериши табиийдир. Дарҳақиқат, сўнгги даврда одамлар, хусусан, ижодкорлар орасидан «қизил империя»нинг умри тугаганлиги боис барча жабҳада бўлгани каби зўравон компартиянинг ўша даврдаги асосий мафкуравий қуроли — бадиий адабиётнинг ҳам куни битгани тўғрисида фикрлар юрибди. Ҳа, айни чоқда етмиш йиллик адабиёт устига чизиқ тортиш кайфияти ҳам йўқ эмас. Шундай шароитда адабиётшунос олимлар ва танқидчилар, адибларнинг ўзлари жиддий мулоҳазалар билан майдонга чиқмаётганликлари, ҳозирги адабий жараён, бадиий ижод инқирози, бунинг моҳияти, адабиётни тирилтириш, бадииятга қайтариш йўллари — барча-барчасига доир масъулиятни ўз зиммаларига олишмаётгани, лоқайдлик қилаётганликлари, довдирашлар кўзга ташланаётгани ташвишлидир. Бу ҳолни маълум даражада ижтимоий ҳаётдаги беқарорлик, танглик, бунинг устига бозор иқтисодиёти муносабатлари ҳам келтириб чиқараётир. Ижодкорлар муайян долзарб муаммолар — сиёсат тўлқини гирдобига ғарқ бўлиб бораётганлари ҳам маълум. Шу маънода Шукур Холмирзаевнинг мақоласи газетада эълон қилиниши эътиборга лойиқ.

Мақолада қуйидагиларни ўқиймиз: «Ватанда беқиёс ўзгаришлар бўлаётган, ҳаётнинг ҳар бир жабҳаси номаълум хавф-хатарлар билан тўлиб тошган, эртанги кунни тасаввур этиш оғир кечаётган, ҳам ички, ҳам сиртқи душманлар эса — ёвуз, кўрмаганнинг кўргани қурсин, дегандек — кооператив бир ёққа, ижарачи бошқа ёққа, мафия яна бир томонга тортаётган, ғалаёнлар бўлиб турган кунларда... аксар адиблар сарсари йўл излаётган, Нимани ва Қандай ёзишни билолмай текшираётган... хуллас, шундай кунларда уларни суямаслик... руҳий тушкунликка олиб келар эканки, ана шу тушкунликнинг энг даҳшатли нишонаси бўлиб оғизлардан чиқабошлади-да бояги савол: «Адабиёт ўладими?»

Истаймизми-йўқми масаланинг шу зайлда қўйилиши ва унга жавоб беришни ҳозирги адабиётимизнинг рутубатли аҳволи тақозо этмоқда. Муаммога янада теранроқ қараладиган бўлса, нафақат адабиётнинг, кенгроқ маънода айтганда маданиятимизнинг тақдири ҳам бизни ташвишга солади.

Адиб таъкидлаганидек, «Адабиёт ўладими?» Йўқ! Ва яна йўқ! Ҳақиқий ижод намунаси — нафис сўз санъати ўлмайди! Инсоният, ҳаёт давом этар экан, унинг ҳам доимо ўзгариш ва ривожланиши қонунийдир. Халқ — китобхон бор экан, адабиёт ҳам равон йўлдан бормайди, паст-баландликлар, янгиланиш, кўтарилиш ва тушкунликларни бошдан кечиради. Бунга оғзаки ва ёзма адабиёт тарихидан истаганча мисол келтириш мумкин. Шундай экан, масалани жўн қўймасдан, шўро даври адабиёти таназзулини мустабид тузумнинг объектив ва субъектив ҳолатларини назардан қочирмасдан, чуқурроқ ёндашиб ўрганиш ва тадқиқ этиш талаб этилади.

Адабиётга нисбатан партиявий зўравонлик, тазйиққа асосланган ленинча-сталинча-ждановча сиёсатнинг темир исканжаси йилларида ҳам «Ўтган кунлар», «Кеча ва кундуз», «Навоий», «Диёнат» каби романлар, «Абул Файзхон», «Жалолиддин», «Муқанна», «Тобутдан товуш», «Темир хотин» драмалари, айрим дилбар шеърият намуналари яратилди. Умуман, етмиш йиллик шўро даври адабиёти тарихини ҳам XX асрнинг адабий ҳужжати сифатида эътироф этиб, танқидий ўрганиш ортиқчалик қилмайди, аксинча, зарурат. Бу иш бугунги адабий жараённи тўғри баҳолаш, адабиёт тараққиётининг истиқболини белгилашда ҳам ўта муҳимдир.

Шукур Холмирзаев (биргина у эмас) изтироб билан куйиб-ёнишининг боиси нимада?

«...Талай адибларнинг авра-астарини ағдарган «ҳақиқатчи» мухбирлар ошкоралик эълон этилиши ҳамон бу борада ҳам шундай жонбозлик билан ишга тушиб кетдиларки, ў-ў, ман-ман деган ёзувчилар ҳам анграйиб қолишди...». Бу фикрни узоқ йиллар бир қолипда ижод қилиш қон-қонига сингиб кетган анъананинг давом этаётганига ишора дейиш мумкин. Бизнингча, бунинг бошқа сабаблари ҳам борлиги ҳеч кимга сир эмас. Адиблар ҳам, адабиётшунос ва танқидчилар ҳам эскича андоза ва турғунликдан қутула олмай, янгича тафаккур қилишга ўзларида журъат тополмаяптилар. Оқибатда бадиий ижодда, адабиёт тадқиқотида, дарслик ва дастурлар яратишда ҳам воқеа бўларли иш қилинмаяпти.

БАҲС

Адабиётни ўлаётир деб гумонсираш тушкунлик, довдираш, депсиниш, ғафлат, ҳадик, ўта эҳтиёткорлик каби ҳолатларнинг оқибатидан бошқа нарса эмас. Биз воқеа бўларли бадиий кашфиёт ва илмий-тадқиқотлар майдонга келмаяпти, деган даъводан йироқмиз. Буюк асарларнинг яратилиши жамиятнинг покланиши, тузумнинг ўзгариши билангина эмас, ижодкорнинг маънавий-руҳий комиллиги, истеъдоди, маҳорат ва санъатига тегишли ҳодисадир. Жамиятдаги танг аҳвол, ижодкорнинг ижтимоий ҳимоясизлиги оқибатида ижодга тирикчилик деб қараш, ўқиш маданияти, тарбиясининг ўз ҳолига ташлаб қўйилганлиги, бозор иқтисодиёти келтириб чиқарган мураккабликлар, жумладан, нашрчиликдаги ўзбошимчалик, пул орқасидан қувиш, қиммати паст асарларни чоп этишга рўжу қўйиш ва бошқа ўнлаб иллатлар ҳам бадиий сўзнинг қадри ва шаънини тушираяпти. Бошқача айтганда, жамият ва ёзувчи, ижодкор ва ўқувчи, адабиёт ва китоб савдосидаги номутаносиблик дард устига чипқон бўлмоқда. Раҳбарият ҳануз адабиётни мафкура жиловидан бўшатмоқчи эмас шекилли, илгарилари бўлганидек, ижтимоий буюртма асарлар, айрим илмий-танқидий мақолалар газета ва журналларда эълон қилинаётир. Адабиёт мафкура таъсиридан, сиёсат исканжасидан озод этилмас экан, унинг равнақи, келажаги, бадиий сўз санъатини тирилтириш тўғрисида гап бўлиши мумкин эмас. Адабиётнинг ривожи адибларнинг билим ва савияси, адабиётшунос ва танқидчиларнинг позицияси, фидоийлиги, эътиқоди ва одоб-ахлоқига ҳам боғлиқлигини унутмаслик лозим. Адабиётнинг бош мақсади ва асосий муаммолари бир четда қолиб, баъзи ижодкорлар майда-чуйда гаплар, гуруҳбозлик, маҳаллийчилик кайфияти, иғво-маломат, тамагирлик, хусумат ва ҳасад билан овора бўлиб қолаётганлигини ҳам уқтириб ўтиш керак. Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Абдураҳмон Жомий, Лев Толстой, Абдулла Қодирий, Ойбек, Миртемир, Шайхзодадек буюк зотларнинг ҳаётий ва ижодий зукколиги, камтарлиги, поклиги, бағрикенглиги, кечиримлилиги ибрат намунаси эмасми? Бу ҳақиқатни, айниқса, мустақиллик ва ошкораликни жўн тушуниб, уни қизил шиорларга айлантириб, радио ва телевидение, газета ҳамда журналлар орқали сўзамоллик қилаётган, муайян чиқишларини хусуматни кўзлаб тузаётган ёки адабиёт бўстонига болта билан кираётган ҳамкасбларимиз унутмасликлари лозим. Улар энди «адабиётни елкамизда тутиб турибмиз» қабилидаги даъволардан қанчалик тез воз кечсалар, бирлашиб, аҳиллик билан адабиётимизни ойдин йўлларга тушиб олишида жонбозлик кўрсатсалар адолатли иш қилишган бўларди, деган умиддамиз.

Адабиётимиз обрў-эътиборининг тушиб кетиши билан боғлиқ сабаблардан бири «қизил империя» мақсадларини кўзда тутган сиёсат, яъни миллий ўзига хослик ва қадриятлар томирига болта уришга қаратилган ҳаракатларнинг маориф соҳасида, айниқса, мактабларда авж олганидир. Зеро, адабиёт ва маърифат, маориф ва маданият бир олманинг икки палласи. Яхши адабиёт аввало ёш авлод учун яратилади, унинг яшаши ва давомийлигини ҳам ана шу авлод муносабати белгилайди. Кишиларда, хусусан, ёшларда чин адабиётга ихлос, эътиқод сўнмас экан, у яшайверади. Шу нуқтаи назардан мактаб ҳамда олий ўқув юртларида адабиёт ўқитилишига бир назар ташлайлик.

ДАРҲАҚИҚАТ, ИНСТИТУТЛАРДА адабиётни ўқитиш юқорида туриб берилган кўрсатмалар асосида, яъни мутлақо нотўғри йўлдан борди. Биринчидан, шу кунгача дарсларда адабий жараёнлар, тенденциялар, муаммолар, жанрлар, турлар, бадиият каби адабиётнинг ўзига хос қонуниятлари теран таҳлил қилиб берилмай, асосан, замонасоз ёзувчиларнинг портретлари тарзида ўқитилди; иккинчидан, илм-фан ютуқлари, ахлоқий-руҳий камолотига оид асарлар ўрнига, социалистик реализм асарлари манбаа сифатида олинди; учинчидан, адабиёт қотиб қолган эски схема асосида берилиб, ўзгаришлар, янгиликлар, воқеага айланган намуналардан кўз юмилди. Айни чоқда адабиётимизнинг юксалиши ҳамда инқирози қонуниятлари четлаб ўтилди. Шу сабабли ўттизинчи-қирқинчи йилларнинг ўқувчиларига Ҳамза, Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Ғайратий каби адибу шоирларнинг асарлари қай тарзда ўқитилган бўлса, саксонинчи йилларда ҳам ўқувчилар ота-боболарига айтилган ўша мезон, қолип, баҳоларга дуч келдиларки, бу ҳол адабиёт мухлисларининг кўнглини совутибгина қолмай, ҳатто ихлосини қайтарди. Адабиёт — руҳ, руҳдан йироқлашиш ҳам оқибат-натижада манқуртликка олиб келади. Тарихдан ота-боболаримиз қонида суяк суриб келган китобхонлик, адабиётни мўъжиза деб билиш ҳамма нарсани мафкуралаштирган сиёсат бошлангач, деярли барҳам топди. Катта адабиёт ҳақида сўз борар экан, масаланинг ниҳоятда нозик ана шу томонига, яъни адабиётнинг ўқитилишига тамомила янгича ёндашишни, мактаб ва олий ўқув юртларида адабиёт дарсларини сиёсатдан мутлақо ажратишни тақозо этади.

Адабиёт шу кунгача партиявийликка асосланган, соцреализм ҳимоячисига айланган Бутуниттифоқ ҳамда жумҳурият уюшмалари томонидан бошқариб келинди. Оқибат-натижада адабиётнинг бадиий сўз санъати тарзида иш тутишига, адибнинг эркин ижод қилишига имконият қолмади. Аслида эркинлик, мустақиллик, бадиийлик асосида фаолият кўрсатадиган адабиётни юқоридан берилган кўрсатмалар олдиндан белгиланган план-режалар қолипига солиш, жиловлаш нотўғри йўлдан боришга, адибни маддоҳга айланишига, мутелик билан ижод қилишга олиб келди. Ваҳоланки, на Алишер Навоий, на Машраб даврида адабиётни бошқариб турувчи уюшма фаолият кўрсатган эди.

Айтаверсак, адабиётнинг яшаб қолиши ва истиқболи билан боғлиқ муаммолар «Адабиёт ўладими?» сарлавҳаси остида берилган мунозарали мақолада қайд этилгандан кўра кўп, сон-саноқсиз. Муҳими, адабиётимизни ҳақиқий бадиий сўз санъати даражасига кўтариш йўлида зукколик ва билимдонлик билан фаол ҳаракат қилмоқ зарур.

Малик МУРОДОВ,
Исроил МИРЗАЕВ,
филология фанлари докторлари

«ҚОДИРИЙ — ЭРКСИЗЛИК ҚУРБОНИ»

Биринчи ўзбек романнависи Абдулла Қодирий 20-йилларнинг охирларидан бошлаб яқин-яқинларгача кескин танқид қилиниб, адибнинг шахси, қисмати, асарларининг асл қиммати сир тутилиб, эл назаридан четда, яширин сақланиб келинди. Модомики, биз инсонпарвар жамият қуриш тараддудида эканмиз, халқ орасидан чиққан ҳар бир истеъдодни эъзозлай билишимиз керак. Албатта, бу иш айни замонда мозийдан — яқин ўтмишимиз маданияти қадрини тиклашдан бошланаётган қувончли ҳол. Бу хайрли ишга киришган олимларимиздан бири, ЎзФА мухбир аъзоси Матёқуб Қўшжоновнинг яқинда «Қодирий — эрксизлик қурбони» номли рисоласи нашрдан чиқди. Рисолада биринчи ўзбек романи — «Ўтган кунлар»га субъектив қарашлар, давр мафкураси ва адиб қисматига доир мунозаралар атрофида нэчил фикр-мулоҳаза юритилган. Сиз китобни ўқиш асносида 20-йилларнинг охиридан ҳозиргача бўлган давр мобайнида Абдулла Қодирий ва унинг романлари билан боғлиқ оғир, зиддиятли жараёнларнинг гувоҳи бўласиз.

Кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган «Қодирий — эрксизлик қурбони» рисоласи Ўзбекистон республикаси Фанлар академиясининг «Фан» нашриётида чоп этилган. ЎзФА мухбир аъзоси Бахтиёр Назаров рисолага муҳаррирлик қилган.

Доимий ҳамроҳ

«ШОҲНОМА»НИНГ ШУҲРАТИ

Кўп олий қасрлар
бўлурлар хароб,
Уруб қору ёмғир,
шамол, офтоб.
Вале шеърдан бу
бинойи жаҳон,
Уни дарз этолмас
шамолу бўрон.

Ушбу сатрлар жаҳон эпосининг гултожи бўлмиш «Шоҳнома»нинг хотимасидан. Унда жаҳон адабиётининг буюк сиймоси Абулқосим Фирдавсийнинг ўз умри, шеърий даҳосининг боқийлиги ҳақида фахр билан айтган башорати акс этган. Не-не замонлар ўтмади, бироқ шоирнинг сўзи амалини топди: улуғ шеърий қаср — «Шоҳнома» минг йилдан бери бардавом яшаб келаётир. Бу асар ҳақида ёзилган китобларнинг саноғига етиш ҳам жуда мушкул. Адабиётшунос олим Ҳамиджон Ҳомидовнинг «Шоҳнома»нинг шуҳрати» китоби 20 минг мисрадан иборат ана шу бадиий обидаининг жаҳоншумул тақдири, буюк шоирнинг ҳаёти ҳақида ҳикоя қилади.

«Шоҳнома»нинг шуҳрати» ўтган йили «Ўзбекистон» нашриётида чоп этилган. Рисолага С. Абдукаримов муҳаррирлик қилган.

Жамол ҚАМОЛ

«БИР ЮЗ БИР ҒАЗАЛ» КИТОБИДАН

БИЛМАСЛАР

Ватансиз кимсалар юрту
ватан қадрини билмаслар,
Маконсиз қарғалар боғу
чаман қадрини билмаслар.

Адабсиз қайданам билсин,
ахир, лутфу назокатни,
Қамишзор қушлари ул —
ёсуман қадрини билмаслар.

Фиғонким, танпарастлар
билмагайлар руҳи олийни,
Эсизким, руҳпарастлар
гулбадан қадрини билмаслар...

Жаҳонда кимки инсондир,
йиғилди, анжуман бўлди,
Кўринг, бу ношукурлар
анжуман қадрини билмаслар...

Масал борким, бухоролик
қадр топмас Бухорода,
Мақол борким, ямонликлар
Ямон қадрини билмаслар...

Жаҳоннинг бойидирман,
чунки бир йиртиқ чопоним бор,
Кафанга етмагунча то
кафан қадрини билмаслар.

Жаҳонгирлар бугун арқон
эшарлар бизга деб, тонг йўқ,
Уларнинг наздида қуллар
кишан қадрини билмаслар...

Жамол, бозорга кирдинг, бас,
нечун сенга суханварлик,
Бу — бозор аҳлидир барча,
сухан қадрини билмаслар...

ҚАЪБАТУЛЛОҲ ҚАРШИСИДА

Бу ерда айтганинг ҳар сўз
жондин хитоб ўлур,
Кўнгилга тушган ҳар шуъла
офтоб ўлур...

«Оллоҳи акбар»инг бергай
бирмас, минг садо,
Сендин савол эса, жоним,
ҳақдин жавоб ўлур...

Мажнун бу даргоҳга келиб,
чекмишди нолалар,
Сен ҳам энди бу ҳалқага
кирсанг, савоб ўлур.

Сўрдим саволки, ошиқмен,
бўлгайми бир самар?
Келди жавобим: ишқ аро
минг бир азоб ўлур.

Сўрдим саволки, йўлчиман,
етгайми матлабим?
Келди жавобим: шошмагил,
боб-боб ўлур...

Фарёд солиб дедимки, оҳ,
кўнглим юз порадир,
Келди садо: ҳар порасидин
бир китоб ўлур...

Даргоҳингга қай юз билан
боргайман, эй Хўжам?—
Десам, деди: кўз ёшларинг
сенга ҳижоб ўлур...

Тошига бош уриб, Жамол,
этдим илтижо,
Шояд дуоларим бир кун
мустажоб ўлур...

АЁ, ҲАҚ СЎЗ

Кел, эй, янграб садо бергил,
юракда янграган торим,
Бу дунёда менинг борим,
у дунёда менинг зорим...

Ҳақиқат йўлчисидирсан,
адолат тилчисидирсан,
Аламларга гирифторим,
балоларга сазоворим...

Таянч борму менга сендек,
суянч борму сенга мендек,
Ўзим бўлгум мададкоринг,
ўзинг бўлгил мададкорим.

Сенинг ҳиссангни Ҳақ бермиш,
ғанимлар не писанд эрмиш,
Худойимдир сенинг ёринг,
Худойимдир менинг ёрим...

Бу дунё саҳнида битта
қумурсқа бўлмамиш такрор,
Аё бўлгайму такроринг
ва ё келгайму такрорим?

Фусункор бўлмаса мавжинг,
фалакка етмаса авжинг,
Менга етмасми озоринг,
сенга етмасми озорим?

Сенинг меҳринг-ла Ҳақ сўзим,
қалам йўндим, китоб ёздим,
Қараб боқсам, жаҳон эрмиш
бугун теграмда бозорим...

Аё, Ҳақ сўз, сенга бошим
тикибман, сарбадорингман,
Жамол, деб катта майдонда
турибдир каттакон дорим...

ЮЗТА ДАВЛАТ ТАН ОЛИБДИР...

Юзта давлат тан олибдир
Ўзбекистоним бугун,
Юз билан юзлашдинг охир,
яйрагил, жоним, бугун...

Кўнглим ичра юз ярога
юзта малҳам бўлди бул,
Нотавон эрдим, етишди
юзта дармоним бугун.

Ўз уйида сарғайиб,
хор эрдию зор эрди эл,
Ўтса қайғу, кетса ғам,
битмасми армоним бугун?

Интизормиз термулиб,
манзилни кўрсат, эй қуёш,
Йўл босиб, манзил ошиб,
бормоқда карвоним бугун.

Чархи даврон, тўхтама,
бошимдин эврил ҳар нафас,
Ҳар нафас келмоқдадир
бошимга давроним бугун...

Мен қувонмайми, ёронлар,
ўз элимда ўз тилим,
Бўлса беминнат яна
ошим бугун, ноним бугун.

Шу жаҳон ичра менинг ҳам
давлатим бор, мақсадим —
Ўз туғим, ўз қўшиним,
тегримда қўрғоним бугун.

Мустақиллик деб Жамол
кўнглида ишқу эътиқод,
Шукрилиллаҳким, олибман,
қўлга Қуръоним бугун...

АЛАМ

Мазаллат шоми битмасми,
адолат тонги отмасми?
Ниқоблар йиртилиб бир кун,
ғанимлар лойга ботмасми?

Назарга илмадинг, нодон,
юракка найзалар санчдинг,
Бу ўқлар жам бўлиб ҳар дам
менинг бағримда ётмасми?

Менинг бошимни эгканлар
сенга айлармикин шафқат?
Менинг отамни отганлар
сенинг отангни отмасми?

Кеча виждонни сотганлар,
дину иймонни сотганлар,
Амал деб жонни сотганлар
Ватанни пулга сотмасми?

Хиёнатлар билан юрмоқ,
адоватлар билан турмоқ,
Шақоват ичра кун кўрмоқ
мусулмонга уятмасми?

Кўнгил, сен — лахча оташсен,
саҳарлаб чекканинг бир оҳ,
Бўғов-бандларни узмасми,
кишанларни ушатмасми?

Жамол, жайронга ўқ узма,
гуноҳсиз жонга ўқ узма,
Бу дунёга ўқ отганлар
у дунёни йўқотмасми?..

Али ОҚБОШ

ҚУТЛУҒ ТОШ

Профессор Шукру Элчин менга Тангри тоғидан бир тош келтирмиш. Мен эса унга ушбу шеъримни армуғон этаман.

Бу кеча бароқ, ой сини-сини,*
Олис иқлимларга қанот ёзаман.
Учгил хаёл қушим — олиб уч мени,
Кетгумдир ўзга бир аср узра ман:
Сайр этармиз бир-бир Чинни, Мочинни,
Оромижон Қоф тоғларин кезамиз,
Ўтукан*да мангу бода ичамиз.

Бошла, шу инжа йўл элтар Туронга,
Унда мудроқ ўрмон, тоғлар кўлкаси.
Савашлар гўш-тўша, жон берар жонга,
Эшитилар ўқдек нағаллар саси.
Бир арзиҳолим бор Баҳодир Хонга;
Қалқсин орадаги замон пардаси,
Кечмишни яширган тумон пардаси.

Субҳидам қўзғалган бир туман черик
Кўнгиллари ипак, ёллари қати*,
Бир онда дафъатан қопламиш ерни,
Хилқат улар учун яратмиш отни.
Отамиз Тангриқут Мэтэдан бери
Кўрилмасмиш бундай ер салтанати,
Қанотли отларнинг ҳур салтанати.

Бир нозли қуш каби гўё оғар жон,
Бу тоғларда ҳар тошга бир бош инар.
Шаффоф сув мисоли ерга оқар қон,
Ҳар йилга уч сулҳ, беш ҳарб-саваш инар.
Боболар қилич-ла ёздиғи достон,
Қалам-ла ёзилса кўп ёвош инар,
Эшитсам, кўнглима бир оташ инар.

Оқ сочли элчининг келтирган тоши
Бир Хажарул ас-ваълф — бир қутлуғ қоя,
Унга ўтиргандир балки Қуршадин*,
Бу жойдан боққандир юлдузга, ойга.
Ў, бунда кечмишдир минглар саваши,
Ҳокимлик этилмиш Ўрол-Олтойга
Ва йўллар очилмиш ҳур Қизилойга*,

Тангри тоғи, — балли, она-Ватанга,
Ўз ранги кўчмишдир ўзин юзига.
Йилларким, қиличлар кирмамиш қинга,
Гоҳо Чинга урулмиш, гоҳо ўзига.
Тоғ чўққиларидан кўчган пўртана
Турурмиш киргунча энг гўзал динга;
Бизларни чорламиш Макка, Мадина.

Қадрини билурмиз тупроғин, тошин,
Учган қушнинг, эсган елнинг қадрини.
Қадрини билурмиз қавм-қардошнинг,
Кўчган элнинг, қолган элнинг қадрини.
Қадрини билурмиз сулҳнинг, савашнинг,
Қирмизи қон, ипак тўрнинг қадрини,
Оллоҳ яратгани қулнинг қадрини.

Мен бир далли Туркман, тилимда турки,
Отим тиззаламиш — отдан тушмишам.
Ҳаромилар киймиш обойи кўрки*,
Шон-шуҳрат ва салтанатдан тушмишам.
Терсина дўнаюр фалакнинг чарҳи,
Бирин-бирин ўнгди қўрқинчли тушим,
Бу водийга самовотдан тушмишам.

Келиш-кетмиш ипак юкли карвонлар,
Бирда уйғондимки, кўп шомга дўнмиш.
Асрлар ортида нидо, суронлар,
Бир ён тўқлик, бир ён очликка энмиш.
Йўл узоқ, вақт эса кўп чопоғондир.
Водийлар йўл бермас: қояли, тошлик,
Даврон югрук отин ҳайда, қардошлик.

Фазо асри... ҳаммаси ўзгача бунда,
Дунё бомба каби портлая билур.
Ўйлаб ўтирилмас йўл кесишганда,
Тариқча куч филни ўлдира билур,
Тарих илк онамиз Тангри тоғинда
Қандоқ бир хотира сақлая билур,
Қандоққи, юзини оқлая билур.

Доим қутлуғ эмас, йўқ, инсон ақли,
Шимариқ, суюмли, золим ва олчоқ.
Олам бир-бири-ла қонли, пичоқли,
Ботирни ўзига тортади ботқоқ,
Ўзин ичиндадир ҳар мева қурти.
Қуёш мангу Шарқдан чиқажак бироқ,
Улкан бир гул каби ҳилпирар санжоқ*!

* Сини — баркаш
* Ўтукан — Тангри тоғидаги илк турк макони
* Қати — таранг
*Қуршадин — Кўктурк ҳоқонларидан бир шаҳзода.
*Қизилой (Қизилолма) — жой номи.

*Обойи кўрки — либос номи
*Санжоқ — туғ, байроқ

Турк туркчаеидан ўзбек туркчасига Азим СУЮН табдил қилган

Адиблар гурунги

БАДИИЙ АСАР ҲАМ ТИРИК ЖОН

ЁЗУВЧИ ЎТКИР ҲОШИМОВ БИЛАН МУЛОҚОТ

— Ўткир ака, гапининг очиғи, кейинги пайтда адабий жараёнда кечаётган «ғалати сукут»дан юрагим увишаётган эди. Олатасир бу замонамизда, иқтисодий бўҳронларнинг исканжасида ҳам барибир юрак адабиётга ташналигича қолавераркан. Юракнинг кемтигини адабиётдан бўлак ҳеч нарса тўлдира олмас экан.

Энг муҳими, журъат десаммикан ёки савоб йўлидаги қадам, бу сирли сукутни бир қадар парчалаб сизнинг асарингиз «ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР» дунёга келди.

Аввало қутлайман.

— Шарифахон! Ростини айтсам, каттароқ, жиддий нарса ёзишни ўзим ҳам соғинган эдим. «Икки эшик ораси» чиққанига олти йил бўлди. Биласиз, бадиий асар — тирик жондек гап. Вақт-соати етилганидан кейин туғилади. Устига устак, сиз айтаётган замон шиддати, минг хил муаммолар... Бундан тўрт йил аввал Бувайдада бўлган учрашувда яқин йилларда катта асар ёзмасам керак, деганимда, китобхонлар қаттиқ ранжиган, ҳатто койиб хатлар ҳам ёзишган эди. Начора, биз шундай даврда яшаяпмизки, ўзини ҳурмат қилган қаламкаш халқ дардидан, жумҳуриятимиз олдида турган муаммолардан четда бўлиши мумкин эмас. Шу боисдан бир қанча вақт публицистик асарлар ёзишга, мураккаб ва оғриқли муаммоларга шўнғиб кетишга тўғри келди. Эҳтимол туғилажак роман учун булар ҳам «хамиртуруш» бўлгандир. Лекин бадиий асар — ўзгача, сирли олам эканлигини яхши биласиз. «ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР» изтироб билан, агар нокамтарликка йўймасангиз, шиддат билан қоғозга тушди. Баъзи кунлари ўн-ўн икки соатлаб бош кўтармай ишлашга тўғри келди.

— Асарингиз бошдан-оёқ юракни зирқиратиб турадиган оғир, мунгли куйни эслатди менга. Унинг бебахт оҳанглари: разолат қурбони Рустам, диний эътиқоди учун абгор бўлган фаррош аёл Қурбоной хола ва бошқалар... Уларнинг фожиасини сиз узоқ вақт кўнгилда олиб юрдингизми!

— Менимча, шеър ва достоннинг ҳам, қисса ва романнинг ҳам ўзига хос ички оҳанги бўлиши шарт. Ўқувчини ҳаяжонга соладиган, ўйлашга мажбур қиладиган асаргина бадиий асар бўлади. Бунинг учун қаламкаш ўз қалбида айнан шу нарсани ёзишдек, муқаддас десаммикин, худо кечирсин-ку, илоҳий десаммикин, эҳтиёж сезмоғи лозим. (Илҳом деганлари шу бўлса ажабмас).

Шахсий фикримча, асар бир зарб, бир ҳаяжон, бир аланга билан қоғозга тушса ёмон бўлмайди. (Дастлабки вариант ёзиб бўлингандан сўнг, қилинадиган оғир, «қора меҳнат» бошқа масала). Балки шунинг учундир, каттами-кичикми асар машқ қилаётганда нимадир халал берсаю, ёзиш жараёни бир неча кун узилиб қолса, қайтиб қўлимга қалам олишим жуда қийин кечади. Кўз ўнгимда тирик одамга айланган асар қаҳрамонлари руҳан мендан узоқлашиб кетгандек бўлади...

Романдаги мунгли куй, бебахт оҳанглар сизни озми-кўпми ҳаяжонга солган бўлса хурсандман. Бу оҳангларнинг бири болалигимдан, бири йигирма йилдан бери, яна бири беш йилдан бери қулоғим остида жаранглаб, дилимни ўкситиб келган. Буни қарангки, Абдулла Қодирий таҳсил кўрган Абулқосимхон мадрасасини қурдирган Қосимхон тўра менинг бобом Ҳошимхон тўранинг оталари, яъни катта бобом бўлган эканлар. Замона зайли бўлса керак, оиламизда шажарамиз ҳақида деярли гапирмас эдилар. Фақат амаким азбаройи эшон бўлгани учун қатл этилганини эшитгандим. Отамни эл-юрт Атоуллахон тўра деб қаттиқ ҳурмат қилар, аммо у киши гарчанд эскичадан ҳам, янгичадан ҳам илмли бўлсалар-да, ўтмиш ҳақида биз — фарзандларга бир оғиз ҳам гапирмасдилар...

1938 йили Охота денгизида бир неча минг «халқ душмани»ни ортиб кетаётган кема ғарқ бўлганини, одамлар дод-фарёд кўтариб муздек тўлқинларда чўкиб кетганини ўз кўзи билан кўрган, «горшок операцияси» деган ваҳшиёна жазони бошидан кечирган собиқ «маҳбус»нинг ҳикояларини эшитганимда, муътабар домламиз Субутой Долимовнинг уйига ҳамкасблари ногаҳон тонг саҳарда эшик қоқиб боришганида, қўрқув салтанатидан юрак олдириб қўйган домла ҳушидан кетиб қолганини тинглаганимда, Улуғ Ватан урушида душман эмас, «ўз» одамларимиз — жазо органлари томонидан минг бор қийноққа солинган кишилар билан суҳбатлашганимда афғон урушида мажбуран иштирок этган, рангги синиқ, камгап йигитчалар билан дардлашганимда, ва ниҳоят «ўзбек иши» туфайли қамоққа тиқилганларнинг даҳшатли ҳикояларини эшитганимда, мустамлака салтанатининг маркази Москвада, КПСС XXVIII анжуманида «ўзбек иши»ни ким ўйлаб топди, ўзбек сизларга нима гуноҳ қилди, аскар болаларимизнинг тобути шунинг учун ҳам кўпайиб кетмаябдими, деб изтироб билан ҳайқирганимда... ҳаммасида ўша маъюс оҳанг юрагимни ўртаб турган. Юзаки қараганда, романда фожиалар, муаммолар кўпайиб кетгандек туюлиши мумкин. Лекин ўзингиз ўйлаб кўринг: бу даҳшатлар зулмига қурилган системада униб ўсган бир дарахтнинг турли шохларида, турли фаслларда пишган заҳарли мевалар эмасми? Булар ҳақида ҳаяжонсиз ёзиб бўладими?

—«ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР»да ғалати, жирканч образ бор. У худди иблисни эслатди менга... Тўғриси, ўзбек халқи орасидан Комиссар каби ёвуз одамларнинг униб чиқиши... Бу образнинг прототипи борми!

— Эътибор берган бўлсангиз, Рустамнинг ўлимига алоқадор деб гумон қилинган шахсларнинг тергов ҳужжатида «миллати» деган савол бор. (Тергов расмияти). Навбат Комиссарга келганида ушбу саволга «миллати йўқ» деб ёзиб қўйилади. Чиндан ҳам разилликнинг миллати бўлмайди. Тўғри, Комиссар — ўзбек. Ҳар қандай тирик одам қатори у ҳам онда-сонда бўлса-да, болалигини, униб-ўсган қишлоғини эслаб қўяди. Бироқ унинг учун она-юрт туйғуси, фарзандлик, оталик ҳисси, умуман инсон деган тушунчанинг ўзи «сиёсийлашиб», «ғоявийлашиб» кетган. Аслини олганда Комиссарнинг ўзи ҳам бахтсиз одам. Кексайганида нима учун яккамохов бўлиб қолганини, фарзандлари нима боис ўзидан юз ўгирганини тушунгиси келади. Аммо тушуна олмайди. Қилган беҳисоб жиноятлари учун виждони қийналмайди. Негаки, у, муттасил айланиб турадиган машинанинг етарли даражада онгли винтчаси: У буйруқни бажаради. Сидқидилдан бажаради. Қама деса қамайди. От деса отади! Башарти машина эртага бошқа томонга айлансаю, «фалончи бегуноҳ экан, оқлаб юбор» деса, оқлаб юбораверади. Мабодо индинга машина тағин тескари айланса, «оқланган» одамни, қўли асло қалтирамай осаверади ҳам! Комиссар кўпларнинг ёстиғини қуритган, кўпларни қурбон қилган, бироқ ўзи ҳам зулм системасининг қурбони. Фақат буни тушунишни хоҳламайди.

Комиссарга ўхшаганлар халқимиз орасида йўқ, деб ўйласак, қаттиқ адашамиз. Бўйра тагига кириб олган чаёндек «яхши кунлар» келишини пойлаб ётган Комиссар ва комиссарчалар шу кунда ҳам, ўз орамизда ҳам топилади. Асарда ғоя учун онасидан, миллатидан, ватани ва фарзандидан бемалол юз ўгира оладиган шунақа ёвуз одамларнинг йиғма образини тасвирлашга ҳаракат қилдим.

— Ўткир ака, асарда назаримда ҳарбий терминлар кўпайиб кетгандек. Ёзилиш жараёнида шу жиҳатларни сездингизми ёки атайин истеъмолга киритдингизми!

— Романда Афғон уруши анча кенг тасвирланган. Ҳарбий атамалар кўпайиб кетганига эътибор бермаган бўлишим мумкин. Эҳтимол воқеаларни ишонарли тасвирлаш учун шундай қилгандирман. Даҳшат тўла бу манзаралар ҳаққоний бўлиши учун кўплаб «афғон» йигитлар билан суҳбатлашдим. Мен учун «дўст» ва «душман», «ғалаба» ва «мағлубият» деган тушунчаларнинг аҳамияти йўқ эди. Энг муҳими, уруш ва инсон деган катта тушунча моҳиятини англаш, уруш одам боласининг бошига нақадар оғир кулфатлар солишини кўрсатиш эди. Асар қўлёзмасини ўқиган «афғон» жангчилари ҳаяжонга тушганларини айтишганда, «у ёқларда» юриб, худди романда тасвирлангандек ҳолатларни кўп бор бошдан кечиришганини эътироф этишганида кўнглим бир қадар таскин топди.

— Асарга кирмай қолган кўнглингиздаги гаплар ҳам борми! Шунингдек, мутолаа жараёнида романнинг яна бир жиҳати эътиборимни тортди: сиз гўё бир қарашда аҳамиятсиздек туюлган, адабиётшунослик илмимизда ҳамиша қулоғимизга қуйиб келинган «типиклик» деб аталмиш қолипга сиғмайдиган эпизодларга алоҳида урғу бергандексиз. Муаллиф сифатида бу ҳолни ўзингиз қандай изоҳлайсиз!

— Муаллиф ўзи ҳис этган ва тасаввур қилган нарсаларнинг ҳаммасини тўла-тўкис қоғозга тушира олмайди. Менимча, бу табиий ҳол. Бундан ташқари ҳар бир асарга айнан шу асар «ҳазм қилиши» мумкин бўлган даражада сиғмай қолган гаплар кўп. Кези келганда яна бир нарсани айтишим керак. Муҳокамада роман номи устида анча тортишув бўлди. «ҚОТИЛЛАР» деган дастлабки сарлавҳа ўзимга ҳам ёқмас эди. Яланғоч, детектив жанрга тортиб кетади. Энг маъқул номни сиз топиб берганингиз учун раҳмат!

«Типиклик» қолипи масаласидаги фикрингизга тўла қўшиламан. Энди билсам, бу ҳам ғоявий қолипнинг бир катакчаси экан. Ушбу масалага бир қадар батафсилроқ тўхталишга тўғри келади. Кейинги беш-ўн йил ичида иккинчи жаҳон уруши ҳақида ўрис, украин, белорус адабиётида талай яхши асарлар ёзилди. Афсуски, уруш даҳшатини ўз бошидан кечирган бизнинг адибларимиз бу мавзуда ёзган асарларни (айнан уруш манзараларини) ишонарли дейиш қийин. (Муҳтарам устозларим мени кечиришсин). Нега шунақа? Жангчи ёзувчиларимиз атайлаб «қаҳрамонона», яъни ёлғон ёзишганми? Истеъдоди етишмаганми? Менимча бундай эмас. Гап шундаки, олдиндан тайёрлаб қўйилган қолиплар адибларимиз қўлини ҳамиша боғлаб турган. Улар кўнглидаги бор гапни қоғозга тушириш имкониятига эга бўлмаган. Гўё совет жангчилари ҳеч қачон қўрқув туйғусини бошидан кечирмаган, окопда ётиб фарзандларини соғиниб, унсиз йиғламаган, пўё душманни қириб ташлашдан бўлак ҳеч нимани ўйламаган ва нуқул порлоқ ғалаба қозонган.

«ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР»да бир қарашда асарга киритса ҳам, киритмаса ҳам бўладиган шапалоқдеккина лавҳа бор. Ўқувчига тушунарли бўлиши учун ўша ҳолатни қисқача баён этишга тўғри келади. СМЕРШда хизмат қилиб юрган Комиссарга бир аскар немисни мақтаб вайсаётганмиш, деган чақув келади. Комиссар борса, бундай «аксил ташвиқот»ни юргазиб юрган аскар — ёши бир жойга бориб қолган қозоқ экан. Фронтда юриб кўп ойлардан бери на қозоқча, на ўзбекча калимани эшитмаган аскар Комиссарнинг ўзбеклигини кўриб севиниб кетади. Соддалик қилиб ҳаммасини гапириб беради. Унинг айтишига қараганда, жангчилар бир ҳафтача оч қолганидан кейин қозоқ билан яна бир аскарни нейтрал зонага картошка қазиб келишга юборадилар. Қуюқ туман орасида ногаҳон иккита немисга дуч келиб қолишади. Немислар ҳам оч қолиб картошка кавлашга келган экан. Улардан бири ўрисчани чала-чулпа билгани учун отмасликни илтимос қилади. Гапдан гап чиқиб немис уруш жонига текканини, болаларини соғинганини айтади. Қозоқ ҳам овулини, бола-чақасини соғиниб кетганини гапиради. Картошка кавлаб бўлгач, улар ҳам, булар ҳам ўз йўлига кетаверади.

Айтинг-чи, бу манзара «типиклик»нинг қайси қолипига сиғади? Наҳотки совет жангчиси фашист билан отамлашса? Наҳотки немис ҳам одам бўлса? Ҳолбуки, ҳар қандай вазиятда ҳам ижодкор кўз ўнгида биринчи навбатда Инсон турмоғи керак. Мен бу лавҳани асарга атайлаб киритдим. Афғон урушини ҳам «типик воқеликни типик шароитда тасвирлаш» қолипига тескари қилиб ёзишга уриндим.

— Ўзбек халқининг «тушда кечган умри», фожиали қисмати, ундаги Хайриддин каби ҳали оғзидан она сути кетмаган ўсмирларнинг беҳад соф қалби ва тузумнинг бешафқат чангалидаги ўлжага айланган ҳаёти, ғалати: «Донолар ҳаётни кузатурлар жим» деган фалсафаси... Ва яна асар сўнггидаги оғриқли хулоса: Комиссарнинг «мен ўлмайман» деб ишонч билан айтиши... Ўзингиз ҳам табиий жараён сифатида талқин қилган бундай хулосангиз китобхон учун бироз оғирлик қилмасмикан!

— Ҳозирги гапимизнинг мантиқий давомини айтаяпсиз. Бу масалада ҳам, ўзимиз кўникиб қолган қолиплардан чиқсак ёмон бўлмайди деб ўйлайман. Қўлёзма муҳокамасида устоз ва дўстларимиз ҳам шунга ўхшаш мулоҳазаларини айтишди. Нега Қурбоной хола бутун шажарасига қирон келтирган Комиссарга қарши исён кўтармайди? Ақалли унга ёмонлик ҳам соғинмайди. Худога солдим деб кетаверади? Рустам Комиссарни бир ёқлик қилиб кейин ҳалок бўлса яхшироқ бўлмасмикин? Нега Хайриддиндек покиза, Рустамдек ориятли йигитлар ўладию, Комиссар «мен ўлмайман», деб ишонади?

Менимча асар мантиқи, қаҳрамонлар феъли, бадиий ҳақиқатнинг ўзи роман шундай якунланишига олиб келган. Аввалги қолипларга ишонадиган бўлсак, ҳақиқат учун кучи етганча олишган Рустам ақалли нимагадир эришиши, унинг ҳалокати китобхон кўнглида «оптимистик» ҳислар қолдириши, Қурбоной хола жилла қурса Комиссарни ёқасидан олиб дод солиши керак эди. Агар ҳаётда бундай бўлмаса-чи? Ҳаёт ҳақиқати бадиий ҳақиқатга айланса-чи? Бу бирламчи. Иккинчидан, мана шу армонли саволларни, яъни нега яхшилик ҳалокатга учрайдию, ёмонлик тантана қилади, айб қаёқда, деган саволларни ўқувчининг ўзи ўйлаб кўргани яхшироқ эмасми? Нега бунчалик мутеъмиз, шунча йиллар нима учун зулмга чидаб келдик, деган сўроқни китобхон ўзига ўзи берса дуруст бўлмасмикин?

— Модомики, гап «қолиплар» ҳақида бораркан, тағин бир масалага ойдинлик киритсак... Яқин-яқинларгача қайси ўзбек шоири ёки адибининг асари Москвада нашр этилса, рус китобхонига, Оврупо ўқувчисига маъқул бўлса, рус танқидчилиги мақтаса, ўша асар яхши, бўлмаса «бўш нарса» деган «қонуният» бор эди. Бундай «баҳолашдан» ўзбек ва умуман, шарқ китобхонлари севиб ўқийдиган кўплаб асарлар бенасиб қолмаган. Жумладан, сизнинг «Дунёнинг ишлари» деган соф, миллий (ва айни пайтда умуминсоний) туйғуларни ифодаловчи китобингиз ҳам айрим танқидчиларимиз томонидан худди шу талабдан келиб чиқиб, таърифланган эди. Айтинг-чи, янги романингиз рус тилига таржима қилинса, сизнингча, рус китобхонлари ва танқидчилигига манзур бўлармикан!

— Шарифахон! Ростини айтсам, биронта машқимни ёзаётганда «шу китоб Москвада, рус тилида чиқса, Оврупо китобхонига хуш ёқармикин шу тил воситасида дунё миқёсида жаранглаб кетармикин», деган хаёл етти ухлаб тушимга кирган эмас. Мен ўзимнинг қалб туғёнларимни, ўзбек халқининг бой ва мунис феълини, фазилат ва фожиаларини қўлдан келганча тасвирлашга уринганман. Имоним комилки, умуминсонийлик деган муқаддас дарахтнинг илдизи миллий заминдан қувват олади. Ўз халқининг руҳини билиб-билмай, «экзотика» қилиб тасвирлаган ва асарларини Оврупо китобхонига «мослаштирган» ҳамкасбларимга ҳавас қилолмайман...

Башарти, пайти келиб «ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР» рус тилида чиқсаю, ўзининг «катта ака»лигига кўникиб кетган айрим китобхонлар асарни, улоқтириб юборса, мен асло ранжимайман. Негаки, романда қардош рус халқини асло камситмаган ҳолда, «маиший миллатчилик» кўчасига бош суқмаган ҳолда, рус шовинизми, айниқса 80-йиллар ўртасида «ўзбек иши» борасида «иккинчи Афғонистон — Ўзбекистон»га — «тартиб ўрнатиш» учун марказдан келган, ўзбекнинг ҳаёт тарзини, тилини, миллий удумларини билмайдиган ва билишни ҳам хоҳламайдиган айрим «доно» вакиллар қиёфасини ҳам тасвирлашга ҳаракат қилдим... Эсингизда бўлса, асар қаҳрамонларидан бири айтади: «халқнинг ёмони бўлмайди, лекин бир юрт иккинчи юртни азбаройи бахтли қилиш учун босиб олмас экан». Ақалли беш йил илгари ҳам бундай гаплар учун муаллифни нима кутиши мумкинлигини биласиз.

Минг афсуски, шовинизм шунақанги юқумли дард эканки, ҳатто даҳоларга ҳам юқаркан. Ўз вақтида Достоевскийдек буюк адиб ҳам осиёликлар ҳақида маданиятсиз ва ёввойи тўдалар деб ёзишдан ўзини тия олмаган экан... Такрор айтаман, «ТУШДА КЕЧГАН УМРЛАР»да рус халқига бир оғиз туҳмат йўқ. Аксинча, ўзбеклар орасида кўп йиллар яшаган ва бу халқни сидқидилдан ҳурмат қиладиган инсон рус кампири образи бор. (Муқаддас китобимиз — Қуръони каримда ҳам эллару элатлар орасига нифоқ солиш — энг оғир гуноҳ деб талқин қилинган). Мен оддий одам ва оддий қаламкаш сифатида халқлар биродарлигини муқаддас санайман. Бироқ кимдир кимнингдир номидан халқимиз қадриятларини ҳақорат қилишни хоҳламайман. Бу менинг инсоний эътиқодим.

— Ва ниҳоят, анъанавий савол: режаларингиз!

— Неча ойдирки бир ташвиш, бир ғалва билан бандман. «Шарқ юлдузи» журнали ҳалокат ёқасига келиб қолди. Аҳвол шу тарзда давом этса, давлат маблағ ажратмаса ёки бошқа чорасини топмаса, ойнома эрта-индин ёпилиб қолиши мумкин. Раҳмат, қайси хўжалик, корхона ёки ташкилотга ёрдам сўраб мурожаат қилсак, «Шарқ юлдузи»га баҳоли қудрат моддий кўмак бераяпти. Бундай ташкилотлар Ўзбекистонда кўплигига ишонаман. Эрта-индин бу хусусда ойнома меҳнат жамоаси ва жамоат кенгашининг мурожаатини матбуот, радио ва телевидение орқали эълон қилишга тўғри келади.

Бундан ташқари 1992 йилнинг иккинчи ярми учун «Шарқ юлдузи» обуначилари яна 60 сўмдан (ҳар сони учун 10 сўмдан) пул тўлашларини сўрашга мажбурмиз. Бошқа чорамиз йўқ. Бу кунлар ҳам ўтар-кетар, ош-нон, кийим-кечак топилар, аммо маънавият ўлса, руҳият майиб бўлса, ўнглаб олиш қийин бўлади. Жуда қийин бўлади!

— Ноумид шайтон, дейдилар! Ажабмас, йиллар ўтиб, бугунги кунимиз оғриқли саҳифалари янги ёзилажак асарингиз учун «хамиртуруш» бўлиб хизмат қилса...

Ҳозир эса самимий суҳбатингиз учун ташаккур!

Суҳбатдош Шарифа САЛИМОВА

Tabani GROUP OF COMPANIES

Жума ўгитлари

Аллоҳнинг фарзларига бўйсуниш

Маълумки, Аллоҳ Таоло мусулмон бандасига қирқ фарзни бажаришни буюрган. Хўш, бугунгача биз ана шу қирқ фарзнинг қай бирларига амал қилдик? Ўйлайманки, бу саволни ҳар биримиз ўз-ўзимизга бериб кўрадиган пайт келди. Агар бугун шундай қилмасак, бундай муддат энди келмайди. Биз жуда узоқ муддат давомида мажбуран тўғри йўлдан адашиб, фақат бир фоний дунё ишқи билан яшаб келдик.

Узоққа бормай, ўзимизга аён бўлган далилларни мисолга келтирайлик. Шу пайтгача фақат бир фоний дунёмизга зоҳиран ҳукмрон бўлган ғоянигина тарғиб қилиб келдик. Ана шу ғоя йўлида хизмат қилган кишиларни кўкларга кўтардик. Агар коммунист бўлса, юқори лавозимларга михлаб қўйдик. Шундай бўлдики, мусулмонларнинг жанозаларига бориш ҳам ман қилинди. Ҳукмрон ғоя фармонбардорлари кўнгилларига нима келса шуни қила бердилар. Натижада ўғри ҳам коммунистдан, порахўр ҳам коммунистдан, адолатсизлик ҳам коммунистдан, барча бузғунчиликлар ҳаммаси коммунистдан чиқдики, бу ҳам худонинг иродаси. Собиқ СССР Олий Совети Президиумининг собиқ котиби Георгадзе («Досье 02» жаридасининг ёзишича)нинг уйи тинтув қилинганда 3 миллиард сўмликдан зиёдроқ мол-давлат топилган. Айтишларича, собиқ СССРнинг бир йиллик бюжети (харажати) 600 миллиард сўмга тенг экан. Демак, 200 та Георгадзенинг ўғирлаган мол-давлати собиқ СССРнинг бир йиллик харажатини ташкил қилар экан. Бу ёғини ўзингиз топиб олаверасиз.

Шу кунгача бизда эксплуатация йўқ, деб келдик. Мен ўзим 1972 йилдан 1983 йилгача ипак қурти парвариш қилганман. Пиллани 340 килодан 1983 йилда 1081 килоға етказдим. Ўша йили колхоздан 6256 сўм пул олдим. Давлат эса, мендан олган пиллани ҳар килосини 136 сўмдан жаҳон бозорида сотиб, фақат менинг ўзимдан 140 минг 700 сўм фойда олди. Биз «бой» деб ҳақоратлаган кишилар эса, ерини деҳқонга бериб, айтайлик, 4 қоп дон ҳосил олган бўлса, бир қопини деҳқонга, бир қопини Аллоҳ таолоға, бир қопини етимларга ва бир қопини ўзи олиб яшаган экан.

Ёки бошқа бир мисолни олинг. Ўзбек тилига давлат мақоми берилиши жуда яхши. Аммо, яхши ўйлаб кўрайликчи, қайси мамлакатда ўзининг она тилиси тўғрисида, «сен шу она тилинг билан сўзлашасан» деган қарор қабул қилинган. Бу ҳам қадриятимизни нақадар топталганлигидан нишонадур. Ёки Қуръони карим ва Ҳадисларни ҳозирги ўзбек ёзувига ағдариб нашр қилдирмоқчи бўлинса, рухсат олиш керак деган гапни эшитамиз. Худонинг каломига кимдан рухсат олинади. Худодан ҳам катта, улуғ зот борми?

Ана шулар ҳақида ўйлар эканман, Аллоҳ таоло вожиб этган фарзларни, бандалик бурчларимизни унутдик. Бу билан ўзимизга ўзимиз зулм қилаётганимизни билмаяпмиз. Бу борада Аллоҳ таоло ўз калимасида шундай дейди: «Ва сақланинглар шундоғ балодинки, ул сизлардин золимларгагина нозил бўлмас ва билингларки, Аллоҳ таоло албатта азоби қаттиғ бир зотдур»[1]. (Номашруъ ишлар қилиниб турса, манъ қилмак лозимдур, қабул этмасалар, алардин алоҳида бўлмак зарурдур ва агар мундоғ қилинмаса, азоб илоҳийяға ҳамма баробар гирифтор бўлур). Эндиги кунларда содир бўлган ва бўлаётган бир қанча офатлар (Чернобиль аварияси, Арманистондаги ва Тожикистондаги ер қимирлаш, Сахалин ва Ленинграддаги сув тошқини, Андижон ва Хоразм вилоятларидаги сув ва сел тошқинлари, Бошқирдистондаги поезд ҳалокати, Ҳиндистондаги сув тошқини, Эфиопиядаги қурғоқчилик ва бошқа бир қанча офат ва талафотлар)нинг қатнашчилари орасида бундай номашруъ ишларнинг йўқлигиға ва бундан кейин бошқа жойларда бу офатлар бўлмаслигига ким кафолат беради.

Қаердаки, харомхўрлик, қонхўрлик, хунрезлик, адолатсизлик, порахўрлик, одамларнинг камситилиши ва хўрланиши, лоқайдлик, шаробхўрлик, бузғунчилик, омонатга хиёнат, тамагирлик ва зино каби ишлар авж олса, бундай офат ва талафотларнинг ҳар дақиқада содир бўлиб қолишлигини эсдан чиқармаслигимиз керак.

Ва аксинча унинг берган неъматига шукр қилишлик ўринликдир; кимки шукр қилса, Худо унга бундан ҳам кўпини беради. Агар сен шукр қилиб, зулм қилмасанг, ўзи «Қуръон»да: «Албатта, неъматингизни орттираман!» — деган.

Бу ваъданинг ростлиги учун айтмоқчи бўлган далилимиз Намангандаги нефть қудуғининг отилиб чиқишидур. Агар биз ислом тараққийси учун бор имкониятларимизни ишга солиб, қўлимиздан келган ёрдамимизни аямасак, бу ҳали хамирнинг учидан патирдир. Ҳали бундай қудуқлардан, иншооллоҳ, бир нечасини кўришга муваффақ бўлурмиз.

«Моида» сурасининг 38-оятида: ўғирлик қилгувчи эр ва ўғрилик қилувчи хотун, кесинглар аларнинг қўлларини, қилмиш кирдорларин сабибидин, сазодур Аллоҳ Таоло тарафидин ва Аллоҳ Таоло ҳикматлик ғолибдур». Бу соҳадаги орган ходимларининг вазифалари ўғрини топиш ва жазолаш бўлса, кўп ҳолларда ўғри топилмайди, топилганда (агар пора бермаса) маълум муддатга қамоқ жазоси берилади. Ўзингиз ўйлаб кўринг, қамалган билан у ўнгланмайди, аксинча унинг ашаддийлиги ортса ортадики, лекин камаймайди.

ОТА-ОНАНИНГ УЛУҒЛИГИ ХУСУСИНДА

Ота-она хизматини қилиш ҳар фарзанднинг бурчи. Бу ҳақда Қуръоннинг «Нисо» сураси 36-оятида: «Ибодат қилинглар Аллоҳ таолоға ва шерик қилманглар анга ҳеч бир нарсани ва яхшилик қилинглар ота-оналарингизға ва қариндошларингизға ва етимларға ва муҳтожларға ва яқин қўшниға ва бегона қўшниға ва ҳамнишинға ва мусофирға ва тасарруфларингизда бўлғон ғуломларингизға. Албатта, Аллоҳ таоло яхши кўрмас такаббур қилгувчи ва мақтангувчини».

Аммо бу бурч қачонки, ота-она фарзанднинг хизматиға муҳтож бўлиб қолганида амалга оширилади. Фарзанднинг ота-она олдидаги одоблари шундайки, фарзанд ота-она нима деса, диққат билан қулоқ солади, уларнинг олдига тушиб юрмайди, нимаики буюрсалар ва буюрган нарсаларида хиёнат ва гуноҳ иш бўлмаса, жону-дил билан бажаради, улар ўтирган жойларидин турсалар, у ҳам ирғиб оёққа туради, чақирсалар, лаббай деб жавоб беради, уларни хурсанд қилишга орзуманд бўлади, уларнинг олдида таъзимда бўлади, қилган ишларини миннат қилмайди, ота-онанинг қилган иши учун аччиқланиб, уларга хўмрайиб қарамайди, уларнинг рухсатисиз сафарга кетмайди.

ОТА-ОНАНИНГ ҲАҚЛАРИ ХУСУСИНДА

Китобларда зикр қилинишича, ота-онанинг фарзандда саксонта ҳақи бор. Уларнинг қирқтаси тириклик вақтида ва қолган қирқтаси ўлгандан кейиндир. Тириклик чоғидаги қирқта ҳақнинг ўнтаси танга, ўнтаси тилга, ўнтаси дилга ва ўнтаси молга таалуқли бўлади.

Танга таалуқли бўлган ўнта ҳақ ота-онага хизмат қилишдан иборатдир. Бу шундайки, ота-онага доимо ҳурмат кўзи билан қаралади, қилма деб буюрган ишлари қилинмайди, уларнинг розилигисиз ҳеч ишга қўл урилмайди. Бундан ташқари агар улар сен ўтирган жойда ҳозир бўлсалар, сен дарҳол ўрнингдан туриб кутиб оласан, улар ўтиришган бўлса, сен оёқда тик турасан, агар улар рухсат қилишгандагина ўтирасан. Улар ўтирадиган жойга асло ўтирмагайсан. Йўлда бирга кетаётганингда уларнинг олдига ўтиб олмагайсан. Борди-ю, тупроқли, лойли, сувли ёки умуман хавфли жойга дуч келиб қолгандагина уларни муҳофаза қилиш мақсадида олдинга ўтиш мумкин. Уларнинг олдида очиқ чеҳра билан ўтиргайсан. Қовоғингни солма, хўмрайиб қарама. Чақирганларида эса, югуриб бор!

Аммо дилга таалуқли бўлган ўн нарса шундан иборатки, биринчи уларга раҳму-шафқат билан қара. Иккинчи, уларга доимо қўлингдан келганча яхшилик қил. Учинчи, сенинг шодлигинг уларнинг хурсандчилиги билан бўлсин. Тўртинчи, улар ғам тортсалар, сен ҳам қайғур ва уларнинг дардларига малҳам бўлиш йўлини қидир. Бешинчи, улар ортиқча гапирсалар, ўзингга малол олма. Олтинчи, улар танбеҳ берсалар, хафа бўлиш ўрнига хурсанд бўл. Еттинчи, уларга қанча яхшилик қилмагин ва ҳақларини адо қилмагин, уларнинг диллари заррача озор топишини ўзинг учун ор деб бил. Саккизинчи, уларнинг қандай ниятлари бўлса, ўша ниятларига эришишлари учун ҳаракат қил. Тўққизинчи, улар қанча узоқ умр кўрсалар, шунчалик қувон. Ўнинчи, қанчалик дардли бўлсалар, шунчалик кўнгилларини олишга урингайсан.

Аммо тилга таалуқли бўлган ўнтаси шундан иборатки, аввало, уларга мулойим муомала қил ва доимо тавозеъда бўл. Иккинчи, уларга баланд овоз билан гапирма. Учинчи, уларга кўп гапирма ва қўполлик қилма. Тўртинчи, уларнинг отини айтиб чақирма. Бешинчи, улар гапираётганларида сўзларини бўлма. Олтинчи, уларнинг айтганини рад қилма. Еттинчи, улар фалон ишни қил деб айтсалар, йўқ деб жавоб қилма. Саккизинчи, улар қичқириб гапирсалар ҳам, сен қичқирма. Тўққизинчи, уларнинг гапларига оҳ, уф деб хитоб қилма. Ўнинчи, уларнинг гапларида хато бўлса, сен тўғри бўлсанг ҳам, эътироз қилма.

Молга таалуқли бўлган ўнта нарса қуйидагилардан иборат: Аввало, ўзингга кийим-кечак қилишдан олдин ота-онага қилиб берасан. Иккинчи, уларга ўзинг ейдиган таомлардан ширинроқ овқат қилиб берасан. Учинчи, бир дастурхон устида овқатланаётганингда овқатларнинг яхшисини улар олдига суриб қўясан.

ҲИКОЯТ: Ханнон ибн Атийя ўз онаси билан бирга бир дастурхон устида мева-чева ейишга қўрқар экан. У доимо: «Онамнинг кўзлари тушган, энди емакчи бўлиб турган мевасини билмасдан еб қўйсам, онамнинг кўнгилларига бирор нарса келса, унда мен гуноҳкор бўлиб қолсам, шундан қўрқаман», — дер экан.

Тўртинчи, қандай нарсани сотиб олиш орзулари бўлса, сотиб олиб бер: чунки сен ёш бўлган пайтингда улар ҳам шундай қилишган. Бешинчи, иморатларини яхшилаб ва уни жиҳозлаб бер. Олтинчи, сўрамасалар ҳам, пул бер, чунки улар буни ошкора айта олмасликлари мумкин. Еттинчи, уларга «топган-тутган нарсаларим сизлар учун, нимаики хоҳласангиз, бемалол олаверинг, ҳаммасини ўзингизникидек кўринг» деган сўзлар билан орадаги шарм ва тортинчоқликни йўқот. Саккизинчи, агар улардан узоқроқда турилса, гоҳ-гоҳ меҳмонга таклиф қилиб, иззат-ҳурматларини жойига қўйиш керак. Тўққизинчи, ота-онангнинг дўстларини ҳам ҳурмат қил. Ўнинчи, уларни ота-она билан бирга уйингга таклиф қилиб, меҳмон қил, бу билан ота-онангнинг дўстлари олдида юзларини ёруғ қилган бўласан.

Аммо ота-она ўлгандан кейин қилиниши лозим бўлган қирқта ҳақ-ҳуқуқларга қуйидагилар киради. Аввало, ўликни зудлик билан дафн қилиш чораларини кўр, ўликнинг иззати уни тезда дафн этишдир. Кўмишдан аввал жасадни ювишни ва кафанлашни унутма. Ўзинг оҳу-фиғон тортиб йиғлама ва ўзгаларнинг ҳам йиғлашига йўл қўйма! Ота-она дафн қилингандан кейин уларнинг зиёратига чиқишни одат қилсанг, улуғ кишилар йўлини тутган бўласан. Ўзгаларнинг ўлган ота-оналарини ёмон сўзлар билан ёдга олмагинки, улар ҳам сенинг ота-онангни шундай ёдга оладилар.

ҲИКМАТ китобларида айтилишича, кимки ўз ота-онасини ёмон хислатлари билан ёдга олса, у малъун кишидир! Ота-она вафот қилгандан кейин уларнинг ёру-дўстларини уйингга таклиф этиб, ота-онанг хотирасини ёдга ол, улар ҳақида эслаб ўтир, ота-она яхши кўрган таомларидан тайёрлаб, таклиф этилган ёру-дўстларига нисор эт!

Юқоридаги Қуръон ояти ва ота-онанинг ҳақи тўғрисидаги баёнга ҳазрати Мир Алишер Навоийнинг муносабатлари қуйидагича бўлган: «Тарбиянинг яна бири ота-онани ҳурмат қилиш; буни бажариш унинг учун мажбуриятдир. Бу иккисига хизматни бирдек қил, хизматинг қанча ортиқ бўлса ҳам, кам деб бил. Отанг олдида бошингни фидо қилиб, онанг боши учун бутун жисмингни садақа қилсанг арзийди! Икки дунёнг обод бўлишини истасанг, шу икки одамнинг розилигини ол! Туну кунингга нур бериб турган бирисини ой деб бил, иккинчисини қуёш. Уларнинг сўзларидан ташқари бир нарса ёзма, улар чизган чизиқдан ташқарига бир қадам ҳам босма. Ҳамма хизматни сен адаб билан бажар, «адаб» сўзидаги «дол» каби қоматингни хам қил».

Биз яшаб келган ва яшаётган тузумда дину диёнатни юракда асраш жуда ҳам қийин. Теварак-атрофингиз, нафас олиб яшаётган муҳитингиз бузилган, кишилар Аллоҳ таоло кўрсатган бирдан-бир тўғри йўлдан чалғиган бўлса, фаҳш, порахўрлик, ичкиликбозлик, ўзаро иттифоқсизлик авж олган бўлса ва бугунга келиб ана шу ўзимиз бузган, ифлос қилган муҳитнинг асирига айланиб қолдик. Бу асирликдан қутулишнинг йўли эса Аллоҳ таолони яккаю-ягона билиб, унинг барча қирқ фарзига амал қилган ҳолда тавба-тазарру қилишдан иборатдир. Агар биз ўзимиз тавба-тазарру қилмас эканмиз, виждонимизни ва нафсимизни Аллоҳ таоло кўрсатгандек, покламас эканмиз, президентларнинг фармонлари ҳам, парламентларнинг, ҳуқуқ посбонларининг қонунлари ҳам жамиятни тартибга келтира олмайди.

Саримсоқжон КАМОЛ,
тиббиёт фанлари номзоди

1. Оятлар таржимаси Олтинхон тўрамга мансубдир.

ҚАБУЛ МЕЗОНИ — АДОЛАТ

Бугунги кунга келиб неча ўн йиллардан бери ҳукм суриб келаётган тузум парчаланиб кетди. Натижада аксарият соҳалардаги мавжуд усуллар ўзгартирила бошланди. Олийгоҳларга қабул қилишнинг адолатли ўтишига кўпчилик шубҳа билан қарайди. Эндиликда бу соҳани ҳам ўзгартириш тўғрисида фикрлар билдирилаяпти. Тошкент Давлат ҳуқуқшунослик олийгоҳи конституцион ҳуқуқ кафедраси мудири, профессор Абдужаббор ТЎЛАГАНОВ мулоҳазалари ҳам шу хусусда.

— **Олийгоҳларга қабул қилишнинг мавжуд усули одамларда ишончсизлик туғдираяпти. Улар фарзандларини билимли қилиб тарбиялашдан кўра, «тузукроқ таниш» топишга ҳаракат қиладилар. Чунки буни энг ишончли йўл деб ҳисоблайдилар.**

— Тўғри айтдингиз. Дарҳақиқат, олийгоҳларга қабул жараёни юз фоиз ҳаққоний ўтади, деб мақтанолмаймиз. Бу ҳақда матбуотда ҳам ёзишаяпти, йиғилишларда ҳам айтишяпти. Лекин маъқул йўлини излаб топишга ҳаракат қилинмаяпти. Баъзи бир жузъий ўзгартиришлар эса ўзини оқламади. Масалан, бир сафар кириш имтиҳонларидан бироз муддат ўтгач, талабаларга синов пайтида математикадан тушган саволларга яқин топшириқлар берилди. Афсуски, талабаларнинг учдан икки қисми масалаларни ечолмади. Ахир, улар яқингинада ўтказилган кириш имтиҳонларида яхши ва аъло баҳолар олишган эди-ку! Демак, ишончсизлик билдирилаётгани асосли. Таниш-билиш топишга интилиш маълум маънода, яъни ҳақсизлик юз бергандагина ишончли бўлиши мумкин. Бироқ биргина тўғри йўл шу деб ўйловчилар адашадилар. Ягона йўл бу — заҳмат чекиб билим олишдир. Биз кўпинча домлаларни танқид қилиб қоралаймиз. Порахўрликда айблаймиз. Аслида айб ўзимизда, ота-оналарда ҳам эмасми? Таниш-билиш қидирадиган, елиб-югурадиган ўзимиз-ку. Ота-оналарнинг ноўрин ҳаракати ўқувчиларни мактабда чуқур билим олишига салбий таъсир қилаяпти.

— **Олийгоҳларда олинадиган имтиҳонлар тўғрисида қандай фикрдасиз?**

— Мени таажжублантирадиган нарса ҳам шу. Ўқувчи 10-синфни тугатаётиб асосий фанлардан синовдан ўтказилади. Оддийроқ қилиб айтганда, ўқитувчи ва ўқувчининг меҳнати қадри белгиланади. Бу яхши. Аммо, дейлик, ўқувчи адабиёт фанидан оғзаки ва ёзма имтиҳон топширади. Унинг аттестатига олган баҳолари қайд қилиб қўйилади. Орадан бир ой ўтар-ўтмас эса олийгоҳга кириш учун у шу фанлардан қайта имтиҳон топширишга мажбур бўлади. Демак, биз ўқувчига ҳам, ўқитувчига ҳам ишонмаймиз. Мактабда қўйилган баҳо олийгоҳда аҳамиятсиз бўлиб қолади. Аслида у ҳар қандай ҳолатда ҳам асос бўлиб ҳисобланиши шарт. Мулоҳаза қилиб кўрсак, бу икки имтиҳондан бири ортиқчалигига амин бўламиз. Мен чиройли ва хатосиз ёзиш тарафдориман. Бироқ техникага қизиқувчи, уни анча-мунча тушунадиган ўқувчини машинасозлик куллиётига иншодан хато ёзгани учун қабул қилмаслик адолатданмикин? Болада табиат томонидан берилган иқтидор бўлади. Биз унинг иқтидорини илғаб, мактабдаёқ шу йўналиш бўйича тарбиялашимиз даркор.

— **Унда олийгоҳларга кириш имтиҳонлари қандай топширилади.**

— Ҳамма гап шунда-да! Қабул қилиш усулини ўзгартириш зарур. Аввало, ҳар бир оиладан камида битта фарзанд ўқимишли бўлишига эришиш даркор. Бунинг афзал томони шуки, даставвал ота-оналарнинг ўзи ўқишга лаёқати бор фарзандини юборади. Оиладаги ўқимишли фарзанднинг таъсири бошқаларига ўтади. Бу қолганларнинг ҳам мактабда аъло ўқишига ижобий туртки бўлади.

Энг асосий масала, кириш имтиҳонларини тубдан ўзгартиришдир. Талабгор олийгоҳга ҳужжат топшираётганда танлаган мутахассислигига тўғри келадиган фан бўйича суҳбатдан ўтказилади. Масалан, ҳуқуқшунослик олийгоҳига жамиятшуносликдан суҳбатдан ўтказилади. Шунда аввалдан белгиланган ўринга нисбатан уч-тўрт баробар кўп талабгор қабул қилинади. Аниқроғи, имконият етгунча олинади. Сўнг улар тўрт-беш йил давомида ўқиши лозим бўлган мутахассислигига оид фанларнинг махсус қисқартириб тайёрланган ҳолида олти ой ўқитилади. Ўқиш кунора бўлади. Орадаги бўш кунда ўтилган дарсни талаба такрорлаб билимини мустаҳкамлайди. Ўтилган дарслар вақти-вақти билан сўраб борилади. Кунора ўқитилганда икки баробар кўп кишига дарс бериш имкониятига эга бўлинади. Шунда хоналар ёки домлалар етишмаслиги каби муаммога дуч келинмайди. Маълум фоиз талабгорлар пул ўтказиш йўли билан таълим олишлари ҳам мумкин. Улар ўтказган пул домлаларга ойлик сифатида ва ўқув хоналарини ижарага олишга сарфланади. Олти ойлик муддат ўтгач, ўқилган фанлар бўйича домлалар гуруҳи олдида синовдан ўтилади. Кимки синовдан муваффақиятли ўтса, у талаба саналиб ўқишни давом эттиради. Ўтолмаганларга эса олти ой ўқиганлиги тўғрисида ҳужжат берилади. Ва у кейинги йил яна шу олийгоҳга ҳужжат топширса, унга 1 балл қўшиб қўйилади. Агар у учинчи бор келса, яна 1 балл қўшилади. Бирга топширганларга нисбатан у 2 балл қўшимча имкониятга эга бўлади. Бу усулни бошқа олийгоҳларга ҳам қабул жараёнида қўллаш мумкин.

— **Сиз айтган усул қўлланди ҳам дейлик. Биринчидан, буни ёмғирдан қутулиб, дўлга тутилиш қабилида бўлмаслигига ишонасизми? Иккинчидан, у ортиқча ташвиш туғдириши мумкин.**

— Аслида бу дунёда ҳамма нарса нисбийдир. Менинг ниятим — адолатли ва мақбул йўл топиш. Ўрганиб қолган усулимизга йиллаб ёпишиб ётишимиз шартмикан? Қотиб қолган соҳада ўсиш, ўзгариш кечмайди-ку! Биз изланишимиз, замонга мос фикрлашимиз лозим.

Бу айримларга ортиқча ташвиш туғдирадигандек бўлиб туюлиши мумкин. Лекин ундай эмас. Бу олти ой ўқиган талабгорнинг шу соҳа бўйича қизиқиши, иқтидорини намойиш қилиши учун зарур бўлган вақтдир. Беш йил ўқитиб чаламулла мутахассис тайёрлагандан кўра, олти ой муддатда уларнинг саргини саракка, пучагини пучакка ажратган маъқул эмасми? Яна бир афзал томони, шу давр ичида домлаларга ҳам, талабгорларга ҳам кимни қайси даражада билимга эгалиги беш қўлдай аён бўлади. Қолаверса, улар айнан ўз мутахассислиги бўйича синовдан ўтадилар.

Бу менинг мулоҳазам, аниқроғи, шахсий таклифим. Балки фикри теран бошқа киши янада маъқулроқ ўзга йўлни кўрсатар. Жамоатчилик эса энг мукаммалини танлаб олади.

— **Ҳозирги даврда мутахассисларни иш билан таъминлаш қийин бўлаяпти. Сизнинг таклифингизда эса талабалар сафини янада кенгайтириш кўзда тутилади.**

— Тўғри, мутахассислар кўпаяди. Лекин эътибор бераётган бўлсангиз, юзлаб катта-кичик корхонаю ширкатлар очилаяпти. Давлатнинг, мавжуд корхона ва дўконлари кишиларга сотилаяпти. Ҳар бир соҳанинг ҳуқуқий томони бор. Масалан, корхона бошлиғининг қонунлар асосида иш юритиши учун ҳуқуқшунос маслаҳатчиси бўлиши даркор. Ёки йирикроқ ишлар билан шуғулланувчи якка шахслар ҳам ўзларига ҳуқуқшунос олишлари мумкин. Мана, Ўзбекистон мустақил бўлди. Қатор хорижий давлатлар билан борди-келди қилишга ва уларда очиладиган элчихоналаримизга албатта ҳуқуқий томондан етук шахсларгина ишга тайин қилинадилар. Қолаверса, кўпчилигимиз ҳаётимизда бирон ҳолатга дуч келсак, ҳуқуқий томондан қайси даражада ҳақмиз-у, қайси даражада ноҳақмиз, билолмаймиз. Қисқаси, ҳуқуқшуносларимизнинг ишсиз қолишларидан қўрқмаслик керак.

— **Яқинда Ўзбекистон дорулфунунларидан бирида ўқиётган хорижлик талаба билан суҳбатлашиб қолдик. У ўзи ўқиётган куллиётда биронта ҳам оддий одамнинг боласи йўқлиги, фақатгина амалдорларнингтина фарзандлари ўқиётганини таажжубланиб сўзлаб берди.**

— Бу ҳамма тенг ҳуқуқли деб қайта-қайта таъкидлаб, аммо тескарисини қилишимиз натижасидир. Менинг қабул қилиш усулини ўзгартирайлик, адолат бўлсин, тенг ҳуқуқлилик бўлсин деб жон куйдиришим ҳам шу сабабли. Бирон янгиликка қўл урилмаса, мавжуд ҳол давом этаверади. Камбағалнинг боласи «чориғини судраб» юраверади. Ҳамонки, талантиборларни танлаб олиб, етук мутахассис қилиб тарбияламас эканмиз, ишларимизнинг олға силжиши, жаҳон миқёсига чиқишимиз қийин бўлади.

Муталлиб СОДИҚОВ
суҳбатлашди

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

Умарали НОРМАТОВ

БЕЛЛАШУВ ПАЙТИДАГИ ЎЙЛАР

Таълим тўғрисидаги Ўзбекистон республикаси қонуни лойиҳаси, миллий мактаб концепцияси теварагидаги баҳслар қизғин давом этаётган, шунингдек, «Маърифат» газетаси саҳифаларида, халқ таълими ходимлари, ёзувчи, олимлар давраларида янги адабиёт дастури лойиҳаси устидаги мунозаралар авжига чиққан бир пайтда — март ойи охирларида Наманган вилоятида ёш адабиётчилар, аниқроғи, юқори синф ўқувчиларининг она тили ва адабиётдан анъанавий олимпиадаси — беллашуви бўлиб ўтди.

Халқ таълими вазирлиги ёш адабиётчиларнинг бу галги илмий-ижодий беллашуви ҳакамлар ҳайъатига мени раҳбар қилиб тайинлаганида, очиғи, бир оз ҳаяжон ва хавотирда эдим. Гап шундаки, кейинги йилларга келиб адабиётимиз тарихи, назарияси, қатор адабий сиймолар ижоди, дарслик ва хрестоматиялардан муқим ўрин олган талай «нодир» асарлар ҳақидаги қарашлар ост-уст бўлиб кетди, кўпгина жиддий адабий муаммолар устидаги баҳс-мунозаралар ҳали интиҳосига етгани йўқ, янги адабиёт дастури лойиҳаси вазирлик коллегияси тасдиғидан ўтган эмас, янги дастур асосида тайёрланаётган дарслик ва қўлланмаларнинг ўқувчи ҳамда ўқитувчилар қўлига етиб бориши учун яна бир мунча фурсат керак. Ҳозирги кунда амалдаги адабиёт дастури, юқори синфларга мўлжалланган ўқув қўлланмалари — «Ўзбек адабиёти тарихи», айниқса, «Ўзбек совет адабиёти» китобларидаги билимлар билан қуролланиб ижодий беллашувга келган ўқувчи кулгили аҳволга тушиб қолиши табиий...

Мен шундан хавотирда эдим. Бироқ аҳвол бошқача бўлиб чиқди. Беллашув жараёни республикамиз мактабларида замонни чуқур ҳис этадиган, тил, адабиёт фанидаги янгиликлардан бохабар катта ижодий кучлар борлигини кўрсатди. Кўпгина зукко муаллимлар аллақачон эскирган дастур, ўқув қўлланмаларидан воз кечиб, янги адабиёт дастури лойиҳаси асосида иш бошлаб юборишибди, мумтоз адабиётимиз, унинг бир қатор буюк намояндалари — Яссавий, Машраб, Ҳувайдо, XX аср ўзбек адабиётининг янги дастур лойиҳасидан ўрин олган йирик арбоблари — Чўлпон, Фитрат, О. Ёқубов, П. Қодиров, Э. Воҳидов, А. Орипов ижоди ҳақидаги маълумотлар, уларнинг энг сара асарлари ёш адабиётчилар онгига сингдириб улгирилибди. Олимпиада қатнашчиларидан ёд олган шеърларини сўраганимизда, деярли барчаси Навоий ва Бобур билан баробар Яссавий, Машраб, Чўлпон, Э. Воҳидов, А. Орипов шеърларини тилга олдилар. Бугина эмас, мен ўқувчиларнинг «Ўтган кунлар», «Кеча ва кундуз», «Улуғбек хазинаси», «Юлдузли тунлар» романлари, «Сурат», «Руҳлар исёни» достонлари, «Заҳарли ҳаёт», «Абулфайзхон», «Ҳинд ихтилолчилари» драмалари ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини эшитиб, адабиёт дастурига кирган ва кирмаган кўплаб ҳозирги пешқадам ёш шоир, ёзувчилар ижодидан бохабарлигини билиб янги дастур муҳокамаси пайтида билдирилган айрим хавотирлар ўринсиз эканига амин бўлдим.

Беллашув қатнашчилари орасида Алихонтўра Соғунийнинг «Тарихи Муҳаммадий» асаридан тортиб, Омон Матжоннинг «Нега мен?» достонию Муҳаммад Юсуфнинг тарихий мавзудаги шеърларини мустақил мутолаа қилиб, бу мураккаб асарлар моҳиятини яхши англаб етган ўқувчилар анчагина. Демак, бизда янги адабиёт дастуридаги баъзи бировларга хийла оғир, мураккаб туюлган адабий материалларни ўқувчиларга етказишга қодир тажрибали, билимдон, нозик дидли адабиёт муаллимлари бор экан, ўқувчилар орасида эса анча мураккаб адабий ҳодисаларни, асарларни бемалол ўзлаштириш ва ҳазм қилишга лаёқатли иқтидорли ёшлар кўп экан...

Беш қўл баробар эмас, дейди бироқ халқимиз. Узоқ йиллар ҳаётимизда кенг томир отган барчага бир мезон, андаза билан ёндашиш бемаъни тенглаштириш тамойили мактабларда ҳам амал қилди. Бизнинг ўқув дастур ва қўлланмаларимиз асосан ўртача ўқийдиган болаларга мўлжаллаб тузилар ва ёзилар эди. Биз ўзимиз билиб-билмай иқтидорли болаларнинг савиясини атайин ўртача ўқийдиган болалар даражасига тушириб қўйдик. Мактабларда ҳозир жорий этилаётган ўқувчиларни иқтидорига кўра табақалаштириб ўқитиш тажрибаси туфайли вазият кескин ўзгармоқда. Бу тажриба қўлланаётган мактабларда ҳозирнинг ўзидаёқ аввалгидек бир хилдаги «ўртача» дастур, ўқув қўлланмалари билан иш кўриш мушкул. Республика ёш адабиётчилар олимпиадаси қатнашчилари бўлмиш 9—11-синф ўқувчиларини мавжуд ўқув қўлланмалари мутлақо қаноатлантирмаслиги шундоққина кўриниб турибди. Иқтидорли ўқувчилар учун адабиётдан алоҳида чуқурлаштирилган дастур ва ўқув қўлланмалари зарурлигини турмушнинг ўзи тақозо этаётир.

Ёш адабиётчилар беллашуви маънавий ҳаётимиздаги бир қатор ўзгаришлар, янги жараёнлардан далолат бериб турибди. Яқин-яқинларда ўтадиган шундай тадбирларни эслайлик: улар бошдан-оёқ ҳукмрон мафкура руҳига мос, партия, ҳукумат сиёсатини олқишлаш тарзида бўларди. Бу гал унақа кайфиятдан асар ҳам йўқ. Болаларда асл бебаҳо боқий қадриятларга, диний эътиқод, таълимотга мойиллик кучли. Оқилона раҳнамолик қилинса, диний таълимот ва эътиқод ёшларнинг дунёвий билимларни эгаллашига асло монелик қилмайди. Аксинча, ҳар бир соҳадаги муваффақиятнинг бош омили имон-эътиқоддадир. Имон-эътиқодли одамгина дунёвий фанларда юксакликка кўтарила олади.

Бир вақтлар адабий мерос ҳақидаги ленинча таълимот, икки миллий маданият, адабиётнинг синфийлиги, партиявийлиги, социалистик реализм, совет адабиётида ижод эркинлиги каби масала-мавзулар адабиёт ҳақидаги билимларнинг боши, асоси саналарди. Эндиликда бундай мавзу-муаммолардан воз кечилди. Қарангки, шуларсиз ҳам тирикчилик қилиш мумкин экан. Бугина эмас, шу хил сохта назарий тўсиқлар олиб ташлангандан кейин ўқувчиларнинг чинакам нафосат оламига чуқурроқ кириб бориши учун кенг йўл очилибди. Энди Яссавийни Навоийга, Гулханийни Фазлийга, Нодирани Амирийга, Ҳамзани Қодирий ва Чўлпонга қарама-қарши қилиб қўйиш йўқ, балки бу ёрқин сиймоларнинг ҳар бири ўзига хос бир дунё эканини англашга, тан олишга мойиллик устивор.

Кўпчилик вилоят мактабларида яхши бир тажриба амалга оширила бошланибди. Адабиёт дастуридаги асосий материалларни ўзлаштириш билан баробар янги дастур лойиҳасида кўзда тутилган 10-15 фоиз адабий манбаларни уларнинг ўрнини боса оладиган маҳаллий адабий материаллар билан алмаштириш ёки факультатив машғулотлар ўтказиш орқали ўқувчиларга ўзи яшаётган вилоят адабий муҳити билан кенгроқ таништириш йўлга қўйила бошланибди. Айниқса хоразмлик ўқувчиларнинг Хоразм адабий муҳитининг ўтмиши ва ҳозирги кунини яхши билишлари кишини қувонтиради. Сайрамлик Жумабоева Зарифа қадим Туркистонда етишиб чиққан Яссавийдан тортиб Носир Фозиловгача бўлган адиблар ҳаёти ва ижоди ҳақида тўлиб-тошиб сўзлаганда, Яссавий ҳикматларини ёддан айтганида, Яссавий йўлида битган шеърий сатрларини ўқиганда, ҳайъат аъзолари лол бўлиб қолдилар. Марғилонлик ўқувчи Ёқубова Умида Абдулла Қодирийнинг Марғилонда бўлиши, «Ўтган кунлар»даги Марғилон билан боғлиқ тасвирлар тўғрисида билимдонлик билан сўзлаганида, «Ўтган кунлар»дан бобларни ёддан айтганида, бахшилар юрти Нуротанинг чекка бир қишлоғидаги мактабда таълим олаётган, бетоб ҳолида азбаройи она тили ва адабиётга бўлган чексиз меҳри туфайли олимпиадага етиб келган Фарҳод Арзиевнинг халқ бахшилари оҳангида битилган, чуқур гражданлик руҳи билан йўғрилган шеърларини ёш шоирнинг ўз оғзидан эшитганда, қувончдан кўзларга ёш келди...

Кўп йиллардан бери олий ўқув юртларига ҳақиқий иқтидорлар кирсин деб ваъз айтамиз. Ҳар хил йўллар ахтарамиз. Аммо бу борада ҳануз дурустроқ натижага эришолмай хуноб бўламиз. Кириш имтиҳонлари пайти ҳамма нарса ўз ўзанига, эски андазаларга тушади-кетади, ҳимоясиз ҳақиқий иқтидор эгалари эса четда қолаверади. Республика олимпиадасида қатнашган 41 иқтидорли 11-синф ўқувчисининг деярли барчаси (соврин олмаганлари ҳам) олий ўқув юртлари филология факультетларига муносиб ёшлардир.

Беллашув пайти кутилмаган бир ҳол рўй берди. 11-синфда 9 та совринли ўринга 19 та бир хил баҳо олган ўқувчи тўғри келиб қолди. Ўша 19 қатнашчидан қўшимча ёзма иш ўтказишга қарор қилинди. Кутилмаган мавзулар тақдим этилиб, икки соат муҳлат берилди. Беллашув қатнашчиларининг барча ҳайъат аъзолари, жамоатчилик вакиллари назорати остида бир-бир ярим соат давомида қораламасиз ёзиб топширган 5-7 бетлик ижодий иншолари билан танишиб чиқиб, бу ишларни хаёлан ўзим ишлайдиган ТошДД ўзбек филологияси факультетининг I-II курс талабалари ишлари савияси билан солиштириб кўрдим. Аччиқ ҳақиқат бўлса ҳам айтай. Шу ўқув йили иккинчи курсда «Илмий тадқиқот асослари» предмети бўйича машғулот олиб боришга тўғри келди: талабалар машғулот охирида ўзлари танлаган мавзу бўйича ёзма иш топширишни режалаштирилган эди, уч ой муддат ичида ёзилган 23 та ишнинг 3-4 тасини мустасно этганда, қолганлари олимпиада қатнашчилари бўлмиш 11-синф ўқувчиларининг бир-бир ярим соат ичида кўпчилик кўз олдида битган ижодий иншолари даражасида ҳам эмас.. Бу ҳолга куласизми, ачинасизми...

Мен бир неча бор кириш имтиҳонларида қатнашганман, она тили ва адабиётдан филология факультетига имтиҳон топшираётган ўнлаб абитуриентлар орасида бир-иккитагина ярқ этган иқтидорли ёшни ё учратасиз ёки умуман учратмайсиз. Қаранг, қаршимизда неча синов босқичларидан ўтиб келган, бутун ҳаётини филология соҳасига тикмоқчи бўлган иқтидорлар мана мен деб турибди. Булар халқимизнинг бебаҳо бойлиги, филология фанимизнинг асл келажаги! Қани энди жасур бир олий ўқув юрти ректори бўлсаю бу беллашувни ўз кўзи билан кўрса, ўша 41 олимпиада қатнашчиларини ҳеч қанақа истисносиз тўлиғича филология факультетига қабул қилиб, алоҳида гуруҳ ташкил этса.

Ўз-ўзидан равшан, ёш адабиётчилар беллашувида қатнашган 112 та иқтидорли ўқувчи республикада филология бўйича истеъдодли ёшларнинг ҳаммаси эмас. Турли сабабларга кўра олимпиадага қатнаша олмаганлар ҳам кўп. Бошқа фанлар бўйича ҳам иқтидорли ёшлар сон-саноқсиз экани аён. Мактабларимиз, улардаги ўқув тизими ҳақида кескин танқидий гаплар айтилаётган, таълим тизимини тубдан ислоҳ қилишга чоғланаётган бир пайтда мактабларимиз шунча иқтидорли ёшларни етиштириб берган экан, буёғини ҳам ўйлаб кўрайлик; ислоҳбозликка берилиб кетмайлик, бўлар-бўлмас ўзгартиш, қайта қуришлар қилишга шошилмайлик; яхши тажрибаларни умумлаштириш, пухта таҳлил қилиш, ўқув режаларини, дастур ва қўлланмаларни такомиллаштириш йўли билан ҳам кўп нарсага эришиш мумкинлигини бу галги олимпиада яққол тасдиқлаб турибди.

Менингча, таълим соҳасидаги энг асосий вазифа — мактаблар етиштираётган чинакам иқтидорларни қадрлаш, уларнинг келажаги ҳақида қайғуришдан иборат.

Она тили ва адабиётдан ўтган бу галги беллашув филологиямизнинг ҳозирги куни ва эртасига оид жиддий ташвишли ҳоллар ҳам мавжудлигини кўрсатди. Бир неча йил бурун газетамиз саҳифасида олий ўқув юртларининг филология факультетлари «қизлар факултетлари»га айланиб қолаётгани, йигитлар бу соҳадан қочаётгани ҳақида ёзган эдим. Кўрилган айрим чора-тадбирларга қарамай, жумладан, бизда, ТошДД ўзбек филологияси факултетида бу борада жиддий ўзгариш бўлаётгани йўқ, бу ҳол мактабларга ҳам кўчибди, кўчганда ҳам ачинарли бир тарзда — 112 беллашув қатнашчиларидан бор-йўғи 7 таси ўғил болалар! Демак, эртага олий ўқув юртлари филология факультетларига кирадиган иқтидорли ёшларнинг 90-95 фоизи қизлардан иборат бўлади. Аслида филология математика, физика, химия фанларидан ҳам оғирроқ, мушкулроқ соҳадир. Шундай оғир соҳани қизларга, аёлларга ташлаб қўйиш инсофдан эмас.

Кишини ўйлантирадиган яна муаммо — ёш адабиётчиларда ҳаёт ва адабиёт ҳақида эҳтиросли, публицистик муносабатнинг устунлигидир. Эҳтирос, ҳис-ҳаяжон ёшлар, хусусан, ёш адабиётчи учун табиий ва зарурий хислат. Аммо эҳтирос, ҳис-ҳаяжоннинг ўзи билан узоққа бориш қийин. Чуқур мушоҳада, таҳлилий тафаккур — юксак парвознинг зарурий шарти эканини унутмайлик. Адабиёт дарсларида, адабиётдан ўқув дастури ва қўлланмалар тайёрлаётганда буни назарда тутишимиз даркор.

ОНАЛИК МАДҲИ

«АЛЛА» ҲАҚИДА

Атоқли татар драматурги Тўфон Миннуллиннинг «Алла» деган пьесасининг ўзбек томошабинларига тақдим этилишида менинг ҳам озми-кўпми ҳиссам қўшилган. Аввал шу ҳақда икки оғиз.

Бундан бир неча йил аввал Муқимий номидаги республика мусиқали театрининг режиссёри, ҳаётдан эрта кўз юмган истеъдодли санъаткор Рустам Бобохонов менга «Сизда Тўфон Миннуллиннинг пьесалар тўплами бор экан, деб эшитиб қолдим. Оналар ҳақида ёзилган, фақат аёллар қатнашадиган асарни саҳнага қўймоқчи эдим», деб қолди.

Дўстим Тўфон пьесалар китобини дастхат ёзиб менга ҳадя қилиб юборган эди. Чунки бизлар Тўфон билан қиёматли оға-инилармиз. 1975—1977 йилларда Москвада СССР Ёзувчилар уюшмасининг Олий Адабиёт курсида таҳсил олганимизда дўстлашиб кетганмиз. Бу дўстлигимиз ҳамон мустаҳкам. Нимаики янги асар ёзсак, янги китобимиз чиқса, бирор асаримиз театрда қўйилса, хушхабарни дарҳол бир-биримиз билан илинамиз.

Тўфон Миннуллин истеъдодли драматург, етук ҳикоянавис. Тарихни ҳам чуқур билади. Лекин асосан замонавий мавзуда ёзади. Тарихни билгани учун ҳам замона дардини чуқур ҳис этади, маҳорат билан таҳлил ва талқин эта олади.

Дўстимнинг феъл-атворини озми-кўпми биламан. Ҳар тўкисда бир айб деганларидек, Тўфон жуда ўжар одам. Ҳамма вақт сўзининг устидан чиқади, ваъдасига вафо қилади. Фикримнинг исботи учун битта мисол келтираман. Тўфон Миннуллин саксонинчи йилларда «От ўғриси» деган пьеса ёзади. Ундаги 37 нафар персонажнинг ҳаммаси ҳам эркаклар эди. Мавзу талаби, ҳаёт мантиқи шуни тақозо этарди. Лекин пьеса тақдирини ҳал қилувчи, уни саҳнага қўйишга мутасадди маданиятчи ходимлар «Пьесада битта ҳам аёл йўқ экан-да!» дея эътироз билдиришади.

Бунга жавобан Тўфон Миннуллин фақат аёллар қатнашадиган янги пьеса ёзади. Бу асар «Алла» пьесасидир.

«Алла»да оналик мадҳ этилади, оналик туйғуси, оналик меҳри йўқолса, инсоният таназзулга учраши бадиий етук образлар орқали тасвирланади. Асарнинг асосий ютуқларидан бири шундаки, саҳнада воқеа ҳикоя қилинмайди, балки томошабин кўз олдида кечади. Бу драматургнинг маҳоратидан, драмабоп мавзу драматик ҳолатларда ифодаланганидан далолатдир.

Тўфон Миннуллин Татаристондан ташқарида ҳам маълум ва машҳур муаллифдир. Унинг сара асарлари Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо барча жумҳуриятларда саҳналаштирилган. Уни эндиликда Ўзбекистон муаллифларидан бири десак ҳам бўлаверади. Унинг учта асари — «Дилафрўзга тўрт ошиқ», «Алмандар» ва «Алла» пьесалари жумҳуриятимиз театрларида муваффақият билан кўрсатилган. Шулардан бири «Алла» спектаклини Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри мухлислари ҳаяжон билан кўрмоқдалар.

Шу ўринда мазкур спектаклнинг таржимони севимли шоирамиз Ҳалима Худойбердиева ҳақида ҳам тўхталмоқчиман. Бизлар Ҳалимахон билан ҳам Москвада бирга ўқиганмиз. Ҳалимахоннинг бу пьеса таржимасига қўл уришига аввало дўстимиз Тўфонга бўлган ҳурмати туртки бўлган, десам янглишмасам керак. «Алла» шундай оналарга хос меҳр-муҳаббат, ҳалимона мулойимлик билан ўзбекчалаштирилганки, Ҳамза номидаги театрда бу асарни томоша қилар экансиз, унинг таржима асар эканини ҳатто хаёлингизга ҳам келтирмайсиз. Татарча номларни ҳисобга олмаганда, бу спектакль ўзбеклар турмушини ҳам тасвирловчи санъат асаридир.

Сўзимнинг охирида шуни қўшимча қилишни истардимки, ўзбеклар билан татарлар бир дарахтнинг икки шохидир, теран томирларимиз бирдир. Маданий алоқалари минг йиллар қаърига — Қул Али эпоси, Алпомишу Манас эпослари яратилган олис замонларга бориб тақалади. Асримиз бошларигача ёзувимиз — алифбомиз бир бўлган давргача Қозону Уфада чиққан газетларни Тошкенту Самарқандда, Бухорою Қўқонда чиққан журналларни Қозону Боқчасаройларда бемалол ўқий олардик. Алифбомиз ўзгардию, маънавий узилиш бошланди. Эндиликда узилишга барҳам бериб, анъанавий дўстона алоқаларни тиклашимиз керак. Замона шуни тақозо этмоқда. Истиқлол даври шуни талаб қилмоқда. «Алла» сингари асарларнинг саҳнамизда қўйилиши шундай шарафли ишга ҳисса бўлиб қўшилади.

Қардош татар халқи яқинда ўтказилган референдумда мустақиллик учун овоз бериб, ўзлигини кўрсата олди. Бу улкан сиёсий ютуқни қўлга киритишда татар халқининг адиблари, жумладан, давлат ва жамоат арбоби Тўфон Миннуллин ҳам муносиб ҳисса қўшдилар. Улар асарлари ва марказ минбаридан туриб сўзлаган ёркин нутқлари билан халқни мустақилликка чорладилар...

Мақолага шу ерда нуқта қўйишим керак эди. Лекин бир гапни айтмай ўтишни ўзимга эп билмадим. Бу гап эса умри бевафолик қилиб, ҳаётдан эрта кўз юмган санъаткор инимиз ва унинг вафодор рафиқаси ҳақидадир. Рустамжон дўстим Тўфоннинг китобини мендан олиб кетаётиб: «Абдуқаҳҳор ака, бу китобни спектакль премьерасидан кейин сизга қайтараман, албатта» деган эди. Афсуски, ниятига етолмади. У бошлаган ишни бошқа бир Рустамжон, Ўзбекистон республикасида хизмат кўрсатган санъат арбоби Рустам Ҳамидов амалга ошириб, «Алла» пьесасини саҳнага муваффақиятли олиб чиқди. Рустам Бобохоновнинг рафиқаси, таниқли диктор Дилсорахон турмуш ўртоғининг ваъдасига мувофиқ ўша китобни яқинда менга қайтарди. Ахир ваъданинг устидан чиқиш инсонийлик белгиси. Дастхатли китоб эса ҳам тарих, ҳам хотирадир. Хотира фақат инсонга хос фазилат.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган санъат арбоби

ШАШМАҚОМ МАКТАБИНИ ОЧАЙЛИК

Мустақиллик йўлидан дадил одимлаётган Ўзбекистонимизнинг миллий маданияти ва санъати ҳам ўзининг азалий илдизларига қайтаётганлиги қувончли ҳодиса. Узоқ йиллар мобайнида Оврупо ва рус мусиқаси, театри, киноси таъсирига берилиб кетган айрим санъат турлари тақдири боши берк кўчага кириб қолганлиги сир эмас. Бунга кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Энди ҳамма гап йўл қўйилган жиддий хато ва камчиликларни тезроқ тузатишимизга боғлиқ. Миллий мусиқа санъатимиз ана шундай ёрдамга муҳтож соҳалардан бири.

То инқилобга қадар ўзбек миллий мусиқаси асосан тўрт воҳанинг таркибида бўлиб: Бухоро-Самарқанд, Хоразм, Фарғона-Тошкент, Сурхондарё-Қашқадарё услубий йўналишлари бўйича ривож топаётган эди. Бу услубий тараққиётнинг асосини Бухоро миллий мусиқаси, тўғрироғи, Бухоро шашмақоми ташкил этиши тарихдан аён. Ҳатто Шарқ мамлакатлари мусиқаси ривожига Бухоро шашмақоми ижобий таъсир кўрсатганлигини дунё олимлари қайта-қайта эътироф этганлар. Бундай баҳо билан фақат ифтихор этамиз, холос.

Инқилобдан сўнг улуғ маърифатпарвар Абдурауф Фитрат жасорати ва ташаббуси билан 1921 йили Бухорода миллий мусиқа мактаби очилган эди. Бу шашмақомни ўрганишдаги дастлабки самарали қадам бўлиб қолди. Кейинчалик бу мактаб ёпилиб, ўрнига Оврупо чолғуларини ўргатадиган ўқув даргоҳига айлантирилди. Афсуски, бу жараён ҳамон давом этиб келмоқда.

Шашмақом биринчи марта 1923 йилда машҳур ҳофиз ва созандалар — Ота Жалол, Ота Ғиёслар ижросида профессор В. Успенский ва А. Фитрат томонидан нота чизиғига туширилиб, ёзиб олинди. Тўплам ҳолида эса 1924 йили Москвада нашр этилди. Ҳозир бу китоб топилган. Ҳатто В. Успенский: «Менинг мотамимда фақат Бухоро шашмақомини ижро этингиз», деб бежиз васият қилмаган эди. Афсуски, етмиш йилдан зиёд фақат коммунистик ғоялар билан ривожланган жамиятда бошқа соҳалар каби миллий мусиқа ҳам ўгайланиб қолди. Унинг ўрнига ғарб мусиқа тарихи ва таълимини ўргатадиган махсус мактаблар, билим юртлари очилди. Ва бу таълим Тошкент давлат консерваториясида пухта ўргатиладиган бўлди. Лекин ҳали ҳануз консерватория ўқув программаси миллийлашган эмас. Билмадик, бу учун яна қанча вақт керак? Академик Юнус Ражабийнинг мақомларни нотага олган буюк хизматларини ҳисобламаганда шашмақомнинг сўнгги йиллардаги ривожига анчагина путур етди. Унинг айрим чолғу ва ашула йўллари ҳамон чала ўрганилиб, чала ижро этиб келинаётганини асло кечириб бўлмайди. Сабаби, шашмақом ижро йўлларининг Бухороча шева услубига етарлича эътибор берилмаётир.

Шашмақомдек бебаҳо дурдонани қайта тиклаш вақти келди. Шу боисдан унинг ватани бўлмиш Бухорода миллий мусиқа олий мактаби (консерватория) очиш керак, деб ҳисоблаймиз. Шунда асл ҳақиқат қарор топиб Бухоро-Самарқанд ижро услуби қайта тикланар эди. Бундан фақат ўзбек мусиқа санъати ютади, ривож топиб, жаҳон саҳналари сари одимлайди. Бу учун Бухорода барча шарт-шароитлар етарли. Шунингдек, бу эзгу ишни амалга оширишда Бухоро ҳокимлиги ҳам ўз ёрдамини аямайди, деб ўйлаймиз.

Ушбу таклифимизни Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги раҳбарлари атрофлича ўрганиб чиқиб, ижобий ҳал қиладилар, деган умиддамиз.

Фаттоҳхон МАМАДАЛИЕВ, Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ, Неъмат АМИНОВ, Отаназар МАТЁҚУБОВ, Ўлмас РАСУЛОВ, Садриддин САЛИМОВ, Жасур РАСУЛТОЕВ, Фрунзе ЖЎРАЕВ, Ашурали ЖЎРАЕВ, Ари БОБОХОНОВ, Исроил СУБҲОНОВ

КИНО

СУҲБАТНИНГ ДАВОМИ

Кино, телевидение ва радио жабҳасида қалам тебратаётган драматурглар ўзларининг йиллик анъанавий давра суҳбатларига йиғилдилар. Уни таниқли санъатшунос Ҳамидулла Акбаров бошқарди. Сўнгги йилларда ўзбек киночилари халқимиз пурзиё феъл-атворини, тилимиз назокатини ифода этувчи ўндан ортиқ фильм яратишди. «Майсаранинг иши», «Келинлар қўзғолони», «Темир хотин», «Аланга қучоғида» каби фильмлар туғилишига машҳур адабий асарлар туртки бўлгани сир эмас. Шунинг учун даврада ёзувчилар ва кинорежиссёрларнинг ёнма-ён ўтириши, ўртага ташланган фикрларнинг туташлиги табиий эди. Махсус маърузачи белгиланмагани учун умумий гапларга ҳам эҳтиёж бўлмади.

— Кино оламига кириш нақадар машаққатли иш эканини ўз шахсий тажрибамдан биламан, — деб бошлади суҳбатни Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг биринчи котиби Жамол Камол. — Дарҳақиқат, бир маҳаллар кино оламига кирмоқчи бўлган ижодкорнинг мутахассислар даврасини ёриб ўтиши амри маҳол эди. Фильмни сотиб олувчи ташкилотлар ундан фақат ҳаммабоп гапларни талаб қиларди. Натижада кўчирмачилик авжга чиқиб, бир-бирига ўхшаган, кундалик матбуот саҳифаларидаги мақола ва хабарларни такрорлагувчи фильмлар кўпайиб кетди. Жумҳурият мустақиллиги ижодкорни ана шу исканжадан озод қилди. Лекин мазмунан ва шаклан ўзига хос, ёркин ва таъсирчан фикр айтишнинг ҳали ҳам ўзи бўлмайди. Бунинг учун ёзувчи ва режиссёрнинг, қолаверса уюшмаларимизнинг бақамти бўлиб ишлашига, мулоқотларимизнинг самарадорлигини таъминлашга эришмоқ зарур. Драматург Шароф Бошбековнинг айтишича, ҳозир студиялар ёзувчини қучоқ очиб кутиб олишга тайёр. Афсуски, ижодкорнинг кўп вақти ва асаби бадиият муаммоларини ҳал қилишдан кўра, ҳомий излашга исроф бўлаётир. Фильм яратгани банкдан қарз олинса, асарни сотиш ва тўлов муддати каби шарт-шароитлар мавжудки, бундай ишларга дадил киришишга ҳар қандай қаламкаш ҳам журъат қилавермайди.

— Ўзбек киносининг «Алишер Навоий», «Тоҳир ва Зуҳра» каби ғарбу шарққа машҳур дурдоналари ҳали уруш дуди тугаб битмаган кунларда яратилди, — деб суҳбатни давом эттирди И. Султон. — Ўшандай пайтда ҳам давлат бу санъат асарларини яратиш учун бутун оғирликни ўз зиммасига олган эди. Йирик мавзуларга қўл уриш зарурати бор экан, давлат буюртмаси ҳали ўз аҳамиятини йўқотиши мумкин эмас. Борди-ю, у ҳар йил ўнлаб асарни қувватлашга ожизлик қилса, энг арзийдиган икки-учтасини албатта қўллаши лозим.

Бу таклифни ривожлантириб айтиш мумкинки, театр ҳам ана шу йўлнинг ўртасида турибди. Жаҳонда энг ёркин санъат юлдузларини ўзида жам этган «Қирол театрлари» бор. Император театрлари бўлган. Бозор деб аталмиш шафқатсиз иқтисод ҳатто булбулнинг патини юлиб олаётган ҳозирги шароитда жумҳурият театр санъатининг бош йўналишини белгилаб берувчи бир неча театрни Президентимиз ўз қаноти остига олса, нақадар савоб иш бўлур эди!

Режиссёр Машраб Юнусов ва актёр Рихсивой Авазов санъаткор фидойилиги ҳақида сўзладилар. Кўпгина артистларимизнинг бугун оғир шароитда даромаддан кўра халқимиз тарихидаги бўшлиқларни тўлдириш, бобокалонларимизнинг нурли сиймоларини яратиш масаласи кўпроқ ўйлантиради. Шунинг натижаси ўлароқ қисқа муддат ичида телетомошабин ҳукмига қатор янги фильмлар ҳавола этилдики, улар бадиий юксаклиги билан бир қаторда тежамли ҳамдир.

Илгари тазйиқ зўрлиги, тор туйнукдан оламни кўриш нақадар қийинлиги, нафас олиш қанчалар оғирлиги ҳақида шикоят айтилмаган мажлис кам бўларди. Ҳар қандай оғир давр ўз мураккабликлари билан келади. Қайта қуриш йилларида «Ўзбекфильм» учга бўлиниб кетди. Янги ташкил топган студиялар сони нечтага етганини айтиш мушкул. Ҳозир ким нима билан машғул, нимага муҳтож, нимаси билан мағрурлигини билиб олиш осон эмас. Тўғри, яқинда маданият ва кинематография тармоқларини бошқаришни такомиллаштириш мақсадида жумҳурият Давлат кинокомпанияси ташкил этилди. Лекин, бу ташкилот ўз фаолиятини бошлаб, иш услубини белгилагунча бир оз фурсат кераккa ўхшайди. У ижодий кучларнинг бошини қовуштирувчи, халқ маблағини эл-юрт манфаатига хизмат қилдирувчи ҳомий бўладими?.. Ўзбек киноси ифода услубларининг ранго-ранглигига баҳоли қудрат эришаётир. Шу билан бир қаторда мустаҳкам иқтисодий манбага эга бўлмас экан, у ўз мухлисларини йўқотиб бораверади. Биров тан оладими — йўқми, барибир, кино санъати тарбиянинг энг кучли қуролларидан биридир. Биз йўқотган томошабиннинг онги шу кунларда барча кинотеатрларни забт этган енгилтаклик ва текинтомоқликни тарғиб этувчи хорижий фильмлар билан заҳарланиши турган гап. Бор истеъдодини экран санъатига бағишлаган Учқун Назаров, Фарҳод Мусажонов, Рихсибой Муҳаммаджоновлар Тошкент кинотеатрларида биронта ўзбек ижодкорининг фильми намойиш этилмаётгани ҳақида куйиниб сўзладилар.

Сўнгги йилларда «Темир хотин» ва «Темир эркак» фильмлари билан танилган кинорежиссёр Исамат Эргашев ҳам юқорида айтилган фикрларга қўшилди. Айни вақтда у кинога янгича нафас бахш этиш масаласи янги истеъдодли сценарийчилар тайёрлаш билан боғлиқ эканини таъкидлади. Илгари жумҳурият эҳтиёжига қараб, бундай ёшлар Москвадаги олий сценарийнавислар мактабида тайёрланар эди. Бугун Ўзбекистон ёзувчилари ва кинематографчиларининг уюшмалари ҳамда киностудиялари бу соҳада ўз имкониятларини жамлаб, маҳаллий ёшлар учун махсус сценарий устахонаси ташкил этадиган пайт келди.

Ўзбек киносининг айрим намояндалари ижодини таҳлил этиш, санъат ва ҳаёт алоқаларини тобора мустаҳкамлаш, ижодий суҳбатларга масъул арбобларни кенгроқ жалб қилиш, даврада баён этилган таклифларни амалга ошириш муаммолари ҳақида М. Алиев, Б. Ҳасанов ва Ҳ. Аҳмар фикр юритдилар.

Жумҳурият халқ ёзувчиси Шукрулло ўз сўзини «Кафансиз кўмилганлар» номли асарингизни кино қилишга қандоқ қарайсиз?» деган саволга жавоб беришдан бошлади. Унинг фикрича, ҳар ишни ўз мутахассиси бажаргани маъқул: чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйсин! Чунки бозор иқтисоди деган баҳона туфайли санъат тобора издан чиқиб, асарларимизда гўзаллик ўрнини фаҳш, ақл ўрнини зўрлик эгаллаётир. Ҳозирги долзарб масала — томошабин ва китобхон дидини юксалтириш, Бу мақсадга фақат китоб ва фильмларимиз савиясини кўтариш билан эришмоқ мумкин.

Ёзувчилар уюшмаси ҳузуридаги телевидение, радио ва кино кенгашининг раиси Ўрол Ўтаев суҳбат қатнашчиларига миннатдорчилик билдирди. Бугунги суҳбат бир маҳаллар узилиб қолган ижодий гурунгнинг давомидир. Ўшанда «Ичкуёв» телефильмининг сценарийси муҳокама қилинган эди. Бугун эса кекса ва ёш шоирлар ижодидан энг сараларини тасвирга тушириб, ўзбек шеърияти телеантологияси яратилаётир. Демак, ижодий машваратлар учун озуқа етарли. Ишимиз мунтазам ва натижали бўлса бас.

Ҳусниддин ШАРИПОВ

Истеъдоднинг икки қирраси

Мен хушовоз хонанда, ажойиб опера актёри Абдулла Бозоровни узоқ йиллардан буён биламан. Унинг ижодини кузатиб келаман. Абдулла опера қўшиқлари билан бирга классик ашулаларни ҳам маҳорат билан ижро этади. Айниқса, «Қаро кўзум», «Бозургони», «Қурбон ўлам», «Дилрабо келур» қўшиқларини тинглаганда, унинг ўз ижро йўли, ўзига хос овози борлиги яққол сезилади. Шунингдек, Абдуллажон ўзбек ва тожик санъаткорлари дўстлигига улкан ҳисса қўшиб келаётир. Унинг яхши оиласи, ширин фарзандлари бор. Бунга ҳавас қилса арзийди. Ҳам опера, ҳам қўшиқ куйлаётган хонанданинг репертуари ҳамиша янги қўшиқлар билан бойиб боришини истайман.

Жўрабек МУРОДОВ,
Рудакий номидаги Тожикистон Давлат мукофоти лауреати

Қорачадан келган, бўйдор, елкалари кенг, билаклари бақувват бу йигитчанинг тенгқурлари билан кураш тушганини кўрган кишилар албатта полвон деб ўйлашарди. Аслида у полвон бўлганда ҳам елкаси анча-мунчага ерга тегмасди. Жаҳон чемпионлигини билмадим-у, аммо Ўзбекистон чемпиони бўлиши мумкин эди. Лекин Абдулла Бозоров санъатда қўшиқчилик йўлини танлади. Унинг ашулага бўлган муҳаббатини отаси Уста Ашур, ҳамқишлоқлари Уста Очил, Ҳаёт бобо уйғотган. Улар тўйларда, давраларда доира жўрлигида халқ қўшиқлари, лапарлар ва мақомлардан парчалар ижро этардилар. Вужуди куйга, куйдан қўшиққа айланган ёш Абдулла завқ билан уларнинг ижросини тингларди. Баъзан ўзи ҳам пичирлаб хиргойи қилиб юборганини билмасди. Айниқса, Ҳаёт бобонинг жарангдор, ширали овоз билан айтган «Фироқ алангаси» қўшиғи бир умр унинг юрагида муҳрланиб қолди. Кейинчалик Бухоро мусиқа билим юрти ва Тошкент давлат консерваториясида ўқиб юрган кезларида ҳам бу овозни унутгани йўқ. Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида иш бошлаб, илк бор саҳнага чиққанида ҳам бу овозлар гўё қулоқлари остида акс-садо бериб тургандай эди...

Опера санъати биз учун янги бўлиши билан бирга, унинг ижро йўли жуда мураккаб, шу боис ҳам операнинг ҳамон халқимизга сингиб кетиши қийин кечмоқда. Бу ўз-ўзидан миллий опера асарларининг ниҳоятда камлиги ва ижрода миллий руҳнинг етишмаслигига бориб тақалади. Миллий операни халқимиз мириқиб томоша қилганлигини «Майсаранинг иши» спектаклидан билса бўлади. Бу операда Ҳожи Дарға образини Абдулла Бозоров маҳорат билан яратган. Бу образ актёрга анчагина шон-шуҳрат келтирди. Мазкур театрда саҳналаштирилган «Лайли ва Мажнун»да Навфал, «Тоҳир ва Зуҳра»да Бобохон, «Дилором»да Ардашер, «Хива ордени»да Девоний, «Князь Игорь»да Князь Игорь, «Иоланта»да Ибн Ҳаким сингари ўттиздан ортиқ операларда бош ролларни ижро этиб, томошабинлар олқишига сазовор бўлди. Миллий опералардаги арияларни халқона овозда куйлашга ҳаракат қилди. Унинг опера санъатига қўшган ҳиссасини баҳолаш мутахассислар ҳукмига ҳавола...

Қутлаймиз!

Абдулла Бозоров ижро этган ўнлаб классик ва халқ қўшиқлари Ўзбекистон радиоси магнит ленталарига ёзиб олинган. Тингловчилар «Самарқанд ушшоғи», «Қўшчинор», «Лазиз», «Зебои ту» сингари ажойиб қўшиқлар орқали уни яхши билишади. Айни кунларда Абдулла ака театр қошида ташкил этилган миллий ансамблга раҳбарлик қилмоқда.

Абдулла акани кўп йиллардан бери билганим ва кўп давраларда ҳамсуҳбат бўлганим учун ҳам у киши билан боғлиқ кулгили ҳангомаларга гувоҳ бўлганман. Шундай ҳангомалардан бири ҳеч эсимдан чиқмайди. Раҳматли отам бир гал Тошкентга меҳмон бўлиб келганларида у кишини устоз Неъмат Аминов уйларига таклиф қилди. Меҳмон қадами аримайдиган ушбу хонадонга шу куни Садриддин Салимов, Самад Азимов, Муҳаммад Пирриев, Абдулла Бозоров ҳам меҳмон бўлиб келишган экан. Отамга айниқса Садриддин аканинг қисқа, лўнда ва ажойиб гап-сўзлари жуда маъқул бўлди. Шеър кулгига уланиб, анча вақтгача ўтирдик. Фотиҳадан сўнг отам даврадагиларни Жалойирга меҳмон бўлиб боришга таклиф қилдилар.

— Сиз ҳам артистларингиз билан боринг. Концерт-понцерт қўйиб келасиз, ука, — дедилар отам даврадаги анча-мунча кулгига «нишон» бўлган Абдулла Бозоровга юзланиб.

— Очил ака, Абдуллажонни таклиф қилганингиз яхши. Лекин сиз ишлайдиган совхознинг фермасига бориб, биронта операдан ария айтсалар тамом, сигирлар сут бермай қўяди, — деди Неъмат ака одатдагидек ҳазил қилиб.

Даврада кўтарилган беозор кулгини биринчи бўлиб, беозор Абдулла ака бошлаб берди. У киши билан боғлиқ бундай кулгили ҳангомалар кўп. Қолганларини худо хоҳласа 60 йиллик тўйларида айтиб бераман. Ҳозирча Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Абдулла Бозоровни ярим асрлик ёши ва ижодий фаолиятининг ўттиз йиллиги билан қутлаймиз. Миллий опера ва қўшиқчилик санъати ривожига муносиб ҳисса қўшаверинг. Сизни болаликда эшитган бетакрор овозлар руҳи ҳамиша қўлласин.

А. ЖЎРАЕВ

Янги томоша

«АРШИН МОЛ-ОЛОН»

Аброр Ҳидоятов номидаги Ўзбек давлат драма театрида озар халқи мумтоз меросининг дурдона асарларидан бири — Узайир Ҳожибековнинг «Аршин мол-олон» асари саҳналаштирилди. Мазкур асарни театр Бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Йўлдошев саҳнага қўйди. Саҳна безакларини рассом Александр Батиков ишлаган. Драма театри артистларининг мусиқий қобилиятларини шакллантириш, асарнинг энг завқбахш мусиқий қисми кўрки, жозибасини томошабинларга тўла етказиб бериш мақсадида спектаклга Алишер Навоий номидаги опера ва балет Катта академик театри созандалари жалб этилган. Ижодий гуруҳ асар қаҳрамонларининг ишқий саргузаштларини енгил кулгига йўғрилган тарзда очиб беришга ҳаракат қилганлар.

Мазкур спектаклдаги асосий ролларни Ўзбекистон халқ артисти Обид Юнусов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Дилбар Исмоилова, артистлар Саида Раметова, Муножот Тешабоева, Тоживой Норматов, Элёр Носиров, Фарҳод Абдуллаев ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Ғулом НАБИЕВ

СОЗИ «МАНЗУР», ОВОЗИ МАНЗУР

Илк қадам

Баъзи қўшиқларни эшитсам, янги йил деб аталмиш кечада минг турли безатиб қўйилган сунъий арча ёдимга тушаверади. У шу қадар безантирилганки, ҳар шохида бир ўйинчоқ, митти чироқлар милт-милт нур сочади, беихтиёр мафтун бўлиб қоласан, киши. Аммо безаклардан холи бўлган арча кўнгилга заррача бўлса-да, илиқлик сололмайди, чунки унинг ўз тароватн, ўз хушбўйи йўқ.

Ёш иқтидорли хонанда Оролмирзо Сафаров редакциямизга ташриф буюриб, бошқа ҳеч қандай чолғусиз, ёлғиз торнинг ўзида «Висол истаб» қўшиғини ижро этганда, юқоридаги манзара яна бир бор хаёлимда жонланди. Ва мен иқрор бўлдимки, қўшиқни манзур ва маъқул этувчи унсур — бу биринчи галда хонанда юрагидаги дарддир. Бу дард номсиз эмас. Турли безаклар билан ниқобланмаган ҳам.

Оролмирзо ўзига хос бир нола билан ёниб, берилиб куйларди. Таниқли ҳофиз Шерали Жўраев «Ҳаммамизни тўлқинлантирган бир йигит бор, ҳаммамизнинг юрагимизни юлиб олган бир йигит бор, у ҳам бўлса Оролмирзодир», деганида ёш шогирдининг ана шу фазилатини назарда тутган бўлса ажаб эмас. Бу таъсирли сўзларни у ёш хонандаларнинг «Камолот-91» кўрик-танлови ғолиблари баҳсида айтди.

Бунгача эса Оролмирзо ҳар қандай иқтидорли ёш овоз соҳибига хос бўлган санъат йўлини босиб ўтди.

Оролмирзо Самарқанд районидаги Тўқол қишлоғида туғилди. 6-ўрта мактаб директори Абдуманноб Сафаров ва меҳнат фахрияси Мастура опа хонадонида тўрт ўғил, икки қиз камол топди. Санъатга отаси таъсирида қизиққан Оролмирзо, соз чалишни бу борада ўзидан анча илгарилаб кетган акаси Абдуҳамиддан ўрганди. Шаҳардаги 59-кўзи ожизлар махсус мактаб-интернатида эса устози Болта Ражабов қўлида мусиқадан сабоқ олди.

Умуман айтганда, Оролмирзо ғолиблик завқини жуда эрта тотди. 1978 йили Самарқанд вилоят мактаблари санъат байрами бўлиб ўтди. Таниқли шоир Нормурод Нарзуллаевнинг «Минора» шеърини ашула қилиб айтиб биринчи ўринни олган, ҳаммани лол қолдирган Оролмирзо ўшанда биринчи синф ўқувчиси эди.

Шу-шу Оролмирзо санъат йўлини танлади. Шерали Жўраевнинг «Онани ҳурмат қилинг» қўшиғини айтиб катта бўлди. Бу унинг ўз меҳрибон онасига, жами оналарга болаларча беқиёс меҳри тимсоли эди. Ана шу меҳр унинг қалбида шеъриятга ҳам ҳавас уйғотди. Санъатни севган сари унда классик қўшиқчиликка муҳаббат янада кучайиб, устозлари сафи ҳам орта борди. Бугун у Шерали Жўраев билан бирга республикада хизмат кўрсатган артистлар Баҳрулло Лутфуллаев, Бахтиёр Алиевларни ҳам устозлари деб билади.

«Камолот-91» кўрик танловида у ижро этган ҳар икки қўшиқ — «Висол истаб» ва «Ким учун» унинг ўз қаламига мансуб. «Висол истаб» қўшиғи классик йўлда айтилганлиги, ёш хонанданинг ўз ижро услуби кўзга ташланиб турганлиги билан айниқса кўпчилик эътиборини тортди. Бир қанча таниқли ижодкорлардан иборат кўрик-танлов ҳайъати қарорига биноан Оролмирзо Сафаров республика ёш қўшиқчилари «Камолот-91» кўрик-танловининг олий совриндори деб топилди. Олий мукофот — уста Назир жило бериб ясаган «Манзур» тори билан тақдирланди.

«Мана бу тор ҳеч қачон қўлингиздан тушмасин. Сизнинг юрагингиздаги бор дардлар шу торнинг ичига жойлашган, йўғи сизнинг юрагингизда. Иншоаллоҳ, бу тор сизнинг қўлингизда янада гўзал сайрагай».

Шерали Жўраев «Манзур»ни тақдим этиш жараёнида айтган бу сўзлар Оролмирзо учун энг эзгу ният бўлиб қолди. Ана шу эзгу ният йўлида у яқин ҳамкасблари билан Тошкент шаҳар Луначарский маданият уйи қошида «Гулшан» халқ ансамбли ташкил этди. Ансамблга хонанда Рустам Халилов бадиий раҳбар. Оролмирзо етакчи хонанда, Собиржон Жумаев ғижжакчи, Қаҳрамон Тўраев доирачи, Олимжон Исроилов рубобчи, ўзбек халқ чолғулари танлови ғолиби Юсуф Воҳидов найчи.

Сози «Манзур», овози манзур Оролмирзога санъат йўлида омадлар тилаб қолар эканмиз, у ҳақдаги сўзимизни унинг ўз қаламига мансуб қуйидаги сатрлар билан тугатишни маъқул топдик:

Номи тилимда такрор,
васфида битдим ашъор,
Айтгаймикан гўзал ёр,
Мирзосига ташаккур!

Саъдулла ҲАКИМ

СУРАТДА: хонанда Оролмирзо Сафаров

С. МАҲКАМОВ суратга олган

«МИНҲОЖ» — РОСТ ВА ЁРУҒ ЙЎЛ

Одам ҳеч қачон умидсиз бўлмаслиги керак. Бундан, масалан, бир йил бурун бирон киши Ўзбекистон шароитида алоҳида шахс нашриёт ташкил этиши мумкин, деса, ишониш қийин эди. Замона зайлини қарангки, бугунги кунда кўп орзуларимиз рўёбга чиқаётир. Яқинда газета-журнал дўконларида улуғ адиб Абдурауф Фитратнинг «Амир Олимхоннинг ҳукмронлик даври» (1992) китоби пайдо бўлди. Асар «Минҳож» хайрия нашриёти томонидан нашр этилган. Нашриёт шоир ва ношир Минҳожиддин Ҳайдарнинг саъй-ҳаракати билан ташкил топди. Биз «Минҳож» хайрия нашриёти раҳбарига учрашиб, суҳбатлашдик.

— Нашриёт ҳақида икки оғиз сўзлаб берсангиз.

— «Минҳож» деб аталган жумҳуриятимизда биринчи хайрия-саховат нашриётимиз ўтган йилнинг охирида Ўзбекистон давлат матбуот қўмитасида рўйхатга олинди. У Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси қошида ташкил қилинди. Нашриёт қизил империя томонидан ман этилган адиблар асарларини, ўтмиш алломаларимизнинг адабиёт, тарих, фалсафа, санъат, дин, таълим-тарбия ва ахлоққа доир нодир китобларини босиб чиқаришни эзгу мақсади деб билади. Китобхонлар талаби катта бўлган XX аср адиблари асарларини, чет эл мумтоз адабиётининг намуналарини ҳам нашр этиб, халқимиз маърифатини оширишга қўлимиздан келганча ҳисса қўшмоқчимиз.

— Сотилган китоблардан тушган фойда қандай мақсадлар учун сарфланади?

— Ўзингизга маълум, жумҳуриятимизда қанчадан-қанча улуғ боболаримизнинг табаррук зиёратгоҳлари бор. Бироқ уларнинг аксарияти қаровсиз, баъзилари эса вайрона ҳолида. Биз олинган фойдадан ана шу зиёратгоҳларни таъмирлаш, ободонлаштириш ишларига сарфлаймиз. Адабиётимиз ривожига муносиб улуш қўшган марҳум адибларнинг муҳтож оилаларига, моддий жиҳатдан қийналиб қолган истеъдодли қаламкашларга имкон борича ёрдам беришни ҳам бурчимиз деб биламиз.

Ўрни келди, бир масалага ойдинлик киритиб кетишим керак. Нашр ишлари сарф-харажатлари ўз шахсий жамғармам ҳисобидан бўлмоқда. Шу сабабли нашр этиладиган китобларнинг муҳаррири ҳам, корректори ҳам, асарларни машинкада кўчирувчи ҳам — барчаси оиламиз аъзолари: рафиқам, қизларим, ўзим...

Дарвоқе, «Минҳож» нашриётимизни ташкил қилишда азиз падари бузрукворимиз Мулла Ҳайдардан мерос сифатида қолган қадимий нодир китоблар асос бўлди. Биз уларни вақти билан китобхонларга тақдим этамиз.

— Нега ишни Фитрат домланинг Амир Олимхоннинг ҳукмронлик даврини, умуман, манғитлар сулоласи подшоҳларини асосан бирёқлама баҳолаган китобини босишдан бошладилар?

— Бизнинг тарихий далиллардан кўз юмишга ҳаққимиз йўқ. Фитрат шу асарни ёзган. У китоб ҳолида 1930 йили Сталинободда (ҳозирги Душанба) тожик тилида босилиб чиққан. Асар, назаримда, тазйиқ остида битилган. Мен бу тўғрида китобда (қисқача изоҳномада) шундай мулоҳазани айтганман: «...қандайдир, пихи қайрилган, калондимоғ бир Тазйиқ, қолаверса, амир билан ўртадаги сиёсий мухолифият ушбу асар ёзилиши учун муаллифни аччиқ тил ва қора рангни меъёридан ортиқроқ ишлатишга мажбур этган». Биринчи ўзбек профессори Фитратнинг мазкур асари тарихимизнинг бизга ҳали номаълум томонларини билишга, қолаверса, бу улуғ адиб ва давлат арбобининг ижодини холис баҳолашга ёрдам бериши шубҳасиздир.

Яна шуни қўшимча қилмоқчиманки, адолат тарозусини тенг тутиш мақсадида нашриётимиз келгусида Амир Олимхоннинг кундаликларини, фарзандлари ҳақидаги маълумотларни ҳам чоп этишни режалаштирган.

Фитратнинг «Амир Олимхоннинг ҳукмронлик даври» (адабиётшунос Ҳасан Қудратуллаев таржимаси) китобини биринчи бўлиб босганимизнинг сабаби эса оддий: қўлимиздаги дастлабки тайёр асар шу эди...

— Гап ўз-ўзидан режаларга келиб тақалди. Қандай асарларни нашр қилиш мўлжалланган?

— Яқин орада Алишер Навоийнинг «Сирож ул-муслимин» назмий асарини, Олмониянинг Кёлн шаҳрида истиқомат қилиб келаётган буюк олимимиз Боймирза Ҳайитнинг «Озодлик куни қачон?» сиёсий-публицистик асарини нашр этамиз. Б. Ҳайитнинг китоби унинг «Советлар Иттифоқида туркчиликнинг ва Исломнинг баъзи масалалари» мажмуасидан бир қисм бўлиб, ўзбек тилида илк бор чиқмоқда. Китобда Туркистоннинг Россия томонидан зўравонлик билан босиб олиниши, жадидчилик ҳаракати, Туркистоннинг сунъий равишда беш жумҳуриятга парчалаб ташланиши, Туркистоннинг Иккинчи жаҳон урушидаги ўрни, Туркистон мустақиллиги йўлида жаҳон афкор оммасининг олиб борган ва олиб бораётган курашлари ҳақида ҳикоя қилинади.

«Озодлик куни қачон?» икки китоб ҳолида чиқади.

— Яна қандай китоблар босилади?

— «Амир Темурнинг кунботар сафари» тарихий-публицистик асарида буюк жаҳонгир Амир Темурнинг Ғарбга — кунботардаги ўлкаларга юришлари ҳақида ҳикоя қилинади. Китобда Амир Темурнинг Кавказ ўлкалари, Эрон, Шом, Ироқ мамлакатлари, Усмонли турклар салтанати билан муносабатлари тўғрисидаги тарихий маълумотларни ўқийсиз.

«Камол Отатурк ва Туркистон» тарихий-сиёсий публицистик китоби эса дунё туркларининг XX асрдаги буюк фарзанди Мустафо Камол Отатурк ҳақида. Бу даҳо сиймо туркий халқларга жаҳоний йўл очган, йўлбошчилик қилган. Камол Отатурк буюк инсон ва қаҳрамон шахс сифатида ўзбек ёшларига намуна бўла олади. Китобда Отатуркнинг бир қанча мактублари билан ҳам танишишга муяссар бўласиз.

Шайх Исмоил Хатойининг энг сара ғазалларидан тартиб берилган мажмуамизни «Ўтма номард кўпригиндин...» деб номладик.

Шоҳ Исмоил Хатойи — XVI аср туркий (озарбойжон) адабиётининг кўркам сиймоларидан. Шоҳлик маснадидан туриб дину иймон учун муттасил кураш олиб борган шоҳ Исмоил бадиий ижодни ҳам тарк этмади, «Хатойи» тахаллуси билан гўзал ғазаллар, рубоийлар битди.

Шоҳ Исмоилнинг ижтимоий-сиёсий қарашлари, Мовароуннаҳр ва Хуросондаги воқеаларга муносабати ўта мураккабдир. Бироқ унга шоҳ бўлса-да, ишққа бош эгган бир шоир сифатида қарар эканмиз, биз учун энг аввало унинг бадиий-эстетик, руҳий-фалсафий дунёси муҳимдир. Шу боис ушбу тўпламга шоирнинг сара ғазаллари киритияди.

Шоҳ Исмоил Хатойи ғазаллари ўзбек шеър мухлисларига биринчи марта тақдим этилмоқда.

Хуллас, кўпчиликни бирдек қизиқтирадиган асарларни мунтазам нашр қилиб бориш ниятидамиз. Масалан, Мулла Мирсолим Кошғарийнинг «Чингизнома» (уйғур тилидан таржима) китоби шулардан бири. Бу китобда туркий халқларнинг устидан ҳам хонлик қилган чингизийлар сулоласи, туркий қавмлар хусусида тарихий маълумотлар берилади.

— Бу китоблар халқимизнинг тафаккурини бойитадиган, маърифатини ўстирадиган китоблардир. Нашриёт яна қандай ишларни амалга оширишни режалаштирган?

— Биз қўйин йилойкунлари — календарлари чиқаришни мўлжаллаган эдик. Учта шундай қўйин йилойкуни тайёрладик. Уларнинг бирида Алишер Навоийнинг, иккинчисида улуғ соҳибқирон Амир Темурнинг сиймоси тасвирланган. Амир Темур сувратини мусаввир Неъмат Ҳаким яратган. Йилойкунда бепоён салтанат бунёдкори Амир Темур номидан: «Истиқлол муборак! Қаддингни ростла халқим, улуғ Турон!» деган даъваткор сўзлар сулс хатида битилган. Яна бир қўйин йилойкун Наврўзга бағишланган.

— Минҳожиддин, арабча «минҳож» сўзи ўзбекча «рост ва равшан, ёруғ йўл» маъносини берар экан. Албатта, хайрия нашриётингизга ном танлаганингизда фақат ўз исмингизнигина эмас, балки «минҳож» сўзининг асл маъносини ҳам назарда тутгансиз. Мен, минг-минглаб теран маъноли китоблар мухлислари номидан Сизга, кичкина ижодий жамоангизга доимий ғайрат, илҳом, сабот, сиҳат-саломатлик, ёруғ йўл тилайман.

— Раҳмат.

Суҳбатдош: М. САЪДИЙ

ШЕЪРИЯТ ҚУВОНЧЛАРИ

Осмонни ёритмас биргина юлдуз,
Бир туп гул ҳеч қачон аталмас гулшан.
Ва лекин ўринли айтилган бир сўз
Бутун бир умрни этолгай равшан.

Ўзбек шоираларининг «мўъжизавий сафига мансуб» шоираларимиздан бири бўлмиш Ойдин Ҳожиеванинг 50 ёшлиги жумҳуриятимиз жамоатчилиги томонидан самимий нишонланмоқда.

Шу йилнинг 23 апрели тонгида Бухоро тупроғига қўнган тайёрани вилоят ҳокимининг муовини Мавлон Раҳмонов бошчилигидаги мезбонлар ёруғ юз билан, гуллар билан қарши олдилар. Шоира Ойдин Ҳожиева ва унинг сафдошлари Эътибор Охунова, Нилуфар, Шарифа Салимова, Нортўхта Қиличев, Саъдулла Аҳмад Бухоро тупроғига қўйилган илк қадамни муқаддас қадамжоларни — Хожа Баҳоуддин Нақшбандий пирим волидаи муҳтарамалари ва у кишининг қабрларини зиёрат қилишдан бошладилар... Ўша куни Бухородаги Садриддин Айний номидаги театрда шоира билан адабий жамоатчилик ўртасида учрашув бўлиб ўтди. Профессор Тожи Қораев маъруза қилди. Сўз олганлар шоиранинг ижод йўлига батафсил тўхтаб ўтишди.

Учрашувлар Ғиждувонда давом этди. Абдухолиқ Ғиждувоний номидаги колхоздаги учрашув туман ҳокимининг муовини Бахшанда Болтаева, раиса Саломат Ғаниева ташаббуси билан ўтказилди.

24 апрелда қалам аҳллари шоира туғилиб ўсган жой — Қизилтепа туманига, Бўстон қишлоғига келдилар. Муқаддас қадамжолар: Хожа Бўстон масжиди ва мақбараси, шаҳардаги Алишер Навоий ҳайкали пойига гуллар қўйдилар. Шоир Тошпўлат Ҳамид музейини зиёрат қилдилар. Шу куни Ойдин Ҳожиева ўқиган Мирзо Азим Бўстоний номидаги мактабда бўлган анжуманга йиғилдилар. Шоира ижодига бағишланган кечалар Бўстон кинотеатри ва Ўртачўлда бўлиб ўтди. Шоиралар чўпонлар ҳаёти билан танишиб, Зарметан қишлоғига келдилар. Азизободдаги учрашувда «Зарметан» фольклор дастаси ва Иноят Хўжаев номидаги мактаб аҳли иштирок этишди. Бухоро тупроғида Турсунпўлат Фатҳуллаев, Умид Сатторов, Раҳим Максудов, Қаҳҳор Асадов, муаллима Ҳожибегим Худоёрова каби эл-юрт жонкуярлари бош-қош бўлган бу учрашувлар халқ ўзининг шоирасини нақадар эъзозлашини, қалам аҳли ва халқ орасига сунъий тўсиқлар қўйиб бўлмаслигини, улар ҳамиша бир-бири билан эт ва тирноқдек ажралмас эканлигини яна бир бор исботлади. Шоира туғилган ерда «Ойдинбоғ» барпо қилинадиган бўлди.

ТАЛЪАТБЕК РУСТАМБЕК ЎҒЛИ СОЛИҲОВ

Ўзбек адабиётшунослиги оғир жудоликка учради.

Шарқ ва Ғарб адабиётининг жуда катта билимдони, моҳир мураббий, илм-фаннинг жонкуяр фидойиси, Тошкент Давлат дорулфунунининг Чет эл адабиёти кафедрасининг мудири Талъатбек Рустамбек ўғли орамиздан бевақт кетди.

Талъатбек Рустамбек ўғли 1934 йили Тошкент шаҳрида туғилди. Аввал ТошДУнинг ўзбек филологияси бўлимида, сўнгра аспирантурада таҳсил кўрди. Ўзбек танқидчилиги тарихининг муҳим масалалари бўйича диссертация ёқлаб фан номзоди илмий даражасини олди.

Талъатбек Рустамбек ўғли бир қанча вақт ТошДУнинг филология факультетида деканлик қилди, узоқ йиллар мобайнида Чет эл адабиёти кафедрасига мудир бўлди. Қобул дорулфунунида ўзбек адабиёти профессори лавозимида ишлади. Унинг эълон қилинган ўнлаб илмий, адабий-танқидий тадқиқотлари, мақолалари, ўзбек радиосидаги чиқишлари жамоатчилик эътиборини қозонди.

Талъатбек Рустамбек ўғли Солиҳов ёрқин салоҳиятли мураббий-устоз эди. У ўттиз йиллик педагоглик фаолияти давомида юзлаб шогирдлар етиштирди, мунтазам суратда ёш талантларга ҳомийлик қилди. У том маънода адабиёт фидойиси, олижаноб, хокисор, ҳалол мунавварларимиздан эди. Ҳали кўп йиллар Талъатбек Рустамбек ўғлининг адабиёт оламидаги ўрни сезилиб туради. Уни соғинамиз. Хотиранг юраклардан ҳеч қачон ўчмагай, азиз дўстимиз. Оллоҳ раҳмат қилсин ва рози бўлсин.

Бир гуруҳ дўстлари

ШОИР ХОТИРАСИ

Яқинда Низомий номидаги Тошкент Давлат муаллимлар тайёрлаш олийгоҳида шоир Жонибек Қувноқ ижодига бағишланган шеърият кечаси бўлиб ўтди. Унда адабиётшунос олимлар, шоир, ёзувчилар, Жонибек Қувноқнинг дўстлари, шогирдлари, қариндош-уруғлари ва талабалар иштирок этдилар.

Филология фанлари доктори Ҳомиджон Ҳамидов анжуманни очар экан ўзбек ва тожик халқларининг азал-азалдан дўстлиги ҳақида батафсил гапирди.

Йиғинда ёзувчи Тоҳир Малик, адиб Муҳсин Умарзода, олийгоҳ раҳбари муовини Тўхтахўжа Қурбонов, ТошДД профессори Нажмиддин Комилов, шоир Назармат, Абдулла Субҳон сўзга чиқиб, шоир ҳақидаги эсдаликларини талабалар билан ўртоқлашдилар. Ўзбек ва қозоқ филологияси куллиётининг «Чашма» адабий тўгараги қатнашчилари шоир шеърларидан, таржималаридан намуналар, шоирнинг қизи Нигина эса отасига бағишлаб битган шеърини ўқидилар.

Салима ХОЛДОРОВА

СИЗ МАНГУ ЯШАЙСИЗ

Тошкент шаҳар ҳокимлиги қарори билан Собир Раҳимов туманидаги 46-ўрта мактабга ўзбек эстрада санъати асосчиси, Ўзбекистон халқ артисти Ботир Зокиров номи берилди. Шу муносабат билан мактабда бўлиб ўтган тантанали кечада санъаткорга ўрнатилган бюст очилди. Кечада санъаткорнинг онаси Шоҳиста ая Саидова, мактабдош дўсти Анвар Мақсудов, Ўзбекистон халқ артисти Фарруҳ Зокиров, ёзувчи Ашурали Жўраев ўз хотиралари билан ўртоқлашдилар. 9-синф ўқувчиси Феруза Ҳошимова «Хотира» шеърини ўқиб берди:

Ўзбегим фарзанди, эй улуғ инсон,
Қўшиғингиз ҳамон тилларда достон,
Санъатимиз довруғи ошар ҳар замон
Сиз мангу яшайсиз Ботир акажон...

Мактаб директори Тўхтамурод Саидов тантанали кечани мактабнинг 65 йиллик тўйига улаб юборди. Сўнг хизмат кўрсатган Давлат «Ялла» вокал-чолғу ансамбли ижросида катта концерт берилди.

ТЎЙОЛДИ УЧРАШУВИ

Таниқли шоир, Бердақ номидаги Қорақалпоғистон давлат мукофоти совриндори Муҳаммад Али ўзининг ярим асрлик тўйи арафасида китобхонлари билан учрашаётир. Ана шундай учрашувлардан бири яқинда Гулистон давлат дорулфунунида бўлиб ўтди. Йиғинни дорулфунун проректори Акрам Каттабеков очди.

Таниқли адабиётшунос олимлар Озод Шарафиддинов, Бегали Қосимов, Наим Каримов шоир назми, насри ҳамда таржимачилик маҳорати ҳақида сўз юритдилар. Дарҳақиқат, шоир «Фазодаги ҳислар», «Шафақ», «Оталар юрти», «Алвон чечаклар», «Илҳом париси», «Севсам, севилсам», «Боқий дунё» сингари халқимизга манзур шеърий тўпламлар, «Сарбадорлар» романи, «Рамаяна», «Шаҳриёр» эпослари таржималарининг, қадриятларимиз, маънавиятимиз ва ўз-ўзлигимизни англаш ҳақидаги публицистик мақолалар муаллифидир. «Рамаяна» санъати ҳақидаги изланишларини давом эттириб, яқинда филология фанлари бўйича номзодлик илмий ишини муваффақиятли ҳимоя қилди.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси котиби Мирпўлат Мирзаев, шоирлар Тўлан Низом, Ҳамроқул Ризо, дорулфунун ўзбек тили ва адабиёти факультети декани Қозоқбой Маҳмудов ва бошқалар шоир ижодининг ана шундай ўзига хос жиҳатларига тўхталдилар.

Учрашувда Муҳаммад Али янги шеърларидан намуналар ўқиб берди ва талабаларнинг кўплаб саволларига жавоб қайтарди.

Шоирнинг ўз китобхонлари билан учрашувлари давом этади.

Мирза КАРИМ

Миллий қадриятлар ва анъаналар ҳар бир халқ табиати ва тафаккур кўламидан далолат беради, унинг маънавий қиёфасини белгилайди.

Мана, иккинчи йилдирки, Нурота тизма тоғлари орасидаги кўркам Фориш туманида Жиззах вилояти бўйича миллий халқ ўйинлари кўриги ўтказиб келинмоқда. Қизларнинг тўптош ўйинидан чанқовуз чалишгача, йигитларнинг чиллак ўйинидан кўпкаригача... бир туманда қадимдан ёнма-ён яшаётган ўзбек, тожик, қозоқ миллати вакилларининг удумлари, урф-одатлари катта қизиқиш уйғотмоқда ва йилдан-йилга оммалашиб боряпти.

СУРАТДА: Миллий халқ ўйинлари кўригидан лавҳалар.

У. ҚЎШВОҚОВ олган суратлар.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ТУЛА ШАҲРИДАГИ «ПРОЦИОН» ФИРМАСИ «МУРАВЕЙ» ЮК МОТОРОЛЛЕРЛАРИ ҲАМДА КУПҚУВВАТЛИ ВА ЧИДАМЛИ «ТУЛА» МОТОЦИКЛЛАРИНИ ДАВЛАТ НАРХИДА ОЛИШИНГИЗГА ЁРДАМ БЕРАДИ

Буюртмаларни расмийлаштириш учун қайси мототехникани сотиб олишингиз ҳақидаги ариза ва 500 сўмни: Р/С 000468151/012161600 ПКБ «ТУЛАБАНК» РКЦ ГОСБАНК МФО 267003 га ўтказганлигингиз тўғрисидаги квитанция ва турар жойингиз тўлиқ ёзилган конверт билан ушбу манзилга жўнатишингиз шарт: 300002 Тула-2 а/я 1498 фирма «Процион».

Бундан ташқари фирма: кўп қулайликларга эга бўлган газ плиталар, электр самоварлар, «ОМЕГА» видеокассеталари билан савдо-сотиқ қилади.

УЗБЕКИСТОН ЭКСТРАСЕНСЛАР УЮШМАСИ АЪЗОСИ ШОИР ВА ТАБИБ ЙУЛДОШ ЭШБЕК ДАВОЛАШ СЕАНСЛАРИ УТКАЗАДИ.

ТАБИБ БУЙРАК, ЮРАК, ҚОНТОМИР, ОШҚОЗОН ИЧАК, ЖИГАР, УПКА НАФАС ЙУЛИ, ТАЛОҚ, БОД, АСАБ, РУҲИЙ ТОЛИҚИШ, УЙҚУСИЗЛИК, ДАРМОНСИЗЛИК, ИШТАҲАСИЗЛИК, ҚАНДЛИ ДИАБЕТ, ТУЗ ЙИҒИЛИШИ, БУҒИН-УМУРТҚА, БЕЛ, БОШ, КУЗ, ҚУЛОҚ, ҚУЛ, ОЁҚ ОҒРИҚЛАРИ ВА БОШҚА КАСАЛЛИКЛАРГА НУР-ҚУВВАТ ҲАМДА РУҲИЙ КЕЧИНМА БИЛАН ТАЪСИР УТКАЗАДИ. СЕАНСДА ҚАТНАШИШ ИМКОНИ БУЛМАГАН БЕМОРЛАР КАСАЛЛИК БОШЛАНГАНЛИКДАН КЕЙИНГИ ФОТОСУВРАТИНИ ЮБОРИШЛАРИ МУМКИН. ТАБИБ БЕМОРНИНГ ИСМИ, ОТАСИНИНГ ИСМИ ВА ЁШИГА ҚАРАБ КАСАЛЛИКЛАРНИ АНИҚЛАЙДИ. ТАШҲИС (ДИАГНОЗ) ҚУЯДИ ВА ДАВОЛАЙДИ.

СЕАНСЛАР 7 МАЙДАН 21 МАЙГАЧА УЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИ УЮШМАСИ ТАРҒИБОТ МАРКАЗИДА ҲАР КУНИ СОАТ 15 ДА БОШЛАНАДИ.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: ТУРОБ ТУЛА КУЧАСИ 1-УЙ, 3-ҚАВАТ, 3-ХОНАДА ЖОЙЛАШГАН ТАРҒИБОТ МАРКАЗИ.

УЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИ УЮШМАСИ ТАРҒИБОТ МАРКАЗИ

САФАРНОМА

МУБОРАК ҲАЖ САФАРИ

Бозор иқтисодининг кўп аччиқ сабоқларини бошидан кечираётган «Камалак» нашриёти яқинда китобхонларига ажойиб бир туҳфа ҳадя этди. Нуруллахон ҳожи Абдуллахон Қўқондийнинг «Муборак ҳаж сафари» китоби ўқувчилар қўлига бориб етди.

Муборак ҳаж сафари таассуротлари асосида ёзилган ушбу рисолани унга сўзбоши ёзган Мовароуннаҳр мусулмонлари диний бошқармаси раиси, муфти Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф «одоб билан битилган китоб», деб баҳолайдилар ва қуйидагиларни таъкидлайдилар: «Муаллиф саудиялик ватандошларимиз исломий қадриятларни, ўзбекона одоб-ахлоқни эъзозлаб, авайлаб келаётганлигини таъсирли баён қилган. Шунингдек, китобни мутолаа қилган киши Байтуллоҳ ҳақида, ҳаж арконлари хусусида, Расуллоҳ дафн қилинган ҳужраи саодатни зиёрат этиш қоидалари борасида мухтасар маълумотга эга бўлади. Жамиятимиз покланиш жараёнини бошдан кечираётган умидбахш кунларда инсонларни дину диёнатга даъват этиб битилган бу сафарноманинг китобхонларга тақдим этилаётганлиги, иншоаллоҳ, кутлуғ ва саодатли бўлгай».

— Мазкур сафарномада бизнинг ҳаёт тарзимиз, турмушимиз, урф-одатларимиз, тилимиз, мамлакатда тутган ўрнимиз кенг кўламда ёритиб берилганлиги диққатга сазовордир, — деб ёзади Саудия Арабистонида истиқомат қилувчи юртдошимиз Шайх Нўъмон Тошкандий.

Ҳафталигимиз муштарийлари Нуруллахон ҳожини яхши билишади. У кишининг сафар таассуротлари асосида ёзилган «Макка ҳикоялари», «Бир кафт тупроқ» ва бошқа қатор исломий мақолалари газетамиз саҳифаларида эълон қилинган. Сафардан сўнг Нуруллахон ҳожи исломий қадриятлар тарғиботи, халқлар ва мамлакатлар ўртасидаги дўстлик ва маданий алоқаларни ривожлантириш йўлида катта ва хайрли ишларни бошлаб юбордилар. Ўзбекистон, Қирғизистон ва Тожикистонлик мўъмин-мусулмонлар билан ўтказилган неча юзлаб учрашувларда хорижда истиқомат қилаётган туркистонликлар, уларнинг орзу-умидлари тўғрисида сўзлаб бердилар. Қўқондаги Исфара гузари маҳалла қўмитаси қошида «Дийдор» уюшмасини тузиб, ҳозиргача неча ўнлаб кишиларнинг қариндош-уруғлари, ёр-биродарлари билан юз кўришишларига сабабчи бўлдилар. Нуруллахон ҳожи гузардаги қадимий масжид биносини таъмирлаш ишига ҳам бош-қош бўлдилар.

Газетамизда эълон қилинган «Маҳалладан бошланур Ватан» номли мақолада Исфара гузарида амалга оширилаётган хайрли ишлар тўғрисида батафсил айтиб ўтилган.

Жонкуяр маҳаллабошининг жамоатчилик ишлари тўғрисида яна кўп сатрлар битиш мумкин. Бугун эса биз энг аввало муаллифни,ноширларни кўп савобли ишлари билан муборакбод этамиз. Сафарномани ўқиган ҳар киши қалбида ислом ақидалари муҳаббати янада ошади, деб умид қиламиз.

М. АҲМЕДОВ

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси шоир Зоҳиджон Обидовга онаси

Лутфиниса ИСКАНДАРОВА

вафот этгани муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этадилар.

Ўзбекистон Республикаси Рассомлар уюшмаси бошқарувчи жамоаси халқ рассоми, профессор, Москва Бадиий Академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистон Республикаси Рассомлар уюшмаси бошқарувининг президенти Раҳим Аҳмедович Аҳмедовга умр йўлдоши

Карима ОЛИМБОЕВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон республикаси Маданият ишлари вазирлиги ва Маданий ёдгорликларни илмий ишлаб чиқариш Бош бошқармаси Ўзбекистон Республикаси Рассомлар уюшмасининг президенти Раҳим Аҳмедовга умр йўлдоши

Карима ОЛИМБОЕВА

вафоти муносабати билан унинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон Республикаси Ёзувчилари уюшмаси, Бадиий таржима ва адабий алоқалар маркази шу марказнинг хорижий бўлими мудири Йўлдош Пардага акаси

Эрқул ўғли САЪДУЛЛА

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Ҳамза номидаги санъатшунослик институти жамоаси таниқли мусиқашунос

Карима ОЛИМБОЕВА

вафоти муносабати билан марҳума оиласига чуқур ҳамдардлик билдиради.

Азиз НЕСИН

ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЯТ ДАРАЖАСИ

ШАХСИЙ ҲАЁТИМДАН БИР НЕЧА МИСОЛ...

Сизларга аввало шуни айтишим керакки, ҳаммамиз ҳам атрофимиздагиларга эътибор бермаслик касалига йўлиққанмиз. Бу шахсан мени жудаям ажаблантиради. Маданияти замонавий даражада ривожланган мамлакатларда бунинг акси. Атрофдагиларга эътибор билан қараш бор. Нега бу бизда йўқ? Мана, масалан, Европани олинг, агар одамларга кимдир ёки нимадир ёқмаса дарҳол айтишади. Энди ўзимнинг шахсий ҳаётимдан бир неча мисоллар келтирай.

Ўттиз беш йил муқаддам... Мен хизмат юзасидан Англияга... Лондон хиёбони бўйлаб борар эдим... Машҳур Ғанд-хиёбонида эмас, бошқасида... Бир йўла ҳам писта чақиб, ҳам чекиб, ўзимча сайр қилиб дегандай... Одам писта чаққанида нима қилади? Табиийки, пўчоғини ташлайди. Буни қаранг, лоп этиб кексароқ эркак билан аёл пайдо бўлиб, тилмочимдан, — менинг расмий кузатувчи тилмочим бор эди, — бу нима қилаяпти ўзи деб сўрашса бўладими? Мен писта чақаяпман деб жавоб қилдим. Улар пўчоқни нега ерга ташлаётганлигимни сўрашди. Мен: «Нима, пўчоқни еб мағзини ташлашим керакмиди?» дедим. Шу пайт тилмочим ўртага тушди: Англияда пўчоқни ерга ташламас эканлар. Худо ҳаққи, олдинига ҳеч нарса тушунмадим. Инглизлар пистани пўчоғи билан ер экан-да, деб ўйладим... Улар бўлса менинг пўчоқни ахлатдонга ташламаётганлигимдан жаҳллари чиқибди. Ҳаттоқи ахлатдонни кўрсатишди ҳам. Шу билан гапимиз тугади. Мен чекиб бўлган папиросимни бир четга отиб юбордим. Одатда мен папирос қолдиғини эҳтиёткорлик билан ташлайман ёнғинга сабабчи бўлмасин деб пойафзалимнинг учи билан эзғилайман ҳам. Ҳозир ҳам худди шундай қилаётгандим, ёшлари бир жойга бориб қолган эру-хотин ҳайрон бўлиб қараб туришди. «Нима қилаяпсиз?!» Тилмочим Англияда папирос қолдиғини ерга ташламасликларини тушунтирди. «Нима, киссамга солишим керакми?» «Нега киссага? Ахлатдонга ташланг.»

Мана шунақа, азиз ватандошларим, Англияда одамлар ўз-ўзини идора қилувчи шаҳар бошқармаси томонидан белгиланган қоидаларнинг бузилишига бефарқ қараб туролмайдилар. Бизда-чи, бизда папирос қолдиғини истасанг ерга ташла, истасанг осмонга от — ҳеч ким индамайди Нега?.. Чунки бизда эътибор йўқ, танбеҳ бериш йўқ...

Австрия... Менинг ёшлик кунларим... Тилмоч билан Венанинг катта кўчаси бўйлаб сайр қилардим. Венани ким билмайди дейсиз? Янгичарилар даврида бизнинг қўлимизга ўтишига озгина қолган... Лекин, ҳозир гап бу ҳақда эмас... Шу денг, гаплашиб кетаётиб, ерга тупирдим. Буни кўрган тилмоч: «Афандим, бирон бир киши сизга танбеҳ бермасидан огоҳлантириб қўяй, — деди, — бу ерда ҳеч ким кўчада тупурмайди». Мен уялиб кетдим... Лекин, бирон бир жойда «Тупурилмасин!» деган ёзув йўқ. Тупуриш мумкин эмаслиги эса менинг хаёлимга келибдими?

Бунақа ишларни биздан ўрганишсин! [...]ққа қараманг — ёзувли тахтача... «Ким-[...]у ерни ҳўл қилса, у эшшак!», «Тупу-[...]син!», «Ахлат ва папирос қолдиғини [...]ш тақиқланади!», «Деразадан эгилиб [...]ш мумкин эмас!», «Киришга рухсат йўқ!», «Гулларни узиш ман этилади!». Мана шунақа. Ҳамма жойда ёзувли тахтача. Шунга қарамасдан қоида бузилаверади... Нега? Чунки, халқ саводсиз. Ахир, ўқишни билмаганидан кейин тахтачада нима деб ёзилганини қаёқдан билсин? Яхшиямки, бир вақтлар саводсизликка қарши курашиб, ўқий оладиганлар сонини етмиш фоизга етказган эканмиз. Демак, етмиш фоиз одам тахтачадаги «Бу эшшаклар ҳожатхонаси» деган ёзувни ўқий олади. Шунинг учун ҳам ўша жойни ҳўл қилишдан ўзини тияди. Эшитишимга қараганда, бир немис ўша пайтлар Туркияда яшаган экан. Қизиғи шундаки, у девордаги «Эшшаклар учун» ёзувини кўча номи деб тушинибди. Ватанига қайтгандан сўнг: «Эшшаклар учун кўчаси» номи билан собиқ турк қўшнисига мактуб йўллабди...

Агар, тақиқловчи тахтача бўлмаса одамлар нима мумкину, нима мумкин эмаслигини қандай билади? Худди мана шу одамлар ўз-ўзини идора қилувчи шаҳар бошқармаси қоидаси бузилаётганлигига мутлақо бефарқ қарасаларчи? Унда биз қандай қилиб замонавий маданиятнинг энг юқори даражасига эришамиз?

... Германия. Йигирма беш йил муқаддам... Хизмат юзасидан қайси шаҳарга борганим аниқ ёдимда йўқ. Ё Гамбург ёки Нюрнберг... Шошилинч кўчани кесиб ўтмоқчи бўлдим. Кексароқ бир аёл қўлимдан ушлаб, светофорга ишора қилди. Қизил чироқ ёниб турарди. Аёл ғудранди. У мен ранжийдиган сўз айтганлигини яна тилмочимдан эшитдим. Ана, Европанинг таъсири қандай... Кимки салгина хатоликка йўл қўйса, ўша заҳотиёқ тузатишади ва танбеҳ беришади. Айтайлик, мен қизил чироқ ёниб турганда ўтаётган бўлсаму, лекин, йўлда биттаям машина бўлмасачи... Йўқ, мумкин эмас, қоида ҳамма учун бир! Шундай қилиб мен ҳалиги аёлдан узр сўрадим ва ўша кундан бошлаб светофорнинг қизил чироғи ёниб турган бўлса... Шунақа.

Европадаги бу одатни биз ҳам ўргансак бўларди. Ўрганмас эканмиз, замонавий маданият даражасига сираям эриша олмаймиз.

Ҳурматли ватандошлар! Менимча айтаётган мисолларим сизларга тушинарли бўлса керак... Бир вақтлар мен Парижда бўлгандим. Сиз Париж Франциянинг пойтахти эканлигини яхши биласиз. Тилмочим аёл киши эди. Бир пайт у мендан Парижни томоша қилишни истайсизми деб сўраб қолди. Аёл кишига нима ҳам дейишим мумкин? Парижда Елисей майдони номи билан аталувчи кўча борлигини у ерда бўлганлар яхши билишади. Шу кўчадан ўтатуриб, кинотеатрнинг «Эммануэль» фильм намойиш қилинади деган эълонига кўзим тушиб қолди. Бу фильмни кўришни кўпдан орзу қилиб юрардим. Буни нима бўлса ҳам тилмочимга тушинтиришим керак эди. Шу пайт Париж чеккароғида Наполеон саройи борлиги ёдимга тушиб қолди. Уни томоша қилишга болалигимдан қизиқардим. Машинага ўтириб, жўнадик. Бироз юрганимизда сўнг, енгиллашмоқчи бўлдим. Аёл киши олдида қизариб қолмаслик учун чидашга ҳаракат қилдим. Лекин, бўлмади. «Тўхта!» — дедим ҳайдовчига. Машина тўхтар-тўхтамас, ўқдай отилиб тушдимда, тўрт томонга югура бошладим — ҳамма ёқда одам. Ниҳоят, холироқ бир бурчакни топиб, энди ўрнашган эдим ҳамки... Ё тавба, тумонат одам йиғилса бўладими? Худди террорчини ушлаётгандек шовқин-сурон, бақир-чақир. Яхшиямки, тилмочим улгуриб келиб, қутқариб қолди... Буни қарангки икки қадам наридаги ҳожатхонани кўрмабман. У ернинг бунчалик тоза туриши сабабини энди англагандирсиз?

Яна нима муҳим? Одамларнинг эътибори. Бизда ҳеч ким ҳеч кимга эътибор бермайди. Шунинг учун ҳам тупиришади, ҳўл қилишади, ахлат ташлашади. Агар, шундай кетаверса замонавий маданиятга эришиб бўладими?

Кейинги ҳангома Брюсселда бўлди денг. Шамоллаб қолиб, бурнимдан тинимсиз сув оқади. Тинимсиз аксираман. Бунинг устига йўтал ҳам бор... Аслида ётишим керак эди, лекин... Иш муҳим эди-да.

Оқшом бизнинг шарафимизга уюштирилган қабул маросимига бордим. Бу сафар менга эркак киши тилмочлик қилди. Шундай қилиб, қабул маросимида ўтирибмиз... Дастурхон устида... Кутилмаганда аксириш қўзиб қолса бўладими? Ҳаттоки, киссамдан дастрўмолчамни олишга ҳам улгуролмадим... Қўлим киссамда қолиб, оғзимни беркитолмадим. У ердаги танбеҳни кўрсангиз... Эслашнинг ўзи бир даҳшат. Бизда эса бунга ҳеч ким эътибор ҳам бермаслиги мумкин эди.

Энди Италия ҳақида ҳикоя қилмоқчиман. У ерда бир таом бор экан. Худди бизнинг лахмаджун дейсиз. Негадир италияликлар бу нонни пиццей дейишади. Улар жуда қизиқ экан, ҳаттоки, ўзларининг бир шаҳрини ҳам Пицций деб номлабди. Агар, биз бирон бир шаҳарни «Лаҳмаджун» деб атаганимизда борми, роса кулги бўлармиди?.. Уларда эса гўё шундай бўлиши керакдай. Шунинг учунми, шаҳардаги ҳамма нарса пиццей номида. Шаҳарнинг номи ҳам, миноранинг номи ҳам таомнинг номи ҳам...

Шуни айтишим керакки, мени музейга олиб борган тилмоч билан инглиз тилида гаплашдим. Тилмоч бўлган билан тилни яхши билмас экан. Буни қандай билдинг дерсиз? Ўзи айтиб қолди. Хуллас, музейга кирдик. Бир-икки қадам юрганимни биламан, томошага кирганлар олдимга ёприлиб келса бўладими? Яна қоидани буздим шекилли деб ўйладим. Лекин, қанақа қоидани? Одамлар пойафзалим қолдираётган изларни кўрсатишди. Қарасам, пойафзалим лой. Аммо музей эшигида «ифлос пойафзал билан кириш мумкин эмас!» деб ёзилган тахтачани кўрмадим. Нима демоқчиман? Демоқчиманки, одамлар бир-бирларига бефарқ эмас. Биз-чи?.. Бефарқмиз. Бир-биримизга эътибор беришни билмаймиз ҳам.

Ва ниҳоят охирги воқеа Швецияда бўлганди. Ёки Швецариядамикан? Анча бўлди. Шунинг учун аниқ ёдимда йўқ. Поездга билет олишим керак эди. Кассага яқин бориб бўлмайди. Мен эса роса шошилаётгандим. Сал олдинроққа силжишга уриниб кўргандим — бўлди тўполон! У ерда тирсак билан суриш ва навбатсиз иш битириш мумкин эмаслигини қайдан билибман. Ахир, биз бунақаларга эътибор ҳам бермаймиз-ку. Ҳаттоки, бизни суришаяптими, туртишаяптими сезмаймиз ҳам...

МАНА ШУНАҚА азиз ватандошлар. Қонунлар, буйруқлар ва кўрсатмалар бузилишининг олдини олиш одамларнинг эътиборли бўлишига боғлиқ. Агар, биз эътибор беришни ўрганмасак, ҳеч қачон замонавий маданиятнинг юксак даражасига эриша олмаймиз...

Ҳеч қачон!..

Урисчадан Нуриддин ОЧИЛОВ таржимаси

АЗИЗ НЕСИН ЛАТИФАЛАРИ

ДУНЁ НИМА?

Француз учун — орзу.
Инглиз учун — ишонч.
Италиялик учун — розилик.
Немис учун — сулҳ.
Америкалик учун — пинҳоний кураш.
Турк учун — гап.

ҲАРБИЙ ХИЗМАТ НИМА?

Француз учун — мажбурият.
Инглиз учун — яхши хизмат.
Италиялик учун — мажбурий иш.
Немис учун — бурч.
Америкалик учун — спорт.
Турк учун — бутун бир ҳаёт.

НИМА ҲАММАДАН ЯХШИ?

Француз учун — ақлли, ёш аёл.
Инглиз учун — кема.
Италиялик учун — тентак гўзал.
Немис учун — ҳарбий парад.
Америкалик учун — бизнес.
Турк учун — ўтириб гурунглашмоқ.

АЁЛЛАРНИ УЧРАТГАНДА КИМ НИМА ҚИЛАДИ?

Француз — кўз қисади,
Инглиз — саломлашади.
Италиялик — лабини чўзади.
Немис — дарҳол ишга киришади.
Америкалик — ҳисоб-китоб кўради.
Турк — «цензура»дан сўрайди.

Турк туркчасидан Муҳаммад РАЖАБ ўгирган.

ЕНГ ИЧИДАГИ ГАПЛАР

ҚАФОЛАТ

Қадимда ўтган жамики бою-бадавлат одамлар руҳи билан гаплашадиган, хориждаги ва юртимиздаги ҳозирги миллионерлар билан телепатик (олди-берди) алоқада бўлувчи, Қоруннинг етмиш бешинчи авлоди

Зокирбой ўғиллари Карим бойвучча:

Ҳар қандай кўринишдаги пулсизлик дардига мубтало бўлган бева-бечора беморларни даволаш бўйича Пултопарлар саройида сеанслар ўтказади. Шифо талаблар 5-10 та (қанча кўп бўлса шунча яхши) бели букилмаган юзталикни белларига боғлаб келишлари шарт. Сеансдан сўнг дарддан ва белбоғдагиларидан фориғ бўлиб қаддиларини ғоз тутиб кетишларига Зокирбой ўғиллари Карим бойвучча юз фоиз кафолат берадилар.

САДОҚАТ

Бир киши ҳар куни ресторанга кириб иккита рюмкага юзта-юздан ароқ қуйдириб ичарди. Бир куни у хафа ҳолда кириб келиб:

— Битта рюмкага юзта қуй! — деди.

— Доим иккита рюмкада ичардингиз, бу гал фақат бир рюмка буюрдингиз. Бунинг боиси не?

— Илгари ҳам дўстим. ҳам ўзим учун олардим, энди эса фақат дўстим учун ичяпман, ўзим эса ичишни ташладим!

— Дўстингиз ташламайдими ичкилиб?

— Йўғ-е, ахир у мен учун юзта-юздан отиб тургин деб васият қилиб кетган-ку, раҳматли!

АЛМАШТИРИШ

Турғунлик йиллари тузук мансабларда ишлаб орттирганим ва ҳозирга келиб ортиқчалик қилиб қолган «Брежневский» маркали размерсиз ошқозонимни сўнгги маркадаги кичик ҳажмли «Горбачовский» ошқозонига алмаштираман. Устига икки дона ароққа талон ҳам бераман.

«Социализм» шоҳ кўчасининг «Коммунизм» берк кўчаси, 91-уйда яшовчи, жаҳон миқёсидаги имтиёзли нафақахўр Шоҳ Синдиевич.

ЭЪЛОН

Кафанлик учун талон вафот этганлик ҳақидаги гувоҳномани марҳумнинг ўзи шахсан кўрсатгач берилади.

Вафот этганлик ҳақидаги гувоҳнома эса кафанлик учун олинадиган оқ сурп талонни кўрсатилгач берилади.

ҚЎШНИ ИШҚ

Муҳаббат эт танламас, семизни ҳам, ориқни ҳам бир хилда тузоғига илинтираверар экан. Қирқинчи ипнинг орқасига ўтса кўринмайдиган, «қуруқ ёғочдек биқинимга ботавериб ҳаммаёғимни яғир қилиб юборди», деб хотини ташлаб кетган Турди тарашани ишқи лўмбиллаган, бева қўшни жувонга тушиб қолди. Эртадан кечгача икки кўзи қўшнининг ҳовлисида, ҳатто инжиқ, йиғлоқи боласини хуноб бўлиб қарғаётган жувоннинг овози ҳам ёқимли қўшиқдек дилини ўртайди. Кўзи кўзига тушиб қолса борми, пайраҳага ўт тушди деяверинг!

Бир куни Турди тараша ширин хаёлга ғарқ бўлиб ўтирган эди, кутилмаганда қўшни жувон девордан мўралаб:

— Қўшни, бирпасга бизникига чиқинг, иссиқ чойим бор, суҳбатлашиб ичардик, — деб қолди.

Турди томдан тушган тарашадек «тап» этиб девордан ошиб жувоннинг рўпарасида ҳозиру-нозир бўлганини ўзи ҳам сезмай қолди.

— Юринг, уйга кирайлик, — кўзини сузди жувон, — бу ерда биров кўриб қолиши мумкин.

Турди тараша ҳаяжондан қалт-қалт титраб ним қоронғи хонага кирди. Жувон чой қуйиб узатди, нозкарашма билан:

— Энди ечина қолинг, — деди. Турди тарашани ихтиёри бирдан қўлидан кетди-қолди, сеҳрлангандек тезда кўйлак ва шимини ечди. Сўнг чўян радиаторникидек туртиб-туртиб чиққан қўрқинчи қовурғасини силаб-сийпаб, косовдек қўлларини чўзди.

— Сиз ҳам яқинроқ келинг... — деди нафаси оғзига тиқилиб.

— Мен ҳозир, — жувон хонадан чиқиб бир оздан сўнг йиғлаётган боласини етаклаб кирди. — Мана, ўғлим, агар овқат емасанг шу амакингга ўхшаб қоқсуяк бўлиб қоласан, билдингми! — У Турди тарашага миннатдорона қараб: — Бўлди қўшни, кийинаверинг, раҳмат! — деди.

Абдураҳмон ИБРОҲИМОВ

Рассом Ш. СУБҲОНОВ

Шароф БОШБЕКОВ

БОШ МУҲАРРИРГА ЁПИҚ ХАТ

Ўртоқ муҳаррир!

Ўзим ўттиз йиллик коммунистман. Бугунга келиб партиявий виждоним азобда қолди. Дардлашадиган бир тирик жон йўқ. Эски партиядошларимнинг бир қисми демократ бўп олди, бир қисми яна амалдор, қолган-қутгани депутат бўп кетишди. Мана, ўзимизнинг райком бувани олайлик. Мен партияга кирганимдаям шу Солиҳбой райком эди. Ҳозир кабинетидаги Лениннинг расмини Навоийникига алмаштириб, ҳокимман деб ўтирибди. Эски райкомнинг эски қоровули Тоштемир тарангнинг гапига қараганда, ҳокимият яна ўзгариб қолса асқатиб қолар, деган мақсадда Тошкентдан атай рассом чақиртириб, районимиздаги ўғриларнинг бошлиғи Патхилла понсаднинг расминиям чиздириб қўйганмиш. (Ишонмасангиз, Тоштемир тарангнинг ўзидан сўранг, уям коммунист — ёлғон гапирмайди).

Колхозимизнинг туппа-тузик «Пролетарский» деган номини ўзгартириб, «Маймана» деб қўйишди. Бизникидай бообрў колхозга шу ярашадиган номми, а? Қадимдан шунақамиш. [...]мда одамлар саводсиз бўлган, коммунис[...]нг етишмаган — оғзига келганини ном [...]ўяверган-да! «Маймана» — айтганиям [...]и киши! «Пролетарский» деб оғзингни [...]риб гарилламаганингдан кейин, одам [...]иб қолар экансан. Илгарилари «қаерликсан» десаям шу номни айтардик, бировни сўксак ҳам шу номни ишлатардик...

Партия раҳматли бўлмасидан олдин биз, коммунистларнинг, яхши-яхши анъаналаримиз бўлгувчи эди. Масалан, Маркснинг «қарға қарғанинг кўзини чўқимайди» деган гапи бор. Мана, ўзим гувоҳ, коммунистлар шу сўзга доим амал қилишарди. Дейлик, битта ўғри иккинчи ўғрини жиноят устида қўлга туширди. «Келинг, иккоримиз ҳам коммунист эканмиз, келишайлик», деб ишни бир ёқли қилиб юборишаверарди. Бу демократ деганлари-чи? Бирбирининг кўзини чўқишмас, арзимаган нарсага кўзини ўйиб олади! Ана энди қай бири яхши-ю, қай бири ёмон — ўзингиз хулоса қилаверинг. Ёки Энгельс бобомизнинг «Султон суягини хор қилмас» деган доно гапини эсланг. Биров ишни барбод қилиб лавозимидан кетдими, уни авайлабгина бошқа курсига ўтқазиб қўйишар эди, Ана сизга одамийлик, ана оқибат,, ана йиқилганда суяш ва кўнглини кўтариш! Ахир, одам одамга дўст, биродар-ку! Демократларингиз бўлса бир-бирининг гўштини хомлигича еб ётишибди! Бунданда хулоса қилинг. Э-э, зап даврлар эди-да...

Бу ҳам майли, оиламиз нотинч бўп қолгани-чи. Болаларимиз гапга кирмайди, йўлимизга юрмайди. Чол-кампир икковимиз — эски коммунистлар — жа шумшайиб қолдик. Яқинда келинимиз кўз ёрди, қиз кўрди. Ахир, бува бўлиб мен ҳам неварамга исм қўйишга ҳаққим борми ё йўқми?? Айтган гапим шу бўлди: «Неварагинамнинг исми Аврора бўла қолсин». Шундоқ дейишимни биламан, келинимиз демократчасига бобиллаб кетди-ку! Коммунистлар даврида мўмин-қобилгина бўлиб юрувди, дарди ичида экан-да. Кампир икковимиз тахта бўп қопмиз, денг!..

Ўғлим-чи, ўғлим! Бу баччағар, мен билмаган эканман, кампир икковимизнинг бор орден-медалимизни ахлатга ташлаворибди! «Нимага ундай қилдинг» десам, бу касофат нима дейди денг. «Советлар берган темиртерсагу унвонларнинг ҳаммаси ёлғон!» Ўзингиз мундоқ ўйлаб кўринг, ўртоқ муҳаррир, кампиримнинг «Мать героина»сиям ёлғонми? Унда бу ўн иккита демократни бизникига самолётдан ташлашибди-да?!

Кеча эрталаб бешинчида ўқийдиган ўғлим мактабга отланиб қолди. Қарасам, эгнидаги уст-боши ҳеч ўқувчиларникига ўхшамайди. Шу, ўзимниям коммунистлигим тутиб кетди-ку:

— Галстугинг қани? — дедим чақчайиб.

— Қанақа галстук? — деди у ҳам чақчайиб.

— Бўйинга боғлайдиган мундоқ... қизил борку, — дедим ҳам тушунтириб, ҳам кўрсатиб.

— Ҳа-,а бўйинбоғ, десангиз-чи, — деб ақл ўргатди зумраша. — Қизиқмисиз, ҳозир пионер қоптими!

Ана, кўрдингизми бир тийинга ўтмадик! Ўз пушти камарингдан бўлган демократки шунақа қилиб турганидан кейин, бошқалардан хафа бўлиб нима қилдик...

Шу кунларда қаттиқ ўйлаяпман. Қаттиқ ўйласам миямга зўр-зўр фикрлар келади. (Шунақа одатим бор.) Мана, масалан, биттасини эшитинг: демократлар билан Испания корридаларида чиқадиган буқалар бир хил нарса экан! Нимага денг. Нимага десангиз, униси ҳам, буниси ҳам қизил нарсани кўрса қутуриб кетади. Қизил байроқми, қизил бўйинбоғми, қизил белатми...

Испанияни қўя турайлик, ўзимизнинг оиладаги «коррида»ни қаранг:

Қизларимга денг, йўқ жойдан не азобда кўйлаклик олиб келсам, қизил экан деб тиктиришмади ҳам, кийишмадиям...

Девордаги қизил гиламни сувқоғозга ўраб, чордоққа опчиқиб бекитиб қўйдим — булар ёқворишдан ҳам тоймайди...

Юзта-юзта қилсам, денг, кўзим қизариб кетади — қўрққанимдан ичмай қўйдим...

Қисқаси, мақсад битта. Биз, эски коммунистларнинг қўлимиздан-ку ҳеч нима келмайди, лекин бир раҳбар, йўлбошчи бўлса, ҳали кўп иш қилишга қодирмиз. Биласиз, биз четдан келган раҳбарларни кўпроқ қадрлаймиз. Шунинг учун биронта одам жўнатинг ёки бировни тавсия қилинг, ўзимиз «Генералний» қилиб сайлаб оламиз. Энди бирлашмасак бўлмайди, чунки бу ёқда коммунизм қуришдек мақсадимиз чала қолиб кетди, давом қилиш керак. Ахир, Масков томонларда ҳезалаклар ҳам ўз партиясини тузаяпти, биз ўшаларчалик ҳам бўлмадикми!

Шу билан хатим тамом.

Коммунистик салом билан Гоэлро Қўзиев.

ҚЎШИМЧА: Ҳали бир оз қизишиб, фарзандларим ҳақида қаттиқроқ гапириб қўйдим. Ўйлаб кўрсам, эл-юрт ичида болаларидан нолиб юрган ота — яхши ота саналмас экан. Ёш-да ҳали. Улар биз учун дўппининг тагидаги ғуррадай гап — чидаймиз. Доҳиймиз Ленин бобо бир улуғ гап айтиб кетганлар: «Қазисан, қартасан — ўз аслингга тортасан»! Майли, отаси — коммунист, онаси — коммунист, булар демократ бўлиб қаергача боришарди. Эҳ, эрк топиб ақл топмаган болаларим-а!..

ТИЛИ ШИРИН ШИРИНЛИКЛАР

Вобкент районида Ширин деган қишлоқ бор. Ислом ғазовотчилари юртимизга бостириб келганда Кутайба ҳам бу қишлоқ аҳлининг бир кўринишда соддаю, аслида эса жасур, устамон, қилни қирқ ёрадиган ҳунармандлар эканлигига қойил қолган экан. Улар ўттиз икки ҳунарни билар эмиш-у сир сақлармиш. Шунинг учун бошқа жойлардан келин олмас, четга қиз чиқазмас эмиш. Муболағаси билан нақл қилишларича Бухоро музофотидаги кўп мадрасаю миноралари ширинлик усталар қурган эмиш. Қуйида ширинликлар ҳақида чор атрофга тарқалган айрим ширин гапларни ўқийсиз.

Бир ширинликнинг жўхоризорига туя кириб қолибди.

— Намоз, ҳой Намоз! Жўхорингга уштур кирибди, ҳайдаб юборайми? — бақирибди қўшниси.

— Йўқ, тек қўй! Ҳайдасанг, жўхориларни пайҳон қилади. Ҳозир бораман, чўк тушириб, оёғларини боғлаб, судраб чиқамиз, — жавоб берибди Намоз.

●

Янги туфли кийиб олган бир ширинлик кўчада ёнғоққа тош отаётган болаларни кўриб қолиб:

— Ҳа бачалар, бахайрми, нимага тошбўрон қиляпсизлар? — дебди.

Янги туфлига кўзи тушган бир шум бола уни олиб қочмоқ пайида дебди:

— Амакижон, ёнғоқ қоқиб беринг, ўйнамоқчи эдик.

— Хўб бўлади, — дебди ширинлик ва туфлисини ечиб ипларини боғлабди-да елкасига ташлаб дарахтга чирмашибди.

— Ҳой амаки, у ёқда туфлингизни нима қиласиз, — сўрабди бола.

— Сизларга ёнғоқ қоқиб бериб, ўшанақаси уйга кетаман, — дебди ширинлик.

●

Бировга хусумати бўлган бир киши ширинликка дебди:

— Тилингни тийиб юр, бўлмаса, қулоғингнинг тагидан дарча очиб қўяман.

— Йби, менинг қулоғим Бухоро мадрасасининг ҳужрасимидики, унга дарча очасан, — ажабланибди ширинлик.

●

Бир ширинлик аёл эрига дебди:

— Кеча Савринисоникига чиқувдим, эри Риштон лаганларидан олиб келибди, бирам чиройлик, чўғдай ёнади. Сиз ҳам одамга ўхшаб мундай дўконларга кириб, рўзғорга керакли нарсаларни олиб келсангиз бўлмайдими?

Эртаси куни аёл қайнонаси билан пешайвонда ўтирган экан, эри иккита чўмиладиган тоғора кўтариб кириб келибди-да:

— Мана иккита зўрини келтирдим, — дебди мақтаниб.

Буни кўрган аёл «лип» этиб уйга кириб кетибди. Орқасидан эри кирган экан, хотин паст овоз билан дебди:

— Қанақа одамсиз? Мени шарманда қилдингиз-ку? Ош сузадиган лаган десам, чўмиладиган тоғора кўтариб кепсиз.

— Нималар деяпсан, хотин, — ўшқирди эр. — Ўзинг лаган келтиринг дегандинг-ку!

Ширинликлар тоғорани «лаган» дейишаркан-да.

Тўпловчи Ҳамиджон ҲОМИДИЙ

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

ҲАММУАССИС: МАДАНИЯТ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ХАЛҚ АКАДЕМИЯСИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-56-49

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Мирзо КЕНЖАБЕК, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Аҳмадали АСҚАРОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Шароф БОШБЕКОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Одил ЁҚУБОВ, Нафиса ЗОҲИДОВА, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Дадахон НУРИЙ, Абдулла ОРИПОВ, Турсуной СОДИҚОВА, Тошпўлат ТОЖИДДИНОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН
●
ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
●
БАҲОСИ 2 СЎМ

Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 20.15.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64592. Буюртма № Г-135 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12